

Rikos- ja riita-asioiden sovitteluedellytysten arviointi ja toteutus Vantaan sovittelutoimistossa

Tapio Rahkonen

2020 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Rikos- ja riita-asioiden sovitteluedellytysten arviointi ja toteutus
Vantaan sovittelutoimistossa

Tapio Rahkonen
Rikosseuraamusalan sosionomi
Opinnäytetyö
Joulukuu, 2020

Tapio Rahkonen

Rikos- ja riita-asioiden sovitteluedellytysten arviointi ja toteutus Vantaan sovittelutoimistossa

Vuosi 2020 Sivumäärä 80

Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa tietoa Vantaan sovittelutoimistolle siitä, miten henkilökunta tekee sovitteluedellytysten arviointia. Ennakkokäsityksenä on, että jokaisella työntekijällä on oma tapa tehdä sovitteluedellytysten arviointi. Kysymykset, joilla sovitteluedellytysten arviointia tehdään eroavat toisistaan, vaikka työntekijät käyttävät arviointia tehdessään sovittelulain (1015/2005) asettamia määritteitä. Yhtäältä tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, miten korjaavan oikeuden teoria näkyy tosiasiasa työntekijöiden työtavoissa. Toisaalta tässä opinnäytetyössä on luotu myös käytännönläheinen malli sovitteluedellytysten selvittämisen tueksi. Kyseisen mallin hyötynä voidaan nähdä myös sen monikäyttöisyys, sillä kyseistä mallia on mahdollista hyödyntää muissakin Suomen rikos- ja riita-asioiden sovittelutoimistoissa.

Kyseessä on laadullinen tapaustutkimus, jonka empiirinen osa on toteutettu teemahaastattelumenetelmällä. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastattelemalla kahdeksaa Vantaan sovittelutoimiston sovitteluohjaajia. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostuu restoratiivisen oikeuden teoriasta.

Opinnäytetyön tuloksena selvisi, että haastateltavat hyödyntävät restoratiivisen oikeuden periaatteita arjen toiminnan tasolla varsin hyvin, vaikka eivät tietoisesti tunnistaikaan varsinaista teoriaa tai sen käsitteistöä tieteellisellä tasolla. Tästä huolimatta he pystyvät hyödyntämään teorian mukaisia toimintatapoja päivittäisessä työssään. Analyysi ja tutkimusaineisto osoittaa selvästi, että restoratiivisen oikeuden periaatteet ja teoria elävät tosiasiasa ja heijastuvat toimintana käytännön tasolla. Työtavat eivät kuitenkaan ole samanlaiset kaikkien sovitteluohjaajien kesken, ja siksi erityisesti asiakkaiden tasavertaisuuden kannalta on tärkeää luoda sovitteluedellytysten selvittämiseen työkaluja. Kuten tutkimus osoittaa, luotua työkalua on pidettävä tärkeänä myös siinä tapauksessa, että tulevaisuudessa haluamme standardoida sovittelukriteerien arviointiprosesseja Suomessa.

Asiasanat: Sovittelu, restoratiivinen oikeus, korjaava oikeus, sovitteluedellytysten arviointi

Tapio Rahkonen

Criteria and implementation for mediation in criminal and civil cases at Vantaa Mediation Office

Year

2002

Pages

80

This thesis was commissioned by the Vantaa Mediation Office to research how their Mediation Supervisors evaluate the criteria for initiating the mediation process. The premise in this thesis was that every Mediation Supervisor had their own evaluation methods, even though the Finnish Mediation Law (1015/2005) defines general conditions to be followed. One of the aims of this thesis was to establish how the theoretical knowledge and basis of restorative justice was implemented in the mediators' working methods. The second aim was to create a pragmatic model to clarify the application practices of legislative mediation criteria in the everyday mediation process. The aim was that the pragmatic model could be used at any mediation office in Finland for mediation in criminal and civil cases.

This qualitative thesis used material gathered by theme interviews. The research material included eight Interviews with Mediation Supervisors in the Vantaa Mediation Office. The theoretical framework deals with restorative justice which is one of the key theories in this field.

As the result of this thesis, it was found that every Mediation Supervisor at the Vantaa Mediation Office seemed to have tacit knowledge of restorative justice theory which they applied on a daily basis at their work. Nevertheless, the working methods were not the same among colleagues, and therefore it would be important for the equality of the clients to create a working tool to clarify the criteria for mediation. As the study showed, this kind of tool would be important to standardize the evaluation of mediation criteria in Finland.

Keywords: Mediation, restorative justice, clarify criteria for mediation

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Toimintaympäristön ja yhteiskunnallisen kontekstin kuvaus	7
2.1	Sovittelun kansainvälinen konteksti	7
2.2	Yhteiskunnalliset lähtökohdat ja sovittelukäsittelyn eteneminen Suomessa	10
2.3	Sovittelutoiminnan periaatteet ja sovittelulain määrittämät sovittelun edellytykset	14
2.4	Vantaan sovittelutoimisto ja sovittelun edellytykset käytännön työssä tutkimuskohteena	16
3	Teoreettinen viitekehys.....	18
3.1	Restoratiivinen oikeus.....	18
3.2	Yhteys aikaisempiin tutkimuksiin	21
4	Tutkimusasetelma	25
4.1	Tutkimuksen tavoite ja tutkimusongelma	26
4.2	Tutkimusmenetelmät	27
4.3	Aineiston keruu ja analyysimenetelmät	29
4.4	Eettisyys ja luotettavuus	33
4.5	Tutkijan eettinen asetelma osana tutkittavaa kohdetta	35
5	Tutkimustulokset	37
5.1	Tutkimusaineiston analyysi	37
5.2	Teema 1: Restoratiivisen oikeuden ja asiakasnäkökulman merkitys sovittelunedellytysten arvioinnissa.....	40
5.3	Teema 2: Sovitteluedellytysten arviointi: miten käytännön työmenetelmät kohtaavat tarpeet sekä arvioinnin toteutuminen käytännössä	49
6	Johtopäätökset.....	59
7	Pohdinta	63
	Lähteet	65
	Kuviot.....	71
	Taulukot.....	71
	Liitteet	71

1 Johdanto

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, miten henkilökunta tekee sovitteluedellytysten arvioinnin Vantaan sovittelutoimistossa. Aihe valikoitui Vantaan sovittelutoimiston tarpeesta selvittää henkilökunnan sovitteluedellytysten arvioinnin perusteita. Tälle opinnäytetyölle on tarvetta, sillä aikaisempaa tutkimusta rikosten sovittelusta, ja näiden edellytysten selvittämisestä ei ole tehty Vantaan sovittelutoimistossa. Opinnäytetyöstä on rajattu pois lähisuhdeväkivallan edellytysten selvittäminen, sillä aiheesta on tehty hiljattain opinnäytetyötutkimusta. Ennakkokäsityksenä on, että jokaisella työntekijällä on oma tapa tehdä sovitteluedellytysten arviointi. Kysymykset, joilla sovitteluedellytysten arviointia tehdään eroavat toisistaan, vaikka jokainen työntekijä käyttää arviointia tehdessään sovittelulain asettamia määritteitä.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelusta tehtiin Hallituksen esitys vuonna 2005 ja vuonna 2006 toiminnasta tuli lakisääteistä. Ennen sovittelulain voimaan tuloa kävi ilmi, että Sovittelupalvelua on järjestetty Suomessa monin eri tavoin. Osa kunnista on perustanut oman sovittelutoimiston, ostanut palvelun toiselta kunnalta tai järjestöltä ja osassa kunnista viranhaltijat hoitavat sovittelutoiminnan oman toimensa ohella. Hallituksen esityksen tavoitteena oli, että rikosasioiden sovittelu saataisiin koko maan kattavaksi toiminnaksi ja, että kaikilla asiakkaila on mahdollisuus saada laadukasta sovittelupalvelua asuinpaikasta riippumatta. (HE 93/2005.)

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta määrittelee sovittelun yleiset edellytykset. Lain mukaan sovittelu voidaan toteuttaa vain silloin, kun osapuolet ovat henkilökohtaisesti ilmaisseet suostuvansa sovitteluun. Sovittelu on vapaaehtoista kaikille osapuolille. Osapuolten on pystyttävä ymmärtämään sovittelun sekä siinä tehtävien ratkaisujen merkitys. (Sovittelulaki 1015/2005.)

Alkuosassa käsitellään tutkimusvalintoja sekä aiempaa tutkimusta aiheesta ja teoreettinen viitekehys sekä sovittelun taustaa Suomessa sekä kansainvälisesti. Toisessa osassa käsitellään tutkimusaineistoa ja siitä tehtyjä tulkintoja sekä tutkimustulokset.

Opinnäytetyö toteutettiin haastattelemalla Vantaan sovittelutoimiston henkilökuntaa. Tutkimukseen osallistuminen oli kaikille haastateltaville vapaaehtoista. Haastattelut suoritettiin siten, ettei niistä aiheutunut vastaajalle suurta katkoa oman työnsä tekemiselle. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää sovittelutoiminnan edellytyksiä ja luoda käytännönläheinen malli siitä, miten arviointia tehdään sovittelutoiminnassa. Työllä on lisäksi myös pragmaattinen tavoite siitä, että opinnäytetyötä voidaan hyödyntää ja sen pohjalta voidaan luoda esimerkiksi uusi ohjeistus rikos- ja riita-asioiden sovitteluedellytysten arviointia

varten. Haastattelujen aikana pyrin myös saamaan selville, miten sovittelutoimiston käytössä olevat menetelmät ja edellytyksen sovittelutoiminnalle edistävät tuloksellista sovittelua.

2 Toimintaympäristön ja yhteiskunnallisen kontekstin kuvaus

Rikosten sovittelulla on pitkät perinteet ja se on voimistanut asemaansa etenkin länsimaissa jo 1960-luvulta lähtien. Nykyisin rikosasioiden sovittelu pohjautuu pitkälti restoratiivisen oikeuden idealle. (Ervasti & Nylund 2014, 485.) Restoratiivinen oikeus eli korjaava oikeuden ideana on palauttaa konflikti alkuperäiselle tasolle käsittelemällä asiaa esimerkiksi keskustelemalla tapahtuneesta ja pyrkiä tätä kautta löytämään ratkaisuja. Rikossovittelu tarkoittaa asiakkaalle maksutonta palvelua, jossa mahdollistetaan lakia rikkoneen henkilön ja teon uhrin välinen kohtaaminen. Tarkoituksena on luoda molemmille osapuolille mahdollisuus käydä keskustelua tapahtuneesta puolueettomassa tilassa, ja tätä kautta mahdollisesti hyvittää ja saada anteeksi teko. (Flinck 2013, 12-16.) Sovittelussa pyritään aktiivisesti etsimään pysyviä ja myönteisiä ratkaisuja osapuolten välille, keskittyen tulevaisuuteen (Brunila 2010, 23). Tässä luvussa paneudutaan tarkemmin sovitteluun ja sen kehittymiseen osaksi oikeusjärjestelmäämme.

2.1 Sovittelun kansainvälinen konteksti

Rikossovittelu on tunnettu menetelmä maailmalla. Pelkästään Yhdysvalloissa toimii kolmesataa erilaista rikossovitteluohjelmaa ja maailmanlaajuisesti niitä on yli tuhat. Rikossovittelulla pyritään korjaamaan sekä täydentämään rikosoikeusjärjestelmää. (Ervasti & Nylund 2014, 485.)

Ervasti ja Nylund (2014, 486) ovat todenneet Rytterbon ruotsinkieliseen alkuperäisteokseen (2002, 55-57) viitaten, että Pohjoismaissa Norja on ollut rikossovittelun edelläkävijä. Etenkin Pohjoismaissa rikossovittelun ideologina voidaan pitää norjalaista kriminologia Nils Christietä. Christie kritisoi ja puhui siitä, miten rikoksen osapuolet ovat lähinnä statistteja, kun juristit niin sanotusti ”varastavat” osapuolilta konfliktin. Perinteisessä rikosprosessissa uhri ei joudukaan vain uhriksi, vaan häneltä viedään myös mahdollisuus käsitellä omaa konfliktiaan. (Rytterbo 2002, 55-57, Ervastian & Nylundin 2014, 486 mukaan.)

Myös sovittelun sääntelyssä on kansainvälisesti selkeitä eroja. Sääntelyllä ja sovittelun yhteiskunnallisella asemalla on myös merkitystä sovittelun ja sen edellytysten toteutumiselle. Esimerkiksi Itävallassa liittovaltion oikeusministeriö ylläpitää sovittelijaluetteloa, jonka listoille pääsee vain asianmukaisesti koulutettuja ja ammatillisesti päteviä sovittelijoita. Toisin kuin Suomessa, Itävallassa sovittelu on kuitenkin maksullista, eikä sovittelupalveluille ole määritelty siitä vastaavaa keskushallintoelintä, kuten Suomessa. Itävallassa ei myöskään ole sovittelua koskevia asetuksia tai käytännesääntöjä, kuten Suomessa. Lähtökohtaisesti sovittelussa on paljon eroja, kun verrataan Suomen käytössä olevaa mallia Itävallan malliin, mutta kuitenkin

asioiden sovittelun tavoitteet ovat hyvin samantapaiset. Molemmissa maissa on tarkoitus edistää riidan ratkaisua osapuolten välillä. Koska sovittelu on Itävallassa maksullista, sovitaan sovittelupalkkion määrästä yhdessä sovittelijan sekä sovitteluun osallistuneiden osapuolten välisellä sopimuksella. Sovittelusopimus tulee vahvistaa tuomioistuimessa tai notaarin luona, jotta siitä tulee täytäntöönpanokelpoinen. (European Justice, 2020b.)

Espanjassa taas sovittelua voidaan käyttää keinona pyrkiä luomaan ratkaisu osapuolten välille samalla tavalla, kuin Suomessa eli niin rikosasioissa, kuin myös riita-asioissa. Toisaalta merkittävä erona voidaan pitää sitä, että sovittelu kielletään lailla niissä rikosasioissa, joissa on kyse sukupuoleen perustuvasta väkivallasta. Yhteneväistä toimintamallille on myös Espanjassa se, että sovittelun mahdollistaa osapuolille puolueeton ulkopuolinen henkilö, jonka toiminta on luottamuksellista. Voidakseen toimia sovittelijana Espanjassa tulee sovittelijalla olla suoritettuna yliopistotutkinto tai tutkinto korkeammasta ammatillisesta koulutuksesta sekä erityiskoulutus sovittelijan työhön. Tuomioistuimen yhteydessä tapahtuva sovittelu sekä rikosasioiden julkisten elinten tarjoama sovittelu on Espanjassa ilmaista, mutta yritettäessä löytää ratkaisu riita-asioihin tuomioistuimen ulkopuolisilla keinoilla, tulee sovittelusta maksullista. Espanjan lain 5/2012 mukaan osapuolet voivat hakea sovittelussa aikaansaadun sopimuksen vahvistamista. Kun oikeuskäsittely on ehditty aloittaa, voivat osapuolet pyytää tehdyn sovittelusopimuksen vahvistamista tuomioistuimelta siviiliprosessilain mukaisesti. Muussa tapauksessa sovittelussa laadittu sopimuksen täytäntöön pano riippuu siitä, missä määrin asia on yleensä soviteltavissa. (European Justice, 2020b.)

Pohjoismaissa sovittelu on tunnettu menetelmä, mutta sen toteuttamisessa on maiden välillä eroja. Ruotsissa sovittelu on tullut vuonna 2008 alkaen kaikkien kuntien tarjoamaksi palveluksi. Sovittelualoitteen voi tehdä joko kunta tai poliisi. Ruotsissa sovittelua voidaan ehdottaa osapuolille missä rikosprosessin vaiheessa tahansa. Sovittelun edellytykset kuitenkin ovat, että molemmat osapuolet ovat vapaaehtoisesti antaneet suostumuksen sovittelulle, rikoksesta on tehty rikosilmoitus poliisille ja tekijä on myöntänyt osallisuutensa asiaan. Lisäksi sovittelu on asianmukaista olosuhteisiin huomioiden. Ruotsin laki myös määrittää, että sovittelijan on oltava pätevä, lainkuuliainen sekä oltava puolueeton toimiakseen sovittelijana. Sovittelu on maksutonta niin Ruotsissa kuin Suomessakin. (European Justice, 2020b.)

Tanskassa rikosoikeudellisten asioiden sovittelu otettiin käyttöön vuonna 2010 koko maassa. Sovittelun järjestää jokaisen poliisipiirin oma päällikkö, jossa konfliktin osapuolet voivat kohdata toisensa puolueettoman henkilön ollessa läsnä. Sovittelu voidaan järjestää vain, jos osapuolet ovat antaneet sille suostumuksensa ja rikoksen tekijä on myöntänyt syyllisyytensä rikokseen oleellisilta osin. Niin sanottu puolueeton henkilö eli sovittelija määrittää sen, miten rikossovittelun kulku etenee kuultuaan ensin asianosaisia. Sovittelija auttaa osapuolia puhumaan rikoksesta sekä mahdollisen sopimuksen laatimisessa. Tanskassa ei sovittelulla voida korvata rikoksesta määrittävän rangaistuksen tai muun oikeudellisen seuraamuksen sijaan.

Toisaalta sovittelun edetessä sovintoratkaisuun voi asian käsittely raueta. Kukin asianosainen vastaa omista kuluistaan sovitteluun liittyen, ellei toisin sovita. (European Justice, 2020b.)

Norjassa puolestaan rikosasioita on soviteltu jo 1980-luvulta lähtien. Se on ensimmäinen maa maailmassa, jossa sovittelusta on säädetty erillinen laki. Sovittelusta tuli lakisääteistä vuonna 1991 ja edellytti näin jokaisen kunnan tarjoamaan sovittelupalvelua. Lain mukaan rikossovittelun asia tulee vireille vain syyttäjän tai tuomioistuimen toimesta. Aloitteen ohjaaminen edellyttää sen, että tekijä on varmasti syyllinen ja molemmat osapuolet eli uhri ja tekijä ovat antaneet suostumuksensa sovittelulle. Lisäksi edellytetään, että asia on sellainen, että se soveltuu sovitteluun. Sovittelua voidaan järjestää kaiken ikäisille, mutta sitä hyödynnetään erityisesti tekijän ollessa nuori. Norjassa sovittelijana toimii sovittelukoulutuksen suorittanut vapaaehtoinen sovittelija, joka sovittelee sivutyönään. Sovittelijan tarkoituksena on ohjata keskustelua, mutta antaa osapuolien olla äänessä mahdollisimman paljon. Sovittelija ei vaikuta mahdollisen sopimuksen sisältöön. Norjan laki myös edellyttää, että sopimus tehdään kirjallisesti ja mikäli sopimuksessa edellytetään, että toisen osapuolen on suoritettava jotain, on se kuvattava tekstiin auki mahdollisimman tarkasti. Norjassa on mahdollista vetäytyä sopimuksesta yhden viikon ajan sopimuksen allekirjoittamisesta. Rahoitus Norjassa sovitteluun tulee oikeusministeriöltä. Näin sovittelu pystytään tarjoamaan osapuolille maksuttomasti. (Ervasti & Nylund 2014, 507-508; Iivari 2000, 22-30) Seuraavassa vielä havainnollistava taulukko, miten rikosasioiden sovittelu muun muassa eroaa toisistaan pohjoismaiden välillä.

Pohjoismaat:	Suomi	Norja	Ruotsi	Tanska
Rikosasioiden sovittelu tullut käyttöön lain mukaan	2006	1991	2008	2010
Sovittelu on maksullista	Ei	Ei	Ei	Kukin osapuoli vastaa kuluistaan, ellei toisin olla sovittu
Sovittelija on ulkopuolinen puolueeton henkilö	Kyllä	Kyllä	Lain mukaan sovittelijan tulee olla pätevä, lainkuuliainen sekä puolueeton	Kyllä

Taulukko 1 Rikosasioiden sovittelun eroja pohjoismaissa. (Ervasti & Nylund 2014, 507-508; Iivari 2000, 22-30; European Justice 2020b.)

Vaikka tässä opinnäytetyössä ei tehdä kansainvälistä vertailevaa tutkimusta, on mielestäni eurooppalaisen sekä pohjoismaisen sovittelun viitekehyksen ymmärtäminen tärkeää myös tässä työssä. Erityisesti suomalaisen sovittelutoiminnan viitekehyksen sekä aseman ymmärtäminen suhteessa laajempaan kontekstiin, aiempaan suomalaiseen traditioon sekä toisaalta länsimaiseen sovittelutoiminnan kenttään, on perusteltua myös tässä työssä, koska tarkoituksena on kehittää sovittelutoimintaa. Toisin sanoen, jotta tutkittavaa aihepiiriä pystyy ymmärtämään ja kehittämään, on myös tärkeää ymmärtää laajemmin sovittelua ja sen asemaa niin kansallisesti kuin kansainvälisesti.

2.2 Yhteiskunnalliset lähtökohdat ja sovittelukäsittelyn eteneminen Suomessa

Sovittelu rantautui Suomeen 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun vaihteessa. Ajatuksena oli tuoda vaihtoehtoinen konfliktinratkaisukeino, joka käynnistettiin tutkimus- ja kehittämishankkeena vuonna 1982 Suomen Akatemian rahoituksella Vantaalla. Sovittelussa tuodaan esiin rikokseen liittyviä tunteita sekä pohditaan materiaalistien menetysten

korjaamista. (Pohjonen 2001, 285.) Suomalainen rikossovittelu sai vaikutteita norjalaisten ja uusiseelantilaisten rikossovitteluiden malleista. Suomalainen rikossovittelun kehitys liittyy, kuten Ervasti ja Nylund teoksessaan Lappi-Seppälää (2013, 501-524) mukailleen toteavat, erityisesti siihen yhteiskunnallisesti hedelmälliseen maaperään niin kutsutusti ”pohjoismaiseen pragmaattiseen ja ei-moralisoivaan sosiaalipoliittiseen orientaatioon suhteessa rikoksiin”, joka on mahdollistanut rikossovittelutoiminnan kehittymisen viimeisten vuosikymmenien aikana sekä erityisesti 2000-luvulla Suomessa. (Lappi-Seppälä 2013, 501-524.)

Vaikka lainsäädäntöpohja sovittelutoiminnalle on myös Suomessa vielä verrattain tuore, voidaan Suomi kuitenkin nähdä yhtenä sovittelutoiminnan edelläkävijämaista. Myös kansainvälisesti vertailtuna sovittelujärjestelmä Suomessa on pitkälle kehittynyt (HE 93/2005.) Osaksi myös tähän yhteiskunnalliseen taustaan kiinnittyvistä syistä sovittelusta tuli lakisäateistä vuonna 2006. Laki vakinaisti toiminnan ja teki siitä samalla valtakunnallista. Lain säätämiseen liittyi havainnot siitä, että yhtenäiselle toimintaa ohjaavalle lainsäädännölle oli tarvetta, koska aiemmin sovittelupalvelua on järjestetty Suomessa monin eri tavoin. Osa kunnista on perustanut oman sovittelutoimiston, osa on ostanut palvelun toiselta kunnalta tai järjestöltä ja osassa kunnista viranhaltijat hoitavat sovittelutoiminnan oman toimensa ohella. Hallituksen esityksen ja sovittelulain tavoitteena oli, että rikosasioiden sovittelu saataisiin koko maan kattavaksi toiminnaksi ja, että kaikilla asiakkailla on mahdollisuus saada laadukasta sovittelupalvelua asuinpaikasta riippumatta. (HE 93/2005.)

Suomalainen rikossovittelu perustuu toimintamallille, jossa ammattilaiset, sovittelutoimistoissa työskentelevät ohjaajat, tekevät tapauskohtaisesti sovitteluedellytysten arvioinnin. Asia tulee yleensä vireille riita-asian osapuolen, poliisin, syyttäjän tai muun viranomaisen kautta, jonka jälkeen sovittelutoimiston henkilöstö suorittaa sovitteluedellytysten arvioinnin. Varsinainen rikossovittelu kuitenkin perustuu vapaaehtoistyöntekijöihin. Tässä työssä tutkimuskohteena ovat ne prosessit, jotka ohjaavat sovitteluedellytysten arviointia eri sovittelutapauksissa, pois lukien kuitenkin lähisuhdeväkivaltatapaukset. Tavoitteena on siten selvittää, miten sovitteluedellytysten arviointia tehdään ja miten sitä voitaisiin kehittää. (Ervasti & Nylund 2014, 496-502; Flinck 2013, 12-14.)

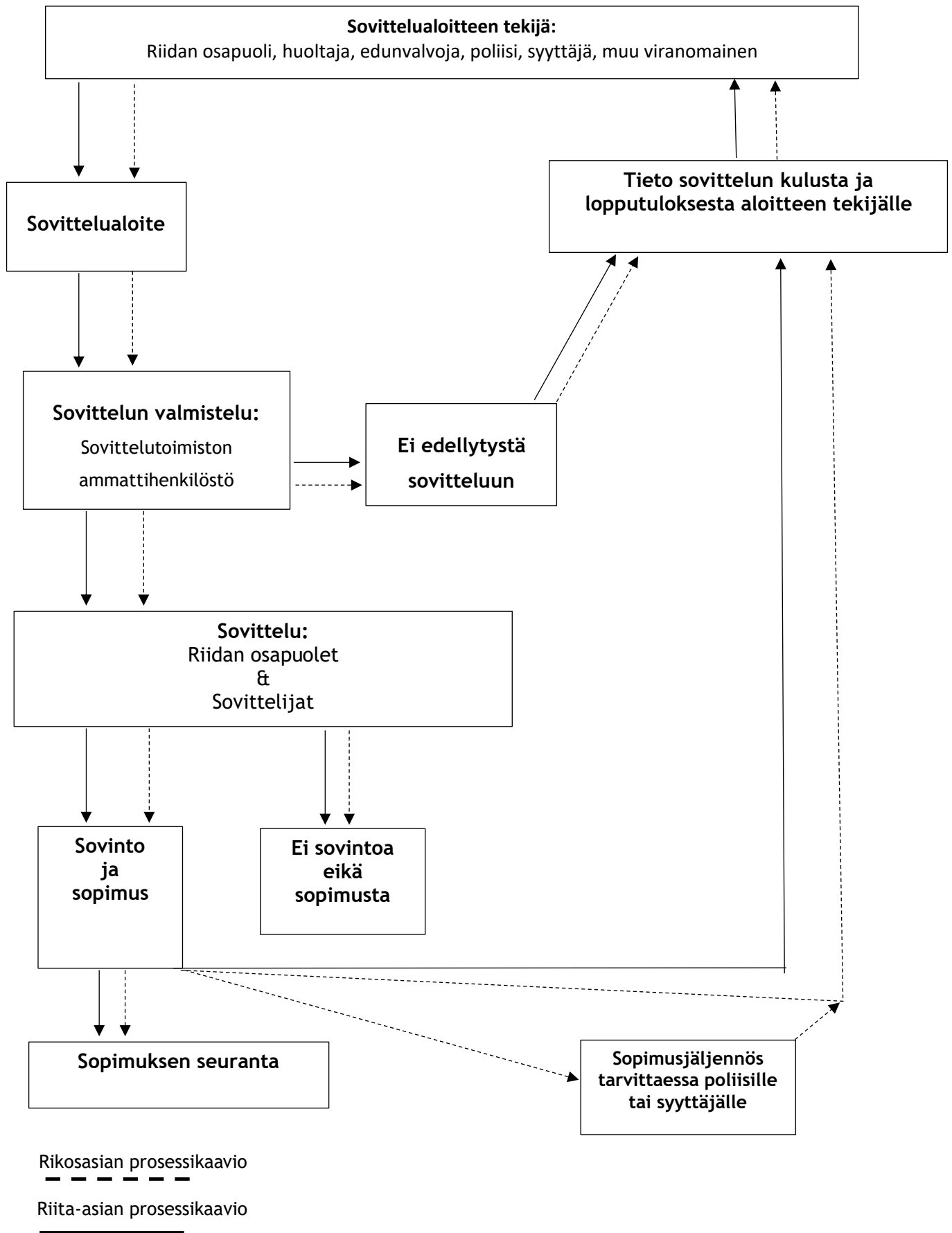
Poliisi luokittelee rikoksen esitutkintavaiheessa sovitteluun ohjautuvat rikokset kahteen eri luokkaan, rikoksen vakavuudesta riippuen. Rikokset on luokiteltu asianomistajarikoksiksi ja virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi (Rikosten esitutkinta 2020). Käytännössä sovitteluun voidaan ottaa soviteltavaksi niin rikosasia kuin myös riita-asia. Riita-asiat voivat saapua sovittelutoimistoon asiakkaiden toimesta, mutta rikosasiat saapuvat sovitteluun aina poliisin tai syyttäjän toimesta. Tavallisimmin sovitteluun ohjautuu soviteltavaksi väkivaltarikoksia, omaisuusrikoksia tai erilaisia riita-asioita. Sovittelussa osapuolet kohtaavat toisensa puolueettomalla maaperällä. Tällä tarkoitetaan, ettei ketään osapuolta syytetä tai puolusteta.

Sovittelussa läsnä voi olla huoltaja, edunvalvoja, tulkki, avustaja tai tukihenkilö. (Tietoa sovittelusta 2020.)

Sovittelussa vapaaehtoistyöntekijöiden avulla pyritään helpottamaan rikoksen uhriksi joutuneiden asemaa, hillitä rikollisuutta ja saada etenkin nuoret rikoksen tekijät ottamaan vastuuta teoistaan (Ervasti & Nylund 2014, 503). Nykyisessä rikossovittelussa korostuu osapuolten kohtaaminen, joka korostaa etenkin rikosentekijän vastuunottoa teostaan. Kohtaaminen tarjoaa myös mahdollisuuden molemmille osapuolille kertoa tunteistaan ja käsitellä tapahtunutta, jota ei välttämättä muuten tapahtuisi. Rikossovittelussa rikos nähdään tekona toista henkilöä kohtaan. Tässä ajattelumallissa teko hyvitetään rankaisemisen sijaan. (Ervasti & Nylund 2014, 485.)

Brunila (2010, 23) on kuvannut sovittelijan tehtävää sovittelussa seuraavasti. Vapaaehtoistyöntekijä eli sovittelijan tehtävänä ei ole ratkaista osapuolten ongelmaa vaan toimia sovinnon mahdollistajana. Hän ohjaa prosessia ja keskustelua siten, että osapuolet löytävät itse ratkaisun. Sovittelijan tärkeänä tehtävänä on myös huolehtia, että sopimus on kaikille osapuolille kohtuullinen.

Kuten yllä on kuvattu, sovittelukäsittely etenee käytännössä vaiheittain siten, että sovitteluedellytysten arviointi edeltään varsinaista sovitteluvaihetta. Tätä sovittelukäsittelyn prosessia on osaltaan kuvannut myös Kalevi Juntunen Finckin, Kuoppalan & Säkkinen (2011, 15) teoksessa. Juntusen mukaan sovittelukäsittelyn eri vaiheita voidaan kuvata riippuen siitä, onko kyseessä riita-asia vai rikosasia. Seuraavalla sivulla esitettävä kuvio havainnollistaa Juntusta mukaillen (Finck, Kuoppala & Säkkinen 2011, 15) sitä, miten sovittelukäsittely etenee riita-asian prosessissa sekä rikosasian prosessissa vaiheittain. Käytännössä voidaan todeta, ettei prosessit eroa toisistaan merkittävästi. Tärkeää on kuitenkin havaita, ettei riita-asian prosessissa ilmoiteta sovittelun lopputuloksesta viranomaiselle. Kuvassa rikosasian prosessin eteneminen on kuvattu katkoviivoilla.

Kuvio 1 Prosessikaaviot Juntusta mukailten (Finck, Kuoppala & Säkkinen 2011, 15).

Kun viranomainen esimerkiksi poliisi tai syyttäjä lähettää sovittelualoitteen sovittelutoimistoon, nimetään sovittelutoimistossa kyseistä sovittelualoitetta hoitava sovitteluohjaaja, jonka tehtäviin kuuluu muun muassa hankkia osapuolten suostumukset sovittelulle, järjestää vapaaehtoisovittelijat sovittelemaan osapuolten tapausta, huolehtia mahdollisen tulkin tilaamisesta, tilavarauksen tekemisestä sekä toimittaa tiedon sovittelun kulusta ja sen lopputuloksesta salassapitoa koskevien säännösten estämättä aloitteen lähettäneelle viranomaiselle. (Poliisihallitus 2019 - 2023, 17.)

2.3 Sovittelutoiminnan periaatteet ja sovittelulain määrittämät sovittelun edellytykset

Sovittelutoiminnan periaatteet eivät sinänsä ole täysin uusia, vaan ovat oikeastaan lähtökohtaisesti ikivanhoja, sillä jo heimoyhteisöissä on ollut tapana sovittaa ihmisten välisiä riitoja ja rikoksia. Myös kristillisessä uskonnossa voidaan nähdä tärkeänä sovinnonteon merkitys. Sanan oikeus merkitys nähdään kristillisessä uskonnossa elämisenä sovinnossa lähimmäisten kanssa sekä rauhan, sovituksen ja anteeksiannon etsimisenä. Eri etnisten ja uskonnollisten ryhmien väliset konfliktit ovat kehittäneet ja vieneet eteenpäin sovittelutoimintaa, jonka myötä sovittelu on saatu osaksi myös oikeusjärjestelmää. Myös kansainväliset velvoitteet ja kansalaisyhteiskunnan paine ovat nostaneet korjaavan oikeuden menetelmien käyttöä yleisesti maailmalla viime vuosien aikana. Presidentti Martti Ahtisaari on vienyt sovittelua eteenpäin. Hän on saanut muun muassa tunnustusta erilaisten kansainvälisten konfliktien sovittelijana. (Flinck 2013, 15.)

Rikos- ja riita-asioiden sovittelusta tehtiin Suomessa Hallituksen esitys vuonna 2005, jonka jälkeen vuonna 2006 toiminnasta tuli lakisääteistä. Hallituksen esitystä tehtäessä ennen sovittelulain voimaan tuloa kävi ilmi, että sovittelupalvelua on järjestetty Suomessa monin eri tavoin. Hallituksen esityksen tavoitteena oli, että rikosasioiden sovittelu saataisiin koko maan kattavaksi toiminnaksi ja, että kaikilla asiakkailla on mahdollisuus saada laadukasta sovittelupalvelua asuinpaikasta riippumatta. (HE 93/2005.)

Kun laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta tuli voimaan vuonna 2006, tuli siitä samalla yksi keskeisimmistä strategisista asiakirjoista, jotka ohjaavat toimintaa vielä tänäkin päivänä. Laki kertoo yksityiskohtaisesti, mitä sovittelulta edellytetään ja mitä sovittelussa voidaan käsitellä. Laissa on myös kerrottu, kuinka sovittelua ohjataan ja valvotaan. Laki säätelee ehdot palvelun tuottamiselle, koulutusvelvoitteille, sovittelun järjestämiselle sekä salassapitovelvollisuuksille. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1015/2005.)

Lain keskeisiä periaatteita ovat myös sovittelun vapaaehtoisuus, luottamuksellisuus, osallisuus, turvallisuus, puolueettomuus sekä oikeudenmukaisuus. Kyseinen laki asettaa myös, että sovittelu voidaan toteuttaa vain sellaisten osapuolten kesken, jotka ovat henkilökohtaisesti ja vapaaehtoisesti ilmaisseet suostuvansa sovitteluun. Lisäksi osapuolten on pystyttävä

käsittämään sovittelun sekä siinä tehtävien päätösten merkitys. Osapuolille on selvitettävä heille sovitteluun liittyvät oikeutensa ja asemansa. Sovitteluun voi osallistua myös alaikäinen henkilö, mutta tällöin hänen on annettava suostumuksensa sovitteluun henkilökohtaisesti. Suostumus vaaditaan myös alaikäisen henkilön huoltajilta tai muilta laillisilta edunvalvojilta. Vajaavaltaiseksi julistettu täysi-ikäinen henkilö voi osallistua sovitteluun, jos hän ymmärtää asioiden merkityksen ja antaa myös sovitteluun henkilökohtaisen suostumuksensa. (Laki rikos ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1015/2005.)

Sovittelulaki (1015/2005) on määritellyt laissa keskeisesti ilmenevät käsitteet ja luokitellut ne neljään eri ryhmään seuraavasti:

1. Sovittelutoimisto, tällä tarkoitetaan toimintayksikköä, jonka tehtävänä on tuottaa sovittelupalvelut tietyllä alueella.
2. Sovittelija, on tehtävään koulutettu henkilö, joka hoitaa yksittäisiä sovittelutehtäviä sovittelutoimiston ohjauksen ja valvonnan alaisena.
3. Sovittelun vastuuhenkilö, tehtävänä on vastata sovittelutoiminnan suunnittelusta, kehittämisestä ja asianmukaisesta toteuttamisesta sovittelutoimiston toimialueella sekä toimia tarvittaessa myös sovittelijana.
4. Sovittelun ohjaaja taas ohjaa ja valvoo vapaaehtoisten sovittelijoiden toimintaa sekä toimii itse tarpeen vaatiessa sovittelijana. (Laki rikos ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1015/2005.)

Sovittelulain (1015/2005) toinen pykälä määrittää sovittelun edellytykset. Ennen sovittelun aloittamista tulee sovittelutoimiston henkilökunnan varmistaa, että toisessa pykälässä säädetyt edellytykset ovat olemassa ja arvioida, soveltuuko asia soviteltavaksi. Mikäli soviteltava asia on riita-asia, sovittelutoimiston tulee lisäksi arvioida, onko asia käsitteily sovittelussa tarkoituksenmukaista. Lopullinen vastuu sovittelutoimistossa asian ottamisesta soviteltavaksi on sovittelun vastuuhenkilöllä. Sovittelutoimiston otettua asia soviteltavaksi osapuolten suostumuksella, tulee sen nimetä sovitteluun vapaaehtoissovittelija, joka on kyseiseen tehtävään sopiva. Sovittelutoimiston tulee hankkia sovittelijalle tarvittavat asiakirjat osapuolten suostumuksella poliisi- tai syyttäväviranomaiselta, tuomioistuimelta tai muulta taholta. Sovittelulain mukaan sovittelijan tehtäviin kuuluu järjestää sovittelutapaamiset osapuolten kanssa, sovittelu puolueettomasti kaikkia osapuolia kunnioittaen, auttaa osapuolia löytämään tyydyttävät ratkaisut rikoksesta sen uhrille aiheutuneiden henkisten ja aineellisten haittojen hyvittämiseksi, antaa osapuolille tietoa saatavilla olevasta oikeusavusta, laatia sovittelussa mahdollisesti syntyneestä osapuolten välisestä sopimuksesta asiakirja ja varmentaa se allekirjoituksellaan, sekä sovittelun saavuttua päätökseen toimittaa sovittelutoimistolle selostus sovittelusta. (Laki rikos ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1015/2005.)

Suomen perustuslaki 1999/731 puolestaan määrittelee 14 §:ssä, että julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksen tekoon. Lisäksi 22 §:ssä on määritelty, että julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Sovittelussa noudatetaan näitä perustuslain kohtia, sillä yksilöllä on mahdollisuus vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon. (1991/731). Yksilön oikeus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin voidaan myös kytkeä osaksi kansainvälistä ihmisoikeutta. Suomessa oikeusministeriö valmistelee perustuslain ja sen perusoikeussäännösten muutokset sekä koordinoi kansallista perus- ja ihmisoikeuspolitiikkaa. Kansainvälisestä ihmisoikeuspolitiikasta puolestaan vastaa ulkoasianministeriö. (Oikeusministeriö 2020). Toisaalta sovittelussa tulee huomioida sille laissa asetetut säädökset, mutta myös pyrkiä kohtelemaan jokaista ihmistä ihmisenä, sillä sovittelu on pohjimmiltaan yksilöiden auttamista ja tapahtuneen tilanteen korjaamista sosiaalisen kohtaamisen avulla.

Tätä näkemystä tukee myös se, miten sovittelutoiminnan ohjausta on samanaikaisesti kehitetty koko ajan. Rikos- ja riita-asioiden sovittelutoimintaa johtaa, ohjaa ja valvoo Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) koko Suomessa (Flinck 2013, 28). Sovittelupalveluiden järjestäminen kuului Aluehallintovirastolle (Avi) aina vuoteen 2016 asti. Nykyisin sovittelupalveluiden järjestäminen kuuluu Terveyden ja hyvinvoinninlaitokselle (THL). (Aluehallintovirasto 2016.) Niin Avi, kuin myös THL kuuluvat STM:n alaisuuteen. Rikosasioiden sovittelun neuvottelukunta on sovittelutoiminnan valtakunnallista ohjausta, seuranta ja kehittämistä varten sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva ja se asetetaan kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnan tehtävistä ja kokoonpanosta säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella. (1015/2005.)

Kuten aiemmin on todettu sovittelun erityispiirteisiin ja siten myös sovittelun edellytysten arviointia käsittelevälle tutkimukselleni olennaista on myös tunnistaa ne reunaehdot, miten ja millaisissa asioissa asiakas käytännössä voi päästä sovittelun piiriin. Rikoksen tai riidan osapuolet, huoltaja, alaikäisen tai vajavaiseksi julistetun täysi-ikäisen päämiehen edunvalvoja, poliisi, syyttäjä tai muu viranomainen, kuten esimerkiksi sosiaaliviranomainen tai koulu voi ohjata asian käsittelyn sovitteluun (Sovittelualoite 2020).

2.4 Vantaan sovittelutoimisto ja sovittelun edellytykset käytännön työssä tutkimuskohteena

Sovittelutoiminta käynnistyi varsinaisesti tutkimus- ja kehittämishankkeena vuonna 1982 Suomen Akatemian rahoituksella Vantaalla (vrt. Pohjonen 2001, 285). Vantaan sovittelutoimisto toimii tällä hetkellä osana Vantaan kaupunkia, mutta rahoitus toiminnalle tulee Terveyden ja hyvinvointilaitokselta (THL), joka on vuodesta 2016 alkaen vastannut rikos- ja riita-asioiden toiminnasta ja vastaavasti on Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) alainen toimija Suomessa. (Ojanne 2017; Flinck 2013, 28). Siten koko maassa rikos- ja riita-asioiden sovittelutoimintaa

johtaa, ohjaa ja valvoo ministeriö. Vantaalla rikos- ja riita-asioiden sovittelu toimii osana sosiaali- ja terveystieteiden palveluita (Terveys- ja sosiaalipalveluiden yhteystietoja 2020).

Vuonna 2020 Vantaan sovittelutoimistossa työskentelee yhteensä kymmenen henkilöä, jotka koostuvat yhteensä kahdeksasta sovitteluohjaajasta, yhdestä toimistosihteeristä sekä heidän esimiehestään. Vaikka Vantaan sovittelutoimisto kantaakin nimessään mukanaan kaupungin nimeä, kuuluu toimialueeseen yhteensä viisitoista kuntaa, jotka ovat Askola, Hyvinkää, Järvenpää, Kerava, Lapinjärvi, Loviisa, Myrskylä, Mäntsälä, Nurmijärvi, Pornainen, Porvoo, Pukkila, Sipoo, Tuusula sekä Vantaa. (Riita- ja rikosasioiden sovittelu 2020.)

Rikos- ja riita-asioiden sovittelun järjestämiseen tehtiin talousarvio vuodelle 2019, joka oli suuruudeltaan 6 850 000 euroa (Valtion talousarvioesitykset 2019). Talousarvioesityksessä mainitaan tarkkaan, mihin määrärahaa saa käyttää. Määrärahaa saa käyttää rikos- ja riita-asioiden sovittelun järjestämisestä aiheutuvien kustannusten korvaamiseksi. Määrärahasta enintään 70 000 euroa on myönnetty käytettäväksi Terveystieteiden ja hyvinvointilaitokselle aiheutuviin toimintamenoihin, jotka syntyvät sovittelutoiminnan kehittämisestä ja järjestämisestä. Lisäksi määrärahaa saa käyttää uuden tietojärjestelmän kehittämiseen, käyttöönottoon ja ylläpitoon liittyvien menojen maksamiseen, joka otettiin käyttöön vuonna 2019, sekä yhden henkilön palkkaamiseen vuodeksi tai yhteensä yhden henkilön määrärahan verran vuodeksi sovittelun tietojärjestelmän ylläpito- ja kehitystehtäviin Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitokselle. (Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2019.)

Hallituksen esityksessä 93/2005 on mainittu, että vuosittain käydään läpi ja arvioidaan keskimäärin aiheutuvat kulut, jotka aiheutuvat sovittelutoimistojen ylläpitämisestä ja asianmukaisesta palvelun tuottamisesta tulevan vuoden rahoitusta varten (HE 93/2005). Tämä määrittää sen, että sovittelua koskeva rahoitus voi vaihdella vuosittain.

Poliisi on yksi keskeisistä toimijoista, joka tekee yhteistyötä Vantaan sovittelutoimiston kanssa ja ohjaa sovittelualoitteita Vantaan sovittelutoimistoon. Poliisin ohjeissa sanotaan, että Poliisin tulee olla aktiivinen, suunnitelmallinen ja tavoitteellinen sovitteluun ohjaamisessa. Poliisin toiminnassa tulee ottaa huomioon myös ennalta estävä toiminta uusintarikollisuuden torjumiseksi. Ohjeen mukaan rikosasioiden sovittelut eivät ole rikoslaji- tai rikosnimikesidonnaisia, eli poliisi voi esimerkiksi ohjata sovitteluun suunnitelmallisesti myös sovittelussa harvemmin esiintyviä rikosnimikkeitä sovitteluun. Vaikka asian käsittely olisikin jo vireillä muualla tai ratkaisu poliisi- tai syyttäväviranomaisessa taikka tuomioistuimessa eivät ne estä sovittelua. (Poliisihallitus 2019 - 2023, 2.) Tässä työssä keskitytään Vantaan sovittelutoimiston toimintaan, mutta mielestäni on tärkeää tuntea mitkä tekijät ja toimijat vaikuttavat Vantaan sovittelutoimiston toimintaan.

Vantaan sovittelutoimiston kannalta yhteistyö poliisin kanssa on merkityksellistä, koska poliisi ohjaa rikosasioissa tapauksia toimistoon käsiteltäväksi. Riita-asiat voivat saapua

sovittelutoimistoon asiakkaiden toimesta, mutta rikosasiat saapuvat sovitteluun aina poliisin tai viimekädessä syyttäjän toimesta. Poliisi luokittelee rikoksen esitutkintavaiheessa sovitteluun ohjautuvat rikokset kahteen eri luokkaan, rikoksen vakavuuden mukaan. Rikokset on luokiteltu asianomistajarikoksiksi ja virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi (Rikosten esitutkinta 2020).

3 Teoreettinen viitekehys

Tämän opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostuu restoratiivisesta oikeudesta, joka on rikos- ja riita-asioiden sovittelun keskeinen perusteoria. Restoratiivinen eli korjaava oikeus on rikosten sovittelun akateeminen taustateoria, mutta se vaikuttaa myös muiden sovittelualueiden taustalla. Sovittelumuodot voivat olla enemmän tai vähemmän restoratiivisia. (Enqvist, Hetemäki & Tiilikainen 2017, 158.)

Tässä luvussa paneudutaan syvemmin restoratiiviseen oikeuden käsitteeseen. Pohditaan hieman rikollisen käyttäytymisen ja sosiaalisten mallien osallisuutta rikollisuudessa. Lopuksi käsitellään yhteyttä aikaisempiin tutkimuksiin sekä opinnäytetöihin.

3.1 Restoratiivinen oikeus

Laine (2014, 403-405) on todennut teoksessaan Braithwaiten (1999) viitaten, että sovittelutoiminta nojautuu nykyään pitkälti restoratiiviseen eli korjaavaan oikeuteen, joka käsitteenä tuli kansainväliseen oikeuspoliittiseen keskusteluun 1990-luvun alussa. Alun perin käsite on angloamerikkalaisesta keskustelusta (Uusi-Seelanti, Australia ja Yhdysvallat), mutta restoratiivisen oikeuden lähestymistapa on omaksuttu Euroopassa hyvin nopeasti (Haaste 2007). Australialainen kriminologi John Braithwaiten on etsinyt ratkaisua ja uusia vaihtoehtoja perinteiselle rikosoikeusajattelulle. Hänen teoriansa peruskäsite on uudelleenintegroiva häpeäntuottaminen, jonka pyrkimyksenä on välttää perinteisen oikeuskäsittelyn leimaava ja ulossulkeva luonne. Braithwaiten ajattelutapaa on myöhemmin ruvettu kutsumaan restoratiiviseksi oikeudeksi eli korjaavaksi oikeudeksi. Braithwaiten mukaan restoratiivinen oikeus on prosessi, joka pitää sisällään kaikkine asianosaisten mukanaolon silloin, kun päätetään, mitä rikostapahtuman suhteen tulisi tehdä. (Braithwaite 1999, Laineen 2014, 403-405 mukaan.) Uudelleen integroivaa häpeällä tässä yhteydessä nähdään positiivisena, sillä sen tarkoituksena ei ole syyllistää vaan opettaa tapahtuneen kautta henkilöä, josta lopulta jää osapuolille hyvä mieli. (Aseman lapset ry 2020).

Jotta restoratiivisen oikeuden käsitteen pystyy ymmärtämään, on se suhteutettava alan muihin vallitseviin ja keskeisiin käsitteisiin, jotka ovat retributiivinen eli sovittava ja rehabilitiivinen eli kuntouttava oikeus. Kriminaalipoliittisessa keskustelussa restoratiivista oikeutta kutsutaan niin sanotusti ”kolmanneksi tieksi” retributiivisen lähestymistavan ja rehabilitiivisen näkökulman jälkeen. Retributio korostaa rankaisemista, joka ”ansaitaan” rikoksella, kun taas

rehabilitaatio korostaa rikoksen tekijän kuntouttamista ja sosiaalista integraatiota. (Iivari 2007, 22; Johnstone 2001, 88-109; Weitekamp & Kerner 2002, 29-30.) Toisin sanoen retributiivinen ajattelu on rankaisukeskeistä ja rehabilitiivinen ajattelu keskittyy tarjoamaan apua sitä tarvitsevalle henkilölle esimerkiksi eri palveluiden avulla (Elonheimo & Flinck, 2010). Restoratiivisen oikeuden, joka on rikos- ja riita-asioiden yksi nykyinen keskeinen perusteoria, erona suhteessa edellisiin käsitteisiin (retribuutinen, sovittava ja rehabilitiivinen, kuntouttava) on, että se pyrkii lähestymään kriminalisointia korjaavasta, yksilön yhteiskunnallisen roolin ja vastuun näkökulmasta siten, että yksilö ei ole vain toimenpiteiden kohde – syyllinen tai paha – vaan sekä teoissaan että korjaavissa toimenpiteissä aktiivinen toimija.

Seuraavassa on havainnollistava taulukko Kaijus Ervastian luomaa kuvaa mukaillen, josta käy ilmi eri lähestymistavat ja käsitykset näiden kolmen (retribuutiivisen oikeuden, rehabilitaation ja restoratiivisen oikeuden) eri oikeusteorian kesken.

	<u>Käsitys lainrikkojasta</u>	<u>Uhrin asema</u>	<u>Toimenpide</u>	<u>Keskeinen toimija tilanteen ratkaisussa</u>
<u>Restoratiivinen oikeus</u>	Yksilö on vastuussa teoistaan	Keskeinen	Tilanteen palauttaminen / korjaaminen	Asianosaiset ja yhteisö
<u>Retributiivinen oikeus</u>	Väärintekijä / Paha	Toissijainen	Rangaistus	Oikeusviranomaiset
<u>Rehabilitaatio</u>	Sairas	Toissijainen	Hoito / kuntoutus	Sosiaali- ja terveysviranomaiset

Taulukko 2 Konfliktit ja konfliktinratkaisu 6: Rikosasioiden sovittelu. Lähestymistapoja eri oikeusteorioihin (Ervasti, 3).

Filosofisesta katsontakannasta tarkasteltuna myös näiden lähestymistapojen utilitaristinen ”hyötyajattelu” on joutunut kritiikin kohteeksi. Toisaalta restoratiivisessa oikeudessa rangaistusta arvostellaan sen tehottomuudesta uusintarikollisuuden ehkäisemisessä, rikoksen tekijälle aiheutumista lukuisista vahingoista ja uhrien tarpeiden hylkäämisestä. Tämä näkyy erityisesti retribuutiivisessa lähestymistavassa, kun taas puolestaan rehabilitiivisen näkökulman kuntoutusohjelmia kritisoidaan siitä, etteivät ne ole ottaneet uhrin asemaa vakavastasi sekä ohjelmien tulokset ovat vaatimattomia. Utilitarismia on arvosteltu siitä, ettei sen markkinoima preventioajattelu eli rikosten ehkäisy toimi uskotulla tavalla. Restoratiivinen

oikeus puolestaan arvostelee rangaistusjärjestelmää ja kuntoutusohjelmia tuloksettomuudesta yksilön sosiaalistumisen kannalta, kun tavoitellaan rikosentekijän ja uhrin saamista takaisin yhteiskuntaan. (Iivari 2007, 22.) Yhtäältä Restoratiivinen oikeus edustaakin vaihtoehtoa rehabilitaatiolle ja utilitarismille, jossa rikosta ei ensisijaisesti nähdä lakien rikkomisena, vaan yksityisen ihmisen ja konkreettisten suhteiden loukkaamisena. Restoratiivinen oikeus keskittyy enemmän siihen, mitkä ovat osapuolten tarpeet ja sillä pyritään täsmentämään rikoksen määrittelyä. (Haaste 2007). Toisaalta restoratiivisen oikeuden voidaan katsoa pitävän sisällään sekä retributiivisen että rehabilitatiivisen teorian elementtejä, jotka näkyvät sovittelussa muun muassa uhrin ja tekijän kohtaamisena, tekijän vastuun painottamisena sekä osapuolten avuntarpeen kartoittamisena. (Elonheimo 2004, 183.)

Restoratiivisessa oikeudessa painotetaan rikosmenetyksiä rikoksen uhrille, uhkaa lähiyhteisön turvallisuudelle sekä haasteita koko yhteiskunnan yleiselle järjestykselle. Seuraamuksen tulee ensisijaisesti olla uhrin hyvittäminen sekä rikosentekijän ja uhrin palauttaminen takaisin yhteiskunnan toimiviksi jäseniksi samalla vahvistaen yhteiskunnan ja yhteisöjen arvoja. Uhrin hyvittämisellä tarkoitetaan usein restoratiivisessa oikeudessa ja rikosasioiden sovittelussa konfliktin palauttamista sen alkuperäiselle tasolle ja uhriksi joutuneen henkilön hyvityksen saamista kohtaamastaan väärästä teosta. Tämän lisäksi restoratiivisella ajattelulla pyritään, että rikosentekijä ja uhri saadaan palautettua takaisin yhteiskunnan toimiviksi jäseniksi sekä vahvistamaan yhteisöjen ja yhteiskunnan arvoja. Restoratiivinen oikeus korostaa menettelynsä puolesta rikosseuraamuksen kollektiivista ja korjaavaa käsittelyä. Keskeinen huomio on asetettu kysymykseksi, miten osapuolet selviävät tulevaisuudessa? (Iivari 2007,22-23; Haaste 1/2007.)

Erityisesti Euroopan maissa rikosten sovittelu on ollut keskeisesti restoratiivisen oikeuden kehittämisaluetta, kun taas Angloamerikkalaisessa oikeuskulttuurin maissa erilaiset yhteisöjen ja verkostojen varaan rakentuvat lähestymistavat ovat kasvattaneet merkitystään. Tällaisia lähestymistapoja on esimerkiksi conferencing-tyyppiset sovittelut. (Haaste 2007.) Conferencing-tyyppiset sovittelut ovat suosittuja ulkomailla, etenkin nuorten lasten sovittelussa (Flinck & Elonheimo 2010, 117). Conferencing-tyyppinen sovittelu on prosessi, jossa ryhmä yksilöitä on kokoontunut keskustelemaan esiin nousseista aiheista. Conferencing-tyyppinen sovittelu on kuin meillä käytössä oleva sovittelu rikosasioiden sovittelussa. Erona on, että neuvotteluun osallistuvat kaikki ne henkilöt, joita tapahtuma on koskettanut. Koska conferencing-tyyppinen sovittelu on ryhmäprosessi, myös dynamiikka on hyvin erilaista kuin välitetyssä vuoropuhelussa. (McCold 2000, 3.)

Kuten eri teoreettiset käsitteet havainnollistavat, kriminalisointi onkin kaksipuolinen asia, joka voi saada aikaan haluttuja vaikutuksia ja epätoivotun käyttäytymisen vähenemistä. Pitkällä aikavälillä se voi muuttaa asenteita ja arvostuksia, mutta samalla kriminalisointi tuottaa myös

sivu- ja haittavaikutuksia, jota ei aina muisteta painottaa tarpeeksi kriminaalipoliittisissa pohdinnoissa. (Laine 2014, 37.)

Kun pohditaan sitä, miten erilaiset sosiaaliset käyttäytymistavat vaikuttavat ihmisiin, eli miksi henkilöstä tuli sellainen kuin tuli, voidaan todeta näihin vaikuttavan monet meidän toimintarakenteissa ja ajattelutavoissa olevat toimintaedellytykset tai niiden puuttuminen ja ennen kaikkea jokaisen meidän intentionaalisuus, eli se millaisena näemme tulevaisuutemme mahdollisuudet. Käytännössä omalla toiminnalla muutamme ulkoista todellisuuttamme ja saamme aikaan muutoksia ympärillämme. Näin tuotamme samalla omia ominaisuuksiamme, eli tuotamme itseämme, mutta kehitämme samalla omaa tietoisuutta sekä kehitämme taitojamme. Se millaisessa toiminnallisessa suhteessa olemme ympäristöömme nähden, on keskeistä sille, millaiseksi me kehitymme. Omalle kehitykselle sekä ympäristölle aiheutuu ongelmia silloin, kun toimimme epätarkoituksenmukaisesti. (Särkelä 2001, 25.)

Pelkästään ulkoisten olosuhteiden parantaminen ei kuitenkaan riitä. Mikäli meille ei ole kehittynyt osaamista ja halua, emme voi kehittää toimintaamme. Näin ollen tarvitaan myös sisäisten toimintaedellytysten parantamista. Käytännössä esimerkiksi rikollinen ei lopeta rikoksiaan, ellei hän saa tukea ja opi toimimaan toisin sellaisessa tilanteessa, jossa aikaisemmin olisi käyttäytynyt rikollisella tavalla. Tällöin henkilö tuottaa vähitellen itselleen tietoa ja taitoa eli sellaisia ominaisuuksia, jotka tukevat rikoksettomaan elämään. Tulee kuitenkin muistaa, ettei toiminnan muutosta tapahdu, jos ei tapahdu muutakaan muutosta. (Särkelä 2001, 26-27.) Sovittelu ja restoratiivisen oikeuden lähestymistapa rikolliseen käyttäytymiseen on tässä mielessä yksi hyvä tapa auttaa osapuolia ja järjestää mahdollisuus saada tukea sekä antaa osapuolille lisää tietoa siitä, mistä voi saada tukea muuttaakseen omaa käyttäytymistään. Tässä opinnäytetyössä pyrin selvittämään miten haastateltavat ymmärtävät asiakassuhteensa rikos- ja riita-asioiden osapuoliin. Tämän vuoksi mielestäni on tärkeää myös ymmärtää edellä kuvatun teoreettisen näkökulman kautta, sitä miten myös ihmisten leimaantuminen voi vaikuttaa osapuoliin ja millainen näkemys sovitteluohjaajilla on asiakkaista, ovatko he valmiiksi jo tekijöitä ja uhreja.

3.2 Yhteys aikaisempiin tutkimuksiin

Kun tarkastellaan tälle opinnäytetyölle keskeistä käsitteistöä ja sovittelusta tehtyä aiempaa tutkimusta, kiinnostavana käsitteistön ja vastaavan aihepiirin tutkimuksen näkökulmasta voidaan pitää Gellinin väitöskirjatutkimusta, jossa tutkimus keskittyi nimenomaan restoratiivisen lähestymistavan kautta sovitteluun peruskoulututkissa. Tarkoituksena Gellinin tutkimuksella oli tuottaa näkemystä siitä, miten restoratiivinen lähestymistapa ilmenee ja näkyy sekä mitä se tuottaa. Lisäksi tarkoituksena oli kuvata, miten vuosien varrella restoratiivisia menetelmiä ja sovittelua on peruskouluissa otettu käyttöön. Tutkimusmenetelmänä Gellin on käyttänyt Grounded Theory nimistä prosessia. Tutkimuksen

perusteella esiin nousee, että restoratiivisen lähestymistavan ymmärrys on havaittavissa puheesta. Tutkimuksessa esiin nousi myös restoratiivisen lähestymistavan osaltaan ohjanneen näkemään oppilaat sosiaalisilta taidoiltaan kehittyvinä ja aktiivisina toimijoina, joiden oman elämän asiantuntijuutta on merkityksellistä tukea. Restoratiivisen kohtaamisen ja sovittelun voidaan tutkimuksen mukaan tuottaa myönteistä työrauhaa ja edistää hyvinvointia peruskouluissa. (Gellin 19, 2-3, 176.)

Konfliktin ratkaisu ja rikosten sovittelu rantautui suomeen 1970- luvun lopulla. (Pohjoinen 2001, 283.) Konfliktinratkaisumenetelmiä ja -instituutioita ei ole suomessa tutkittu vielä paljon. Etenkin empiiristä tutkimustietoa on vähän, jonka vuoksi meillä on saatavilla suhteellisen vähän tietoa siitä, kuinka eri menettelyt toimivat käytännössä ja miten ne toteuttavat niille annettuja tavoitteita. (Ervasti & Nylund 2014, 41). Restoratiivista lähestymistapaa konfliktin ratkaisuna on kuitenkin tutkinut muun muassa presidentti Martti Ahtisaari. Ahtisaari on saanut Nobelin rauhanpalkinnon vuonna 2008, joten häntä voidaan pitää maamme yhtenä vaikutusvaltaisempina rauhanneuvottelijana myös kansainvälisesti (Crisis Management Initiativen 2020). Niin konfliktinratkaisusta kuin myös restoratiivisuutta käsittelevistä aiheista on tehty aikaisempia tutkimuksia lisäksi yliopistossa ja ammattikorkeakouluissa. Perehdyin tämän tutkimuksen ohella muutamaani niistä, joiden katsoin lisäävän kokonaiskäsitystäni aiheesta sekä tuovan lisäarvoa opinnäytetyölleni.

Henrik Elonheimo vuonna 2010 tehdyssä väitöskirjassaan *”Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu”* tuo esiin sitä, miten restoratiivisen oikeuden teoria vastaa suomalaista sovittelukäytäntöä ja miten sovittelua tulisi kehittää. Elonheimon väitöskirjan tuloksista yhtäältä selviää, että niissä sovitteluissa, joita on seurattu, toteutui myös restoratiivisen oikeuden teorian periaatteet monelta osin. Usein näistä sovitteluista myös lopputuloksena osapuolet pääsivät sopimukseen. Toisaalta teorian asettamia periaatteita ei aina täysin kaikilta osin saavutettu, joka jättää sovittelulle kehittämisen varaa myös Elonheimon tutkimuksessa. Elonheimon mukaan nuorten rikollinen käyttäytyminen on hyvin yleistä ja usein myös taustalla vaikuttavat tekijät ovat saman tyyliisiä. Sovitteluun ohjautuvien juttujen osalta Elonheimo käy läpi muun muassa miten yksittäisten virkamiesten asenteet voivat vaikuttaa siihen saapuuko asia käsiteltäväksi sovitteluun vai ei. Yhtäältä Ratkaisuna tähän Elonheimo esittää muun muassa Uuden-Seelannin käytäntöä, jossa virkamiesten tulee lähettää juttu ensin restoratiiviseen menettelyyn. Toisaalta ratkaisuna esitetään, että madallettaisiin kynnystä konfliktin osapuolille tehdä itse aloite sovittelutoimistoon. Hyötynä tässä Elonheimo näkee sen, että osapuolten välinen konflikti voitaisiin käsitellä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Elonheimo ilmaisee kehitystarpeiksi muun muassa sovittelun valmisteluihin sekä jatko- ja tukipalveluihin ohjaukseen liittyvissä asioissa. Erittäin hyvänä huomiona kuitenkin teoksesta nousi esiin, vaikka sovittelun laatua tulisi kehittää, ei sitä tulisi kuitenkaan tehdä määrän kustannuksella (Elonheimo 2010, 53-57, 67-71, 76-77). Elonheimon väitöskirjan aihe etenkin restoratiivisen oikeuden teorian vertaamisesta käytännön tasolla kiinnosti minua ja

osaltaan myös yhdistää opinnäytetyössäni käsiteltäviä asioita. Lisäksi kiinnitin huomioni erityisesti sovittelun laadun kehittämiseen, josta Elonheimo puhuu teoksessaan ja suhteutin sen ajatuksen omaan työhöni. Mielestäni tämän opinnäytetyön tuloksessa tulee ottaa huomioon myös, ettei kehittäminen tuota lisää työtä tai aiheuta sovittelupalvelun ruuhkautumista vaan sen tarkoituksena olisi tukea sovittelu edellytyksiä.

Vuonna 2011 Timo Pehrmanin tekemässä väitöskirjassaan ”*Paremmiin puhumalla- Restoratiivinen sovittelu työyhteisössä*” käsittelee restoratiivisen oikeuden periaatteiden pitkiä perinteitä Suomessa keskittyen etenkin työyhteisösovitteluun. Pehrmanin väitöskirjan tuloksista selviää, että sovittelu voidaan hyödyntää myös työyhteisöissä konfliktien ratkaisumenetelmänä. Lisäksi sovittelu toimii hyvin konfliktien ratkaisumenetelmänä. Väitöskirjassa Pehrman on halunnut kehittää työyhteisön tarpeita varten sovittelumenetelmää, jota rikos- ja riita-asioiden sovittelussa käytetään. Sovittelun tärkeinä tavoitteina Pehrman kuvaa sitä, että sovittelun tavoitteena pidetään osapuolten kasvua, kehittämistä ja oppimista. Jotta nämä asiat voidaan toteuttaa, tulee hyödyntää sovittelun perusasioita eli prosessia, ohjaustapaa ja menetelmiä. Pehrmanin mukaan restoratiivisten periaatteiden avulla voidaan palauttaa konflikti takaisin sellaiselle tasolle, ettei siitä aiheudu enää haittaa ihmisten kanssakäymiselle (Pehrman 211, 249-252).

Elina Salminen on tarkastellut lähisuhdesovittelun arviointia Jyväskylän yliopiston Kokkolan yliopistokeskus Chydeniukselle tekemässään sosiaalityön pro graduissa: *Sovittelun monet kasvot*. Pehdyin tähän työhön tarkemmin, sillä sen yhdistävät tekijät tämän työn käsiteltäviin aiheisiin koskettavat läheisesti toisiaan. Molemmissa tutkimuksissa käsitellään sovitteluarviointia. Salmisen tutkimuksessa keskeisenä tutkimustuloksena oli, ettei oikeuden päätöksen koettu auttavan parisuhdeongelmiin etenkin, jos asianosaisilla oli myös muita vaikeuksia elämässään. Tutkimustulosten perusteella sovittelu pidettiin oikeusprosessia parempana vaihtoehtona joissain tapauksissa. Lisäksi sovittelun koettiin antavan mahdollisuuksia käsitellä ongelmia, keskustella turvallisessa ympäristössä sekä epäillylle vastuunoton mahdollisuuden – korvata teko. Salminen on vertaillut kahta eri tutkimusta, joiden pohjalta tutkimuksessa kävi ilmi myös, että vapaaehtoisuus on koettu sekä hyvänä, että huonona asiana. Salmisen saamista vastauksissa on tarkemmin paneuduttu sovittelijan omaan persoonaan ja soveltuvuuteen. Esiin nousi myös restoratiivisuuteen viittaava asia, sillä sovittelu voi mahdollistaa oikeuden antaman pienemmän rangaistuksen, tällöin osapuolet pyrkivät tekemään sovittelusopimuksesta oman edun mukaisen (Salminen 2014, 59-60.) Etenkin Salmisen työn tutkimuskohde siitä, milloin sovittelu voidaan pitää toimivana vaihtoehtona rikoksen ratkaisemiseksi, on kiinnostava myös oman työni kannalta.

Sovittelusta löytyy väitöskirjojen ja pro gradujen lisäksi myös mielenkiintoisia opinnäytetöitä, joista yksi hyvin lähellä omaa opinnäytetyötäni on Hallama Priscillen Laurean ammattikorkeakoululle tekemä opinnäytetyö restoratiivisesta sovittelusta rikos- ja riita-

asioissa. Vaikka seuraavissa tutkielmissa kyseiseltä alalta on kyse tieteellisten tutkimusten sijaan enemmän opinnäytetöistä, pidän näitä oman työni kannalta merkittävinä, että nostan ne myös tässä yhteydessä esiin. Toilla on kuvaava merkitys työni asettamiselle aiempien samaa aihepiiriä käsittelevien lopputöiden kenttään sekä siihen, mitä tutkimusaiheen aihepiiriä on aiemmin tarkasteltu.

Priscillen opinnäytetyössä käsitellään restoratiivisuutta sovittelijan näkökulmasta. Mielestäni kyseisen opinnäytetyön pohjalta voin luoda vertailua myös omaan opinnäytetyöhöni. Opinnäytetyössäni restoratiivisia periaatteita tarkastellaan lähinnä työntekijän eli sovitteluohjaajan näkökulmasta. Priscillen tutkimuksen perusteella lähes kaikki sovittelijat ovat omaksuneet restoratiiviset arvot ja moni on kokenut tehneensä jopa tiedostamattaan aina sovitteluja restoratiivisten arvojen mukaan. Restoratiivisuuden on koettu tekevän sovittelun kulusta luontevaa. Tutkimuksessa myös kuulluksi tulemisen tarpeen huomioiminen koettiin sovittelijoiden mielestä yhtenä restoratiivisten menetelmien näkyvänä tekijänä. Opinnäytetyö on tehty laadullisena tutkimuksena haastatteleamalla sovittelijoita, näistä haastatteluista on saatu vastaukset kolmeen tutkimuskysymykseen: 1. *”Miten restoratiivinen sovittelumenetelmä näkyy ja toimii käytännön työssä”*, 2. *”Miten restoratiivisten arvojen omaksuminen on muuttanut sovitteluja ja”* 3. *”Mitä pitäisi tehdä, jotta restoratiivisen sovittelun menetelmät siirtyisivät käytäntöön”*. Ensimmäiseen kysymykseen yhtenä selkeänä vastauksena saatiin, että restoratiivinen sovittelumenetelmä koettiin toimivana. Restoratiivisuus näkyy sovittelijoiden vastauksien perusteella silloin, kun konfliktin omistajuus pysyy tapaukseen liittyvien osapuolten välillä. Toiseen kysymykseen sovittelijat kokivat restoratiivisten arvojen selkeyttävän sovitteluja ja antavan sovittelulle tietynlaiset raamit. Kolmanteen tutkimuskysymykseen sovittelijat kertoivat käytännön harjoittamisen koulutusten yhteydessä auttavan restoratiivisten sovittelun menetelmien siirtämisen käytäntöön. Tutkimustuloksena mitään uutta ei keksitty, mutta usko siitä, että restoratiivisen oikeuden osaaminen on sovittelijoiden hallussa, varmistui. Opinnäytetyössään Priscille kuitenkin uskoo jokaisen sovittelijan pyrkivän saamaan konfliktin osapuolet sovittelussa sitä edeltävälle tasolle restoratiivisen oikeuden ajatusmallin mukaisesti, mutta pohdittavaksi jäi, onko sovitteluprosessi yhteneväistä ja tasalaatuista sovittelijoiden välillä, jos jokainen sovittelija toteuttaa sitä omalla tavallaan, ja kuka sitä on arvostelemaan (Priscille 2018, 27-32). Omassa työssäni perehdyin niin ikään siihen, miten kyseisessä tapaustutkimuksessa Vantaan sovittelutoimiston ammattihenkilökunnan osalta restoratiivisen oikeuden käsitteistö ja sovitteluperiaatteet näkyvät käytännön työssä, mutta niin ikään myös siihen, miten käytännön työmenetelmiä kehittämällä, olisi mahdollista myös tehdä restoratiivista sovittelua aiempaa tietoisemmin sekä tasalaatusemmin, parhaimmillaan jopa valtakunnallisesti.

Samuli Juujärvi on tehnyt toiminnallisen opinnäytetyön, jonka tarkoituksena on toimia perehdytysoppaana sovittelutoimintaan Poliisiammattikorkeakoulun työharjoittelijalle. Juujärvi pyrki kartoittamaan tutkimuksessaan sovittelutoimintaan kuuluvaa lainsäädäntöä ja

käytäntöä, joita päivittäisrikostutkintaa tekevät poliisit sekä Poliisiammattikorkeakoulun työharjoittelijat voisivat tarvita. Samuli Juujärven opinnäyteyössä keskitytään poliisin näkökulman kautta sovitteluun ja sovittelu edellytyksiin esitutkinta vaiheessa. Juujärven mukaan sovittelu on tärkeä osa päivittäistutkintaa, joka voi säästää paljon poliisin resursseja ja tästä syystä myös sovittelun ymmärtäminen on tärkeää poliisin puolella työskennellessä. Työn tuloksena voidaan todeta, vaikka poliisi ohjaa rikoksen osapuolet sovitteluun, jossa osapuolet pääsevät myös sovintoon, ei poliisin työ lopu vielä siihen. Rikos voi edetä syyteharkintaan ja sitä kautta tuomioistuimeen. Tämän jälkeen rikoksesta epäilty voi saada vielä asiasta tuomion, vaikka osapuolet olisivat sovittelussa päässeet sovintoon ja solmineet sovittelusopimuksen. Käsittelen haastatteluissani yhtenä aiheena sovitteluohjaajan käsitystä poliisin toiminnasta ja miten rikosprosessi etenee heidän käsityksensä mukaan poliisissa, jonka vuoksi myös kiinnostuin kyseisestä opinnäytetyöstä vertailukohtana omaani. Kun rikosasia on viety sovitteluun ovat rikosasian tukija ja sovittelutoimisto yhteydessä toisiinsa prosessin etenemisestä. Sovittelutoimisto voi ilmoittaa mahdollisesta sopimuksen syntymisestä tai esimerkiksi, ettei joku osapuolista ole saapunut sovittuun sovittelutapaamiseen. Sovittelutoimisto myös ilmoittaa poliisille, jos rikosasian sovitteluedellytykset eivät toteudu ja sen vuoksi sovittelua ei voida käynnistää. Juujärven mukaan poliisin ei tarvitse tietää sovittelusta kaikkea, sillä sovittelutoimisto on asiakkaisiin vielä joka tapauksessa yhteydessä selvittääkseen sovitteluedellytyksiä. Juujärven mukaan tutkijan asenne sovittelua kohtaan voi vaikuttaa siihen, lähetetäänkö sovittelualoite sovittelutoimistolle vai ei (Juujärvi 2019). Juujärven työ on mielestäni kiinnostava paitsi tutkimustulosten perusteella myös poliisin ja rikos- ja riita-asioiden sovittelutoimiston yhteistyön toteutumisen näkökulmasta.

Edellä mainittujen tutkimukset ovat verrattain uusia ja siksi myös ajankohtaisia. Vaikka restoratiivisesta oikeudesta, konfliktinratkaisusta sekä sovittelusta on saatavilla paljon erilaisia tutkimuksia, on tärkeää myös huomioida, miten tutkimukset voivat linkittyä tähän tutkimukseen. Tämä opinnäytetyö tilattiin Vantaan sovittelutoimista. Vantaan sovittelutoimistolla sekä minun yhteisenä intressinä on selvittää, miten ammattihenkilökunta tekee sovitteluedellytysten arviointia, sillä vastaavaa ole aikaisemmin tehty Vantaan sovittelutoimistossa.

4 Tutkimusasetelma

Albert Einstein on todennut aikanaan: *”Not everything that can be counted counts, and not everything that counts can be counted.”* Tämä lause tieteellisessä tutkimuksessa voidaan tulkita seuraavasti: *”Jos tiede edellyttää vain kvantitatiivisten metodien käyttöä, se vääristää kuvaamme todellisuudesta, koska vain harvoja ihmiskunnan kannalta tärkeitä ilmiöitä voidaan mitata.”* (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 84.) Toisaalta tämä myös tarkoittaa sitä, että tieteellisessä tutkimuksessa tutkijan tulee myös kriittisesti arvioida tutkimuksen tuottamaan

tietoa ja sen merkitystä, millä tiedolla on merkitystä ja millainen tämä merkitys on. Tutkijan tehtävä on siten paitsi tuottaa uutta tietoa, myös perustella omia valintojaan tutkimuksen ja tulosten näkökulmasta.

Tässä luvussa käydään läpi tämän opinnäytetyön tavoitteita, tutkijan valintoja siitä, kuinka opinnäytetyö toteutetaan, mikä tutkimusmenetelmä on valittu sekä kuvataan tarkemmin opinnäytetyön kohderyhmä, aineistonkeruu sekä analyysimenetelmät. Lisäksi lopuksi käsitellään opinnäytetyön eettisyyttä ja luotettavuutta.

Tutkimuksilla voidaan nähdä olevan kolme perinteistä tutkimusstrategiaa, joista yksi on niin kutsuttu tapaustutkimus. Tässä työssä keskeistä teoriaa suhteutetaan ja tarkastelen nimenomaan tapaustutkimuksen avulla, koska tutkimuksen tarkoituksena on saada yksityiskohtaista tietoa tarkasteltavasta tapauksesta, sovitteluedellytysten arvioinnista käytännön työssä. Tapaustutkimukselle on myös tyypillistä, että aineistoa kerätään useita eri menetelmiä hyödyntäen, kuten havainnoinnin ja haastattelun keinoin, joita on ollut tarkoitus hyödyntää myös tässä työssä. Tapaustutkimusta voidaankin tehdä monella eri tieteenalalla sekä eri menetelmällä (Hirsijärvi, 2007, 130; & Aaltola & Valli, 2010, 189).

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimusongelma

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jossa tarkoituksena on ymmärtää tutkimuskohdetta ja kehittää tutkimustulosten perusteella myös käytännön työmenetelmiä. Tutkimuskohteenani on sovitteluedellytysten arvioinnin toteutumisen ja toteuttamisen Vantaan sovittelutoimistossa sekä työmenetelmien suhde restoratiivisen oikeuden periaatteisiin. Yhtenä ominaispiirteinä laadulliselle tutkimukselle myös on, että sen avulla voidaan esittää tarkkoja kuvauksia tapahtumista ja tilanteista sekä dokumentoida esiintyvistä ilmiöistä keskeiset ja kiinnostavat piirteet (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara, 2007, 134-135).

Tavoitteena on saada selville, kuinka Vantaan sovittelutoimistossa ammattihenkilökunta tekee sovitteluedellytysten selvittämisen rikos- ja riita-asioissa, joista on jätetty huomioimatta lähisuhdeväkivallan rikokset. Tarkoituksena on löytää niin yhdistäviä, kuin toisistaan eriäviä tekijöitä edellytysten arviointia tehdessä sekä ymmärtää paremmin sitä, miten restoratiivisen oikeuden teoria heijastuu käytännön työn tasolle. Ihanteellisena tuloksena on, että opinnäytetyötä voidaan hyödyntää ja sen pohjalta voidaan luoda esimerkiksi uusi ohjeistus rikos- ja riita-asoiden sovitteluedellytysten arviointia varten.

Opinnäytetyöllä pyritään paitsi tarkastelemaan sovittelutoimintaa suhteessa restoratiivisen oikeuden periaatteisiin, mutta ennen kaikkea myös vastaamaan konkreettisiin työelämän tarpeisiin. Tavoitteena on siten tukea sovittelutoiminnan edellytysten arvioinnin toimintamallin kehittämistä erityisesti toimeksiantajan, Vantaan sovittelutoimiston ammattihenkilöstön tarpeisiin.

Tutkimusongelma

Päätöksen sovittelutoiminnan aloittamisesta tekee sovittelutoimisto. Sovittelutoimiston lakisääteisenä tehtävänä on arvioida asian sovitteluedellytykset. Tässä opinnäytetyössä selvitetään, miten arviointi siitä, soveltuuko asia soviteltavaksi, tehdään Vantaan sovittelutoimistossa ja mitä menetelmiä arvioinnissa käytetään? Tarkoituksena on yhtäältä pragmaattisen tiedon saavuttaminen siitä, mitä yhdistäviä ja toisaalta toisistaan eriäviä tekijöitä on löydettävissä sovitteluedellytysten arvioinnin tekemisessä sekä arvioida sitä, miten käytössä olevat menetelmät edistävät tuloksellista sovittelua. Toisaalta opinnäytetyön tavoitteena on myös selvittää, miten restoratiivisen oikeuden periaatteet näkyvät sovittelutoimiston työmenetelmissä.

Ennakkokäsityksenä on, että sovittelutoiminnan edellytysten arvioinnin toimintamallille on tarvetta. Sovittelutoiminnan edellytysten arviointi tehdään tapauskohtaisesti, mutta käytössä ei ole ammattihenkilöstön käyttöön tarkoitettua yhtenäistä arviointimenetelmää tai -sovitteluedellytysten arviointiin. Tämä opinnäytetyö ei koske lähisuhdeväkivaltatapauksia.

Tutkimuskysymykset:

1. Miten sovitteluedellytysten arviointi toteutuu?
2. Miten sovitteluedellytysten arviointi menetelmät vastaavat tarvetta?
3. Miten restoratiivisen oikeudet periaatteet näkyvät sovittelutoimiston työmenetelmissä?

Kuten teemahaastattelurunko niin myös tutkimuskysymykset olen jakanut kolmeen osaan. Pyrin saamaan näihin kysymyksiin vastaukset luomalla itselleni apukysymykset. Apukysymysten tarkoituksena on tuottaa lisää ymmärrystä tutkittavaan kohteeseen. Tutkijan apukysymyksillä pyrin syventämään ymmärrystä siitä, mitkä tekijät vaikuttavat sovitteluedellytysten arviointiin ja miten sovittelutoimiston käytössä olevat menetelmät edistävät tuloksellista sovittelua. Tarkastelen restoratiivista oikeutta luomalla itselleni yhden apukysymyksen, joka käsittelee sitä, mikä merkitys restoratiivisella oikeudella on sovittelutoiminnan toteuttamiselle ja sovitteluedellytysten arvioinnin prosessille.

4.2 Tutkimusmenetelmät

Tässä työssä on kyse laadullisesta tutkimuksesta. Kuten yleensä laadullisessa tutkimuksessa niin myös tässä opinnäytetyössä pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä haastattelemalla ihmisiä (Hirsijärvi ym. 2007, 130-131). Laadullisessa tutkimuksessa vastaajat voivat tuottaa oman käsityksensä tutkittavasta asiasta, jolloin tutkija voi hyödyntää saamaansa aineistoa analyysiä tehtäessä (Valli 2018, 212). Laadullisessa tutkimuksessa analyysivaihtoehtoja on paljon, eikä tiukkoja sääntöjä ole olemassa. Tämän opinnäytetyön tavoitteena on ymmärtää

sovitteluedellytysten arviointia käytännön prosessissa, ja siten tutkimusmenetelmänä käytetään laadullista analyysiä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 219-220).

Lisäksi tässä työssä käytetään tapaustutkimusta (case study research) yhtenä tutkimusstrategiana tarkoituksena tarkasteltavan ilmiön kuvaaminen ja sitä kautta sovitteluedellytysten arviointiprosessin ymmärtäminen suhteessa teoriaan. Tapaustutkimuksessa on tutkimuskohteena tyypillisesti yksittäinen tapaus; yksilö, joukko, ryhmä tai yhteisö. Tässä opinnäytetyössä kohteena on kyseistä aihepiiriä kuvaava yksittäinen työyksikkö, ja siellä havaittavat toimintamallit. Tarkasteltava joukko on siten Vantaan sovittelutoimiston työyksikkö ja siellä työskentelevät henkilöt. Valittuja kohteita tarkastellaan yhteydessä ympäristöönsä käyttämällä monipuolisia ja eri menetelmillä hankittuja tietoja. Menetelmiä, joita voidaan hyödyntää, ovat muun muassa haastattelu ja havainnointi. Tavoitteena on tyypillisimmin ilmiöiden kuvailu, joka on myös yksi tämän opinnäytetyön tarkoitus. Tapaustutkimukselle ominaisia piirteitä ovat myös teorian vahva osuus ja tutkijan osallisuus ulkopuolisuuden sijaan, sekä rakenteelliset sidokset yhteiskuntaan, jotka myös tässä opinnäytetyössä ovat läsnä. Tärkeää tällaiselle tutkimukselle myös on, tapauksen ymmärtäminen, mutta samalla pyrkimys yleistyksen tutkimuskohdetta tarkasteltaessa. Yleistämiseen pyrkiessä aineistolähtöiselle tapaustutkimukselle on tyypillistä teorioiden ymmärtäminen tai laaentaminen. Siksi myös teorialla on vahva osuus tässä opinnäytetyössä. Tavallisimmat analyysimenetelmät tapaustutkimuksessa ovat teemoittelu ja sisällönerittely, jota tässä myös hyödynnetään (Hirsjärvi ym. 2007, 130-131, 224-225).

Empiirisessä tutkimuksessa metodit ovat keskeisessä asemassa, ja siksi myös tässä opinnäytetyössä on kiinnitetty huomiota siihen, miten menetelmät tukevat tutkimusstrategiaa ja tavoitteita (Hirsjärvi ym. 2007, 178-179). Tutkimusmenetelmää valittaessa pohdin, mikä menettelytapa tuo parhaiten selvyyttä käsiteltäviin ongelmiin (Hirsjärvi ym. 2007, 133).

Valitsin opinnäytetyön keskeiseksi lähestymistavaksi ja metodiksi puolistrukturoidun teemahaastattelun, jolloin loin haastattelukysymykset jo valmiiksi etukäteen, mutta kysymyksiin ei ollut haastateltavilla valmiita vastauksia tai vastausvaihtoehtoja saatavilla. Tämän tutkimuskohteen tutkimusmenetelmäksi teemahaastattelu sopii, koska haastattelu on systemaattinen tiedonkeruutapa, jolla on selkeät tavoitteet ja sen avulla pyritään saamaan mahdollisimman luotettavaa tietoa tutkimuskohteesta. Samalla teemahaastatteluille ominaista on se, että tutkittavat pystyvät kuvaamaan tutkittavaa kohdetta haastattelijalle omasta käsityksensä maailmastaan lähtöisin siten, että tutkija saa tarkasteltavasta ilmiöstä mahdollisimman objektiivisen käsityksen. (vrt. Näpärä 2017; Hirsjärvi ym. 2007, 202-203). Tutkimusmenetelmien valintaan auttoi myös se, että sovittelutoiminta oli minulle entuudestaan tuttua ja pystyin ymmärtämään lain sille asettamat määräykset. Hyödynsin haastatteluissa avoimia kysymyksiä, jotka täydentävät toisiaan ja haastattelu etenee

luontevasti keskustelemalla, antaen kuitenkin haastateltaville mahdollisuuden käsitellä aihetta vapaasti. (Tuomi & Sarajärvi, 75.)

Ennen teemahaastattelujen toteuttamista opinnäytetyön suunnitelma hyväksyttiin Vantaan sovittelutoimiston esimiehellä, minkä lisäksi tutkimukselle anottiin tutkimuslupaa Vantaan kaupungilta. Opinnäytetyön empiirinen osa toteutettiin tutkimusluvan mukaisesti haastatteleamalla Vantaan sovittelutoimiston ammattihenkilökuntaa. Haastattelut toteutettiin yksilohaastatteluina tutkimuslupaprosessista, henkilökunnan aikataulusta ja koronatilanteesta johtuen maaliskesäkuun 2020 aikana.

4.3 Aineiston keruu ja analyysimenetelmät

Tutkimusaineiston keruussa on arvioitu tarkoituksenmukaisinta tapaa siitä, millainen tietoa sisältää välitöntä tietoa tutkimuksen kohteesta, ja siksi tutkimusaineistona on käytetty niin sanottua primaariaineistoa, jolla tarkoitetaan tutkijan itse keräämää havaintoaineistoa (Hirsijärvi & Remes, 181.) Tässä opinnäytetyössä ei siis ole käytetty valmista aineistoa vaan olen itse kerännyt aineiston, sillä silloin aineisto kuvaa tutkittavaa asiaa parhaiten.

Opinnäytetyö toteutettiin haastatteleamalla Vantaan sovittelutoimiston ammattihenkilökuntaa (8 henkilöä). Yhteensä kolme (3) haastattelua suoritettiin kasvotusten ja loput viisi (5) haastattelua suoritettiin etäyhteydellä. Tästä opinnäytetyöstä on jätetty huomioimatta lähisuhdeväkivallan rikokset, koska tästä aihepiiristä on tehty aiempaa tutkimusta, ja tarkoitus on tässä työssä keskittyä erityisesti rikos- ja riita-asioiden sovitteluun tapaustutkimuksen keinoin. Lisäksi opinnäytetyön tarkoituksena on ollut toteuttaa se yhdessä Vantaan sovittelutoimiston kanssa heidän toimeksiannostaan ja kohderyhmänä on siten Vantaan sovittelutoimiston ammattihenkilökunta, joka tekee päivittäin rikos- ja riita-asioiden sovittelun edellytysten arviointia.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Teemahaastattelulle tyypillisesti haastattelujen aihepiirit eli teema-alueet olivat tutkijalla etukäteen tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys yleensä ovat vapaammin haastattelutilanteessa muodostettavissa (Hirsijärvi ym. 2007, 203; Tuomi & Sarajärvi 2009, 73). Kysymysten järjestys vaihtui osan haastateltavista kohdalla, sillä haastateltavien vastauksissa nousi esille myös vastauksia muihin kysymyslistan kysymyksiin, joita ei oltu ehditty vielä käsitellä. Tässä opinnäytetyössä on kuitenkin tutkimuslupaprosessia varten esitetty haastatteluissa käytettävä puolistrukturoitu teemahaastattelurunko myös tarkentavine aihepiireineen / kysymyksineen, jättäen samalla haastatteluille mahdollisuus kulkea puolistrukturoidun rakenteen pohjalta omalla painollaan haastattelutilanteessa.

Haastattelut suoritettiin yksilohaastatteluina, kasvotusten sovitusti jokaisen työntekijän aikatauluun parhaiten sopivana päivänä, tutkimuslupaprosessista sekä koronatilanteesta

johtuen maaliskesäkuun aikana. Käytännössä jokaiselle haastateltavalle on annettu kolme vaihtoehtoa, miten haastateltavat ovat halunneet, että haastattelut suoritetaan (kasvotusten tai etäyhteydellä). Kolmantena vaihtoehtona haastateltava on voinut kieltäytyä haastattelusta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Koska tavoitteena oli ymmärtää työntekijöiden arkitoimintaa, kuten sitä miksi, miten ja millä perusteella sovittelun edellytykset tehdään, saatu tutkimusaineisto kerättiin haastattelemaan. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2007, 222).

Haastattelut pystyttiin toteuttamaan käytännössä suunnitellusti huomioiden kuitenkin käynnissä ollut COVID19-pandemiatilanne. Haastattelut sovitettiin siten, etteivät ne estäneet henkilöiden normaalien työtehtävien suorittamista. Tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi toisena tutkimusmenetelmänä teemahaastattelujen lisäksi tarkoituksena tässä työssä oli hyödyntää havainnointitutkimusta seuraamalla työntekijöiden työskentelytapoja noin kahden viikon ajan, mutta havainnointitutkimusta ei pystytty suorittamaan koronavirusepidemian vuoksi. Havainnoinnin avulla olisi saatu tietoa siitä, toimivatko ihmiset siten kuin he sanovat toimivansa. Havainnointitutkimuksessa on kyse tieteellisestä havainnoinnista, jonka etuna on se, että sen avulla voidaan selvittää välitöntä tietoa yksilöiden, ryhmien ja organisaatioiden toiminnasta todellisissa toimintatilanteissa. Havainnointia tehdessä olisi hyödynnetty systemaattista havainnointia samalla seuraten, miten sovitteluedellytysten arviointia tehdään ja mitä työvaiheita käytännössä havaitaan. (Hirsijärvi ym. 2007, 207-208, 210.) Työtehtävien havainnointi jäi tästä tutkimuksesta pois, sillä valtion määräyksestä kasvotusten tapahtuvia kontakteja tuli välttää pahentuneen koronavirusepidemian vuoksi.

Haastattelut kestivät keskimäärin noin yhden tunnin ja tunti kolmekymmentä minuuttia. Haastattelut nauhoitettiin puhelimen nauhurilla tai ääninauhurilla. Haastattelujen jälkeen kirjoitin saadut vastaukset puhtaaksi sanasanaisesti eli litteroin haastattelut. Haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 50 sivua ja 18 926 sanaa. Fontin koko saadussa aineistossa oli 10. Litteroinnin jälkeen aineiston koko pieneni yhteensä 9 sivun ja 3065 sanan mittaiseksi. Haastattelujen litteroinnin jälkeen pystyttiin tarkistella aineistosta saatuja tuloksia. Aineistosta esiin nousseita havaintoja on mahdollista hyödyntää sovittelutoiminnan kehittämisessä tulevaisuudessa. Litteroinnin jälkeen tuhosin ääninauhat asianmukaisesti. Luin saadun aineiston useita kertoja läpi ja etsin tutkimuskysymyksiä kuvaavia ilmaisuja. Alleviivasin tutkimuskysymyksiin vastaavat ilmaisut ja tiivistin vielä haastateltavien vastauksista tutkimuksen kannalta epäolennaiset asiat pois. Luokittelin aineiston itselleni haastattelu-teemojen mukaisesti kolmella eri värillä hahmottaakseni mikä haastateltavien vastauksista koski mitään tutkimusteemaa. Tutkin näitä kolmea eri teemaa ja huomasin, että aineistosta nousee selkeästi esiin kaksi pääteemaa, jotka olivat 1. Restoratiivisen oikeuden ja asiakasnäkökulman merkitys sovitteluedellytysten arvioinnissa ja 2. Sovitteluedellytysten arviointi: miten käytännön työmenetelmät kohtaavat tarpeet sekä arvioinnin toteutuminen käytännössä. Tämän perusteella aineistoni muutti muotoaan kahden teeman mukaiseen järjestykseen.

Saatu aineisto analysoitiin siis manuaalisesti eikä apuna käytetty mitään erityisiä tietokoneohjelmia, lukuun ottamatta tekstinkäsittelyohjelmia (MS Office). Aineistoa käsiteltiin luottamuksellisesti huomioiden tutkimuseettiset lähtökohdat, koko prosessin ajan. Aineistosta ei käy ilmi yksittäisten henkilöiden tiedot, eikä litteroidun aineiston vastauksista voi siten jäljittää, kuka henkilö on kyseessä. Lopullisesta aineistosta ei myöskään käy ilmi vastaajien sukupuoli, jolloin haastatteluryhmän koko ja tiedossa oleva sukupuolijakauma huomioidaan ja vastausten luottamuksellisuus säilyy (vrt. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 217).

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on ymmärtää sovitteluedellytysten arviointia käytännön prosesseissa sekä suhteessa restoratiivisen oikeuden teoriaan, siten tutkimus kohteen ymmärtämiseksi on päätetty tutkimuksessa käyttää haastatteluaineiston laadullista analyysiä ja päätelmien tekoa. Toisaalta tarkoituksena on ymmärtää työntekijöiden arkitoimintaa ja miten työntekijöiden puhe vastaa toimintaa. Tällaiselle laadulliselle analyysille tavallisimman menetelmät ovat teemoittelu ja sisällön erittely, joita aineistolähtöisessä aineistossa hyödynnetään. (Vrt. Hirsjärvi ym. 2007, 219.)

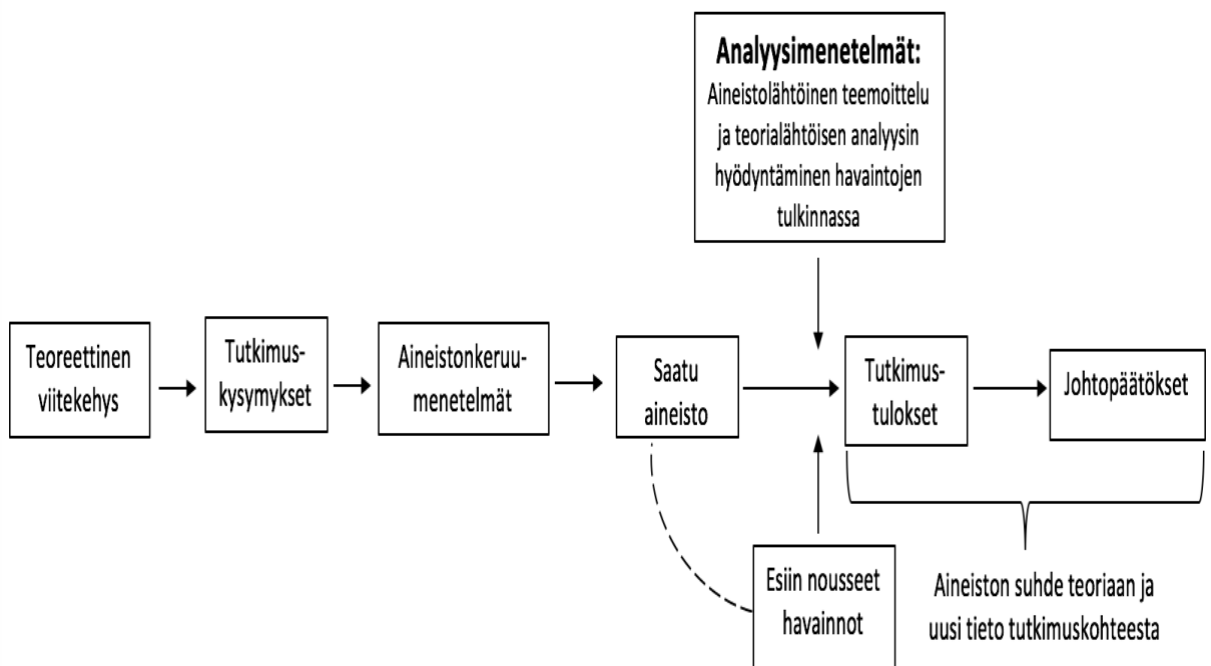
Teemahaastatteluaineistoa siis analysoidaan useimmiten teemoittelemalla ja tyypittelemällä, joista teemoitetulla tarkoitetaan aineiston jäsentämistä teemojen mukaisesti. Tämä on juuri yksi teemahaastattelun vahvuus, koska aineistoa on mahdollista käsitellä helpommin koherenttina kokonaisuutena teemarungon avulla myös analyysivaiheessa. Tätä menetelmää hyödynnän siksi myös tässä työssä. (Eskola & Vastamäki teoksessa Aaltola & Valli, 2010, 42-43.) Teemahaastattelurunko muodostui käytännössä tutkittavan aihepiirin ympärille. Tässä opinnäytetyössä pyrin luomaan itselleni sellaiset tutkimuskysymykset, jotka palvelevat mahdollisimman tarkasti tutkittavaa aihetta. Päädyin teemahaastatteluun, sillä sen avulla pystyin rajaamaan haastatteluissa keskusteltavat aihepiirit.

Toisaalta opinnäytetyön haastatteluista saatujen vastausten analysoinnissa käytettiin hyödyksi myös induktiivistä analyysiä eli aineistolähtöistä analyysiä, joka on viime aikoina juuri tapaustutkimuksessa myös melko paljon käytetty menetelmä ja sopii hyvin tapaustutkimukseen (Saarela-Kinnunen & Eskola teoksessa Aaltola & Valli, 2010, 190; Tampereen teknillinen yliopisto 2020). Opinnäytetyössäni kyseessä onkin tapaustutkimus, jolla tavoitellaan tarkasteltavan ilmiön kuvaamista, ja sitä kautta nykyisen prosessien ymmärtämistä suhteessa teoriaan. Menetelmän etuna myös tälle tutkimukselle on erityisesti se, että kerätystä aineistosta lähtien rakennetaan jotakin yleisemminkin kiinnostavaa – sovitteluedellytysten arviointia suhteessa teoreettiseen viitekehykseen ja sitä kautta myös käytännön ohjetta rikos- ja riita-asioiden sovittelun tueksi. (Saarela-Kinnunen & Eskola teoksessa Aaltola & Valli, 2010, 190-197; Vilkkä, Saarela & Eskola teoksessa Valli 2018, 192-194; Hirsjärvi ym. 2007, 219, 224).

Tapaustutkimukselle ominaisia piirteitä ovat myös teorian vahva osuus ja tutkijan osallisuus ulkopuolisuuden sijaan, sekä rakenteelliset sidokset yhteiskuntaan, jotka ovat läsnä myös tässä

tutkimuksessa. Tärkeää tällaiselle tutkimukselle on siis tapauksen ymmärtäminen, mutta yhtä lailla tapauksen ja siitä tehtyjen havaintojen yleistämiseen pyrittäessä aineistolähtöiselle tapaustutkimukselle on tyypillistä teorioiden yleistäminen tai laajentaminen. Teoreettinen viitekehys ja sen rajapinta sovitteluedellytyksen prosessien kehittämiseksi on siten olennaisesti osana tutkimusta, aineiston analyysin ohella. Tällainen kehittämissyöry on niin ikään tyypillistä tapaustutkimukselle, siksi se on myös tässä työssä keskiössä. (Saarela-Kinnunen & Eskola teoksessa Aaltola & Valli, 2010, 190-197; Vilkkä, Saarela & Eskola teoksessa Valli 2018, 192-194; Hirsjärvi ym. 2007, 219, 224).

Opinnäytetyössäni on käytetty kahta eri tutkimusmenetelmää ja seuraavassa esittelen, miten aineistolähtöinen analyysi on muodostunut opinnäytetyössäni. Seuraavassa esittelen, miten tämän opinnäytetyön analyysimenetelmien koko prosessi on edennyt. Kuvan tarkoituksena on havainnollistaa sitä, miten aineistoa on käsitelty ja miten aineistolähtöisyys sekä teorialähtöisyys yhdistyy tässä työssä.

Kuvio 2 Teoriasidonnaisen analyysin muodostuminen. (Vrt. Saarela-Kinnunen & Eskola teoksessa Aaltola & Valli, 2010, 190-197; Vilkkä, Saarela & Eskola teoksessa Valli 2018, 192-194; Hirsjärvi ym. 2007, 219, 224.)

4.4 Eettisyys ja luotettavuus

Suomeen perustettiin vuonna 1991 Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK), joka on opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijaelin. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2020a.) Vuonna 1994 Tutkimuseettinen neuvottelukunta laati ensimmäiset kansalliset menettelyohjeet tutkimusvippiepäilyjen käsittelemiseksi. Ohjetta on sittemmin uusittu vuosina 1998, 2002 ja 2012. Piittaamattomuus hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja vilppi tieteellisessä toiminnassa voivat ilmetä itse tutkimuksen teossa sekä tutkimustulosten ja sen johtopäätösten esittämisessä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012b; Mäkinen 2006, 26). Lisäksi muiden puutteellinen viittauskäytäntö, tutkimustulosten ja käytettyjen menetelmien huolimaton ja harhaanjohtava raportointi voi olla vasten tutkimuseettisiä näkemyksiä (Mäkinen 2006, 26). Tutkimuksen luotettavuuteen ja eettisyyteen on tässä työssä pyritty erityisesti tutkijan omalla toiminnalla ja tietoisilla eettisillä tutkimusvalinnoilla, kuten muun muassa hyviä viitekäytäntöjä noudattamalla, tutkittavien anonymiteettiä suojaamalla sekä tutkimustulosten ja käytettyjen menetelmien riittävän tarkalla raportoinnilla, jolloin tutkimuksen kulkua ja tutkijan valintoja voidaan seurata opinnäytetyössä läpinäkyvästi ja luotettavasti.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta laatiman ohjeistuksen mukaan voidaan eettiset periaatteet jakaa kolmeen osa-alueeseen, sellaisissa tutkimuksissa, jotka kohdistuvat ihmiseen. Näitä eettisiä periaatteen osa-alueita ovat tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, heidän vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyyden ja tietosuojan varjeleminen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012c.) Tämä on huomioitu myös tässä työssä. Kaikki käsiteltävät asiat, jotka haastatteluissa kävivät ilmi, käsiteltiin siten, ettei niistä voi tunnistaa henkilöitä tai vastaajien sukupuolta tai asiakkaita. Käytännössä haastavien nimet on muutettu numeroiksi ja ne esiintyvät aineistossa sattumanvaraisessa järjestyksessä ilman loogista järjestystä. (vrt. Tuomi & Sarajärvi 2009, 132-133.) Tämän opinnäytetyön osalta olen myös noudattanut huolella tietosuojanormistoa, eikä haastatteluissa kerätä henkilötietoja tai mitään sellaista, joka voisi vahingoittaa haastateltavan yksityisyyttä. Haastatteluissa tai havainnoinnissa ei myöskään kerätä rikostuomioihin tai rikkomuksiin liittyvien henkilöiden henkilötietoja. Näitä tietoja ei käsitellä tutkimuksessa, vaan tutkimus keskittyy työmenetelmien arviointiin.

Opinnäytetyön eettisyyttä on lisäksi työssäni mietitty, jo siinä vaiheessa, kun on valittu tutkimusmenetelmää. Opinnäytetyön aineisto kerättiin haastattelemalla ammattihenkilökuntaa Vantaan sovittelutoimistossa. Tutkimusmenetelmän valintaan vaikutti myös se, että alun perin suunniteltua kahta eri tutkimusmenetelmää, teemahaastattelua ja havainnointia, hyödyntämällä, olisi pystytty lisäämään myös tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta. Havainnointi ei ollut mahdollista vallitsevasta tilanteesta johtuen, mutta tutkimuksessa pystyin kuitenkin itse keräämään aineiston, ja vaikuttamaan siihen, että aineisto on luotettavaa. Pystyin omalla toiminnallani myös estämään sen, ettei ammattihenkilökunta

ole voinut tehdä tai sopia vastauksista yhdessä. Laadin kysymykset etukäteen, mutta henkilökunta ei nähnyt kysymyksiä missään vaiheessa, vaikka sovittelutoimiston henkilöstö pyysi saada haastattelukysymykset haastateltavien puolesta etukäteen nähtäväksi ja luettavaksi. Pohdin asiaa ja päädyin siihen tulokseen, etten anna haastattelukysymyksiä nähtäväksi, sillä Vantaan sovittelutoimisto on henkilökunnan määrällisesti pieni, tutkimuksen luotettavuus olisi voinut kärsiä edellä mainituin perustein. Tehdessäni kyselylomaketta pohdin myös kysymystä siitä, miten ikä vaikuttaa vastauksien erilaisuuteen. Iän perusteella voidaan tehdä päätelmiä miten eri ikäryhmät käsittelevät prosessia. Toisaalta tulee ottaa huomioon, että Vantaan sovittelutoimiston ammattihenkilökuntaan kuuluu vain 10 jäsentä, josta voidaan iän perusteella päätellä, kuka vastaaja on kyseessä, joka ei eettisesti katsottuna olisi oikein. Koska vastaajien ikä ei ole relevanttia tietoa tämän tutkimuksen kannalta, on sen mainitseminen jätetty tutkimuksesta pois.

Tutkimuksen alkuvaiheessa kerroin tutkimukseen osallistujalle heidän oikeuksistaan tutkimuksen aikana kuten siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja haastattelun voi keskeyttää koska vain, jos haastateltava haluaa sekä, miten tutkimusaineisto arkistoidaan ja miten hänen anonymiteettinsä suojataan. Lisäksi kerroin tutkittaville, miksi nauhoitusta käytetään, mitkä ovat sen edut tutkimusta tehtäessä ja miten äänitallennetta säilytetään ja käsitellään haastattelujen jälkeen. (vrt. Mäkinen 2006, 94-95.) Lupa tutkimukseen kysyttiin myös kaikilta haastateltavilta erikseen jo ennen haastattelua. Näin haastateltavat pystyivät itse päättämään suostuvatko antamaan haastattelua sekä mikä päivä ja kellonaika heille käy parhaiten. Lupa kysyttiin erikseen lähetetyllä nettikyselyllä, jonka jälkeen vastanneille ja haastatteluun suostuville henkilöille lähetettiin täydennettäväksi kirjallisesti haastatteluun suostumislomake. Käytännössä tässä tutkimuksessa haastateltaville on kerrottu, että haastattelu on vapaaehtoista ja sen voi myös keskeyttää missä vaiheessa tahansa, eikä haastateltavien henkilöiden ei ole ollut pakko vastata kaikkiin kysymyksiin. Tutkimusaineisto on ollut koko prosessin ajan arkistoituna siten, että aineistoon pääsy on vaatinut salasanana. Salasanalla on pystytty varmistamaan, ettei aineistoon pääse kukaan muu kuin tutkija. Myös nauhoituksen tuhoamisesta on kerrottu haastateltavalle, ennen haastattelun alkamista. Jokaiselle haastateltavalle on myös kerrottu, ettei tutkimuksessa käy ilmi kenenkään haastateltavan henkilön yksityisyyteen liittyviä tietoja, jolla on pyritty suojaamaan vastaajien anonymiteettiä. Jokaisen haastattelun alussa haastateltavalle on käyty vielä lyhyesti nämä asiat läpi sekä kerrottu, että nauhoitusta on päädytty käyttämään, jotta haastattelut ovat sujuvampia sekä niitä pystytään analysoimaan tarkemmin. Lisäksi nauhoituksia pääsee kuulemaan vain tämän työn tekijä.

Anonymiteetin säilyttäminen tuo myös selkeitä etuja tutkimukselle, sillä se lisää muun muassa tutkijan vapautta käsitellä tutkimuksessaan arkojakin aiheita ilman, että se aiheuttaisi haittaa tutkittaville henkilöille. Lisäksi anonymiteettisyys rohkaisee ihmisiä puhumaan avoimemmin, joka helpottaa tutkijaa saamaan olennaiset tiedot. Anonymiteettisyys suojaa myös sellaisia

henkilöitä, jotka eivät ole varsinaisesti yhteydessä tutkimukseen, mutta käydyssä keskustelussa heidät mainitaan. Tällaisten tietojen tuominen esille olisi myös väärin. (Mäkinen 2006, 114.)

Käytännössä haastateltavien henkilöiden anonymiteetistä on huolehdittu siten, ettei kenenkään haastateltavan nimeä julkisteta ja aineisto on laadittu sellaiseksi, ettei siitä käy ilmi kenenkään nimeä tai muita henkilökohtaisia tietoja. Vastaaajien yksityisyyttä kunnioitetaan ja turvataan tietosuojalain 1050/2018 mukaisesti ja kaikki henkilötietoja sisältävä aineisto on tuhottu asianmukaisesti tutkimuksen tultua hyväksytyksi. Haastatteluissa sekä havainnoinnissa saatuja tietoja on käsitelty koko tutkimuksen ajan luottamuksellisesti, eikä tietoja luovuteta eteenpäin tai muihin tarkoituksiin.

Eettisyyttä pohtiessa on tärkeää myös muistaa, että haastatteleamalla henkilöitä on pystyttävä myös analysoimaan jokaisen puheen nyanssit. Litterointia tehtäessä on tärkeä muistaa, ettei saadun aineiston ulkopuolelta haeta tulkintoja, vaan keskitytään kerättyyn aineistoon. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2007, 222.) Tutkimusaineiston ja siten tulosten luotettavuutta pyrittiin lisäämään myös hyödyntämällä kahta eri tutkimusmenetelmää, joista toinen menetelmä jouduttiin jättämään lopulta pois tästä tutkimuksesta. Käytännössä tutkimus on kuitenkin tästä huolimatta säilyttänyt sille asetetut eettiset lähtökohdat, sillä haastatteluaineistossa on keskitytty analysoimaan vain esille tulevat asiat eikä tulkintoja ole haettu ulkopuolelta. Koska tutkimuksessa ei kuitenkaan pystytty hyödyntämään aluksi suunniteltua työtapojenseurantaa, haastavaksi muodostui se, että alkuperäisestä suunnitelmasta hieman poiketen ei haastateltavien kertomaa voida verrata siihen, miten he toimivat käytännössä. Tämä toisaalta mahdollisti tehdä päätöksen siitä, että haastateltavat saivat vapaasti kertoa tutkittavasta aiheesta. Lisäksi arkaluontoisia asioita on pystytty suojaamaan tutkimuksen ulkopuolelle, sillä työtapojen seurannan vuoksi nämä asiat olisivat saattaneet olla sellaisia, ettei niitä olisi voitu rajata pois tutkimuksesta.

4.5 Tutkijan eettinen asetelma osana tutkittavaa kohdetta

Tutkijan eettiset ratkaisut kertovat siitä, mitä hän arvostaa ja mitä tavoitteita hän omalla toiminnallaan priorisoi tärkeäksi. Haasteita eettisyydessä tulee vastaan silloin, kun pohditaan, onko tutkija riittävän etäinen tutkittavaan kohteeseen. Vaikka tutkija ei olisi jäävi, mutta voi vaarantaa toiminnallaan luottamuksen omaa puolueettomuuttaan kohtaan, on hyvä pohtia, kuka on tarpeeksi jäävitön, jotta tasapuolisuus ja uskottavuus tutkimukselle voidaan taata koko prosessin ajan. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 23-24.) Vaikka oma suhteeni Vantaan sovittelutoimistoon on ollut läheinen ei tässä opinnäytetyössä kuitenkaan ole toimittu puolueellisesti. Koska tutkittavana kohteena on sovitteluedellytysten selvittäminen ja sen vertaileminen eri työntekijöiden kesken on perusteltua, että tutkimuksen tekee henkilö, kenellä on tietämystä siitä, mitä sovitteluohjaajan työ on käytännössä. Tämä auttaa myös minua opinnäytetyön tekijänä ymmärtämään paremmin esiin tulevia ilmiöitä. Myös

tutkimustulos voi antaa tietoa siitä, tulisiko toimintaa kehittää jotenkin vai ei, joten puolueettomuus tai tutkimustulosten vääristely ei edesauttaisi kenenkään osapuolen intressejä.

Kun tutkijan kohteena on oma työpaikka, herää usein epäily tutkimuksen luotettavuudesta. Kun aihepiiri on liian tuttu voi tutkija olla miltei sokea tutkittavalle kohteelle tai on ainakin äärimäisen subjektiivinen eli puolueellinen. Tällaisessa tilanteessa on kuitenkin vain luotettava siihen, että tutkija pystyy pohtimaan suhdettaan omaan työympäristöönsä ja tutkimuskohteeseen riittävän kriittisesti. (Valli 2018, 143). Suomessa tutkimuseettiset kysymykset liittyvät tieteen autonomiaan, jonka vuoksi väärinkäytösten sattuessa vastuu on viimekädessä yksittäisen tutkijan. Jos tutkija on piittaamaton hyvästä tieteellisestä käytännöstä tai tuottaa virheellistä tietoa tahallaan, katsotaan tällaisen toiminnan loukkaavan tieteen integriteettiä eli eettistä periaatetta, jota voidaan myös pitää tutkijan moraalisena selkärankana. Tällainen toiminta voi olla lainvastaista. (Mäkinen 2006, 24-26). Rikos- ja riita-asioiden sovittelu on niin ikään lakiin sidottua toimintaa, joka edellyttää työntekijöiltä tietynlaista soveltuvuutta alalle. Toisaalta oma suhteeni Vantaan sovittelutoimistoon ei ole niin läheinen, että oma asemani opinnäytetyötutkimuksen tekijänä voitaisiin nähdä subjektiivisena. Enemmän kettyämäni kokemus ja tietoisuus rikos- ja riita-asioiden sovittelusta voidaan nähdä positiivisena tekijänä ajatellen tutkimuksen tekemistä sovitteluedellytysten selvittämisestä.

Työskentelin Vantaan sovittelutoimistossa ennen tutkimuksen tekoa, jota kautta Vantaan sovittelutoimiston toiminta ja henkilökunta tulivat minulle tutuiksi. Koska sovitteluedellytysten selvittämistä tehdään lähtökohtaisesti yksilötyönä, halusin selvittää tekevätkö kaikki edellytysten selvittämisen samalla tavalla. Vaikka toimintatavat ja henkilökunta ovat minulle entuudestaan tuttuja en kokenut tutkimuksen tekemisessä olevani puolueellisessa asemassa. Tämä myös vaikutti siihen, että päätin tehdä opinnäytetyöni juuri Vantaan sovittelutoimistolle. Tutkijan objektiivisuutta voidaan ajatella silloin riittävän etäiseksi suhteessa tutkimuskohteeseen tai -ilmiöön, kun tutkija toimii puolueettomana sivustakatsojan roolista riittävän kaukaa tai täysin sen ulkopuolelta (Eskola & Suoranta 1998, 17). Tästä näkökulmasta ajateltuna tutkijan objektiivisuus tässä työssä ei ole täysin mahdollista, sillä tutkijalla on ennakkotietoa ja käsitystä rikos- ja riita-asioiden sovittelusta. Toisaalta voidaan pohtia, onko edellä kuvattua objektiivisuutta koskaan täysin mahdollista toteuttaa. Hyvässä tutkimuksessa tutkija on kuitenkin toiminut puolueettomasti. Puolueettomuuden eli akateemisesti ilmaistuna objektiivisuuden niin sanottuna isänä voidaan pitää saksalaista historioitsijaa Leopold Von Rankelia. Ranken mukaan asioita tulisi kuvata sellaisina, kuin ne ovat oikeasti tapahtuneet, *”wie es eigentlich gewesen”*. (vrt. Clerc L. 2017; Koskinen, I. 2020; Miettinen, T. 2019; Nissinen, M. 2020; Simelius, S. 2020). Yhtäältä tutkija ei siis voi koskaan olla täysin objektiivinen, koska hänellä on myös omat tutkimusintressit ja tutkimuskysymykset, joista hän on kiinnostunut. Toisaalta asemansa puolesta tutkija voi pidättäytyä neutraalina pysymällä, kuten Rankekin edellä kuvaa, totuudenmukaisena tutkimuskohteelle ja aineistolle. Tässä työssä olen pitänyt huolen objektiivisuudesta myös kuvaamalla tutkimuskohteen ja

haastateltavien tuottaman aineiston sellaisena kuin haastateltavat sen itse ovat nähneet ja tuottaneet. Lisäksi olen tiedostanut tiedostanut asemani suhteessa työympäristöön ja pidättäytynyt tutkijan roolissani objektiivisessa lähestymistavassa, vaikka tunnenkin tutkimusympäristön työni puolesta. Tässä tutkimuksessa työnantaja eli Vantaan sovittelutoimisto on antanut varsin vapaat kädet tutkimuksen toteuttamiselle sekä sen tuloksen saannille

5 Tutkimustulokset

Tässä luvussa esitetään opinnäytetyön keskeiset tutkimustulokset. Aineistosta nousseiden tutkimustulosten pohjalta tarkastellaan tässä ja seuraavassa luvussa myös vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Seuraavassa tuodaan analyysin tulosten ohella esiin myös samalla kehitysideoita, joilla voitaisiin parantaa sovitteluedellytysten selvittämistä, viranomaisten välistä kommunikaatiota ja sitä, miten voidaan huomioida paremmin myös tilannetta asiakkaan näkökulmasta.

5.1 Tutkimusaineiston analyysi

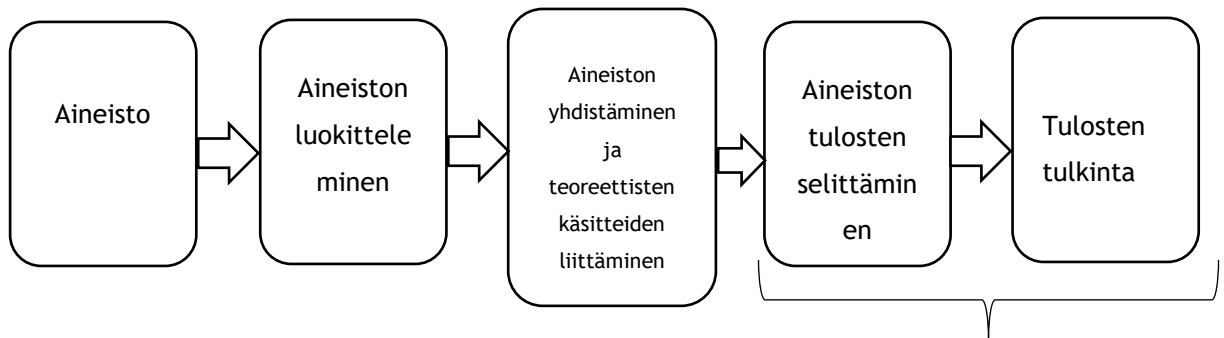
Tutkimus ei ole valmis vielä, kun tulokset on analysoitu, vaan tuloksia on vielä tulkittava ja selitettävä. Analyysissa pyritään luomaan kokonaiskuvaa tutkittavasta ilmiöstä samalla tarkastellen sitä uudesta näkökulmasta. Tulosten analysointi ei kuitenkaan yksinään riitä kertomaan tutkimuksen tuloksista, vaan tulosten esittämiseksi tulisi pyrkiä laatimaan synteesejä. Synteeseiden tarkoituksena on koota yhteen pääseikat, mikä auttaa muodostamaan kirkkaan vastauksen asetettuun tutkimusongelmaan. Tärkeää onkin pyrkiä vastaamaan siihen, mitkä ovat olennaiset vastaukset tutkimusongelmiin. Synteeseiden muodostaminen on myös tärkeä osa johtopäätöksiä, sillä johtopäätökset perustuvat laadittuihin synteeseihin. (Hirsjärvi ym. 2007, 225; Hirsjärvi & Hurme 2009, 143-45). Analyysin prosessin kuvaamista avaan tässä kappaleessa tarkemmin kuviossa 3. Haastatteluista saatu aineisto on käytännössä luokiteltu kahden eri teeman mukaiseen järjestykseen, joista on etsitty yhteneväisyyksiä sekä eroavaisuuksia haastateltavien vastauksissa. Näistä yhteyksistä on muodostettu tutkimusongelmaa tukevia sekä sovitteluedellytysten arviointia kuvaavia havaintoja, joista on pystytty muodostamaan myös kehitysideoita, jotka esitetään työn lopussa.

Aineiston analyysi on siten työssäni jakautunut kolmeen eri vaiheeseen, joita ovat: kuvailu, luokittelu ja yhdistely. Aineiston kuvailussa olen pyrkinyt hahmottamaan, mistä ilmiöstä haastateltavat ovat puhuneet ja millaiseen ympäristöön aineisto sijoittuu. Aineiston yhdistelyn tarkoituksena taas on ollut tuottaa tietoa siitä, mitä yhtäläisyyksiä sekä säännönmukaisuuksia eri aineistosta esiin nousseille havainnoille voidaan luoda eli luokitella aineistoa.

Aineiston tulkinta etenkin kvalitatiivisessa työssä on tärkeä vaihe tutkijalle, sillä tavoitteena on päätyä onnistuneisiin tulkintoihin. Samaa haastatteluaineistoa voidaan tulkita monesta eri näkökulmasta sekä monella eri tavalla. Niin tutkija, tutkittava kuin tutkimustulosten lukija tulkitsevat todennäköisesti samaa asiaa eri tavalla, eikä heidän ajatuksensa välttämättä täydellisesti yhdy. Tämän vuoksi on tärkeää, että tulkinta olisi onnistunut. Tällöin lukija pystyy havaitsemaan tekstistä ne asiat, jotka tutkija on myös löytänyt, vaikka lukija ei olisi samaa mieltä asiasta. Toisaalta myös tutkijan olisi pystyttävä pohtimaan ja harkitsemaan useampia tulkintoja. (Hirsjärvi ym. 2007, 224-225; Hirsjärvi & Hurme 2009, 143-151). Tässä opinnäytetyössä on hyödynnetty teoriassa kuvattua menetelmää, jossa saatu aineisto on ensin kirjoitettu puhtaaksi, jonka jälkeen se on luokiteltu tutkimuskysymysten teemojen mukaiseen järjestykseen ja tekstistä on poimittu kunkin teeman asiat, jos ne ovat nousseet esille ennen kyseisestä teemasta keskusteltaessa. Luokittelun avulla analyysi on pystytty yhdistelemään ja näistä on saatu kokonaisvaltainen käsitys tutkittavasta aiheesta.

Opinnäytetyön haastatteluista saatujen vastausten analysoinnissa käytettiin hyödyksi teorialähtöisen analyysin lisäksi induktiivista analyysiä eli aineistolähtöistä analyysiä, jolla tavoiteltiin tarkasteltavan ilmiön kuvaamista, ja sitä kautta nykyisen prosessien ymmärtämistä suhteessa teoriaan. Käytännössä tämä on tarkoittanut sitä, että siitä huolimatta, että tutkijaa ohjaavat tutkimuskysymykset, tutkija ei lähtökohtaisesti ole määritellyt sitä, mikä työn analyysissä on tärkeää, vaan päätelmät on tehty saadun aineiston perusteella.

Aineisto- ja teorialähtöisen analyysin yhdistämistä, kutsutaan teoriasidonnaiseksi analyysiksi. Teoria koostuu laajemmin aiemmasta tutkimustiedosta ja analyysiä tuotetaan aineiston ehdoilla liittämällä siihen aineiston teoreettisia käsitteitä. Tässä toimintatavassa aineisto keskustelee teorian kanssa eikä tarkoituksena ole luoda uutta teoriaa vaan löytää tutkittavaan aiheeseen uusia näkökulmia. (Eskola 2007, 162-163; Tuomi & Sarajärvi 2009, 95-97, 117). Seuraavassa kuviossa kuvataan yksityiskohtaisemmin, miten analyysimenetelmien hyödyntäminen on tapahtunut tässä opinnäytetyössä.

Kuvio 3 Aineisto- ja teorialähtöisen aineiston yhdistäminen.

(Vrt. Eskola 2007, 162-163; Tuomi & Sarajärvi 2009, 95-97, 117.)

Teorialähtöinen aineiston reflektointi ja ilmiöiden yhdistäminen

Analyysin perusteella aineistosta voidaan havaita kaksi pääteemaa, jotka kuvaavat haastateltavien näkemystä ja kokemuksia sovellutusedellytysten arvioinnista. Yhtäältä nousi esiin sovellutusedellytysten arviointiprosessi ja sen merkitys erityisesti asiakasnäkökulmasta tarkasteltuna, ja siten samalla myös restoratiivisen oikeuden käsitteistön heijastuminen käytännön työn tasolla. Toisaalta toisena teemana nousivat esiin käytännön työmenetelmät ja toimintatavat, joiden kautta sovellutusedellytysten arviointia toteutettiin haastateltavien toimesta. Seuraavassa kuvataan näitä teemoja ja tutkimustuloksia tarkemmin aineiston avulla. Toisin, kuin teemahaastattelurunko on tämän opinnäytetyön aineistoanalyysi jaettu kahteen pääteemaan, sillä aineistoa on tulkittu haastatteluista nousseiden teemojen mukaisesti. Teemahaastattelurunko on tukenut muodostamaan käsitystä tutkittavista ilmiöistä, mutta varsinainen aineisto on tuottanut tutkimustuloksen. Lisäksi näitä teemoja voidaan hyödyntää mahdollisesti myöhemmässä vaiheessa tehtäessä uutta tutkimusta, jossa tarkastellaan mahdollisesti myös työtapoja.

Seuraavassa kappaleessa paneudutaan tarkemmin opinnäytetyön tutkimustuloksiin. Jotta tuloksia pystytään tulkitsemaan oikein, tulee lukijan ymmärtää seuraavien käsitteiden tarkoitus: sovitteluohjaaja käsitteenä tarkoittaa tässä Vantaan sovittelutoimiston ammattihenkilökunnan työntekijää ja sovittelijalla tarkoitetaan vapaaehtoissovittelijaa. Aineiston analyysissä ja tulosten kuvaamisessa on kuitenkin yksityisyyden suojaamiseksi muutettu lauseita tarvittaessa siten, että niistä on poistettu usein toistuvat sanonnat, kuten esimerkiksi ”*niin tota*”, tai henkilöitä mahdollisesti muutoin identifioivat ilmaisut tai ilmaisutavat. Erilaisten toistuvien sanontojen merkitys on otettu huomioon siten, ettei lauseen tarkoitus kuitenkaan muutu. Seuraavassa vielä havainnollistava taulukko, miten lauseita ja sanontoja on esimerkiksi muutettu.

Toistuvat sanonnat lauseissaMuutettu lause

Joskus ne asiakkaat voi päättää, että ei suostu sovitteluun, niin tota sitten me ei voida käynnistää sovittelua. Niin tota mun mielestä on tärkeätä...	Joskus ne asiakkaat voi päättää, että ei suostu sovitteluun, niin sitten me ei voida käynnistää sovittelua. Mun mielestä on tärkeää...
Tiedätkö mä joskus ajattelen, että pitäisi olla keino sanoa, ettei kannata. Mutta sitten tiedätkö voi olla, ettei sillä silti olisi mitään merkitystä sen asiakkaan mielipiteeseen.	Mä joskus ajattelen, että pitäisi olla keino sanoa, ettei kannata. Mutta sitten voi olla, ettei sillä olisi mitään merkitystä sen asiakkaan mielipiteeseen.

Taulukko 3: Esimerkki haastateltavien sanonnoista

5.2 Teema 1: Restoratiivisen oikeuden ja asiakasnäkökulman merkitys sovittelunedellytysten arvioinnissa

Yhtenä keskeisenä havaintona aineiston analyysissä voidaan pitää sitä, että haastateltavien puheessa asiakas ja hänen roolinsa nähdään aidosti restoratiivisen teorian lähtökohtia kunnioittaen. Asiakkaan asema ja rooli sovittelussa nähdään kaikkien haastateltavien puheessa restoratiivisen oikeuden periaatteiden mukaisesti, ja siten huomattavasti laajemmin kuin normaalissa rikosasian käsittelyssä. Asiakas nähdään holistisen asiakaskäsityksen kautta siten, että asiakkaalla on keskustelussa mahdollisuus rakentaa omaa rooliaan prosessissa sekä omaa ymmärrystään tilanteesta omin sanoin. Asiakas niin tekijä kuin uhri ovat prosessissa keskeisessä asemassa ja haastateltavat kokevat konfliktin ratkaisun yhtenä keskeisenä tavoitteena, kuten restoratiivisen oikeuden teoriakin esittää.

Haastatteluista saadun aineiston perusteella muodostuu vahva käsitys siitä, että restoratiivinen oikeus ja haastateltavien näkemys yksilön roolista yhteiskunnassa on yhteisesti jaettu haastateltavien kesken. Aineiston perusteella voidaan myös todeta, että haastatellut sovitteluohjaajat ovat omaksuneet sovittelun restoratiiviset periaatteet varsin hyvin, ja he hyödyntävät niitä asiakastyössään.

Merkityksellistä teoreettisen viitekehyksen heijastumisen kannalta käytännön työlle on myös se havainto, että sovittelutoiminta itsessään koettiin kaikkien haastateltavien mielestä tärkeäksi konfliktin molempien osapuolen kannalta. Tärkeäksi erityisesti siksi, että se mahdollistaa osapuolille toistensa kohtaamisen turvallisessa ympäristössä ja sitä kautta tapahtuneesta keskustelemisen. Keskustelu siis mahdollistaa molemmille konfliktin osapuolille tulla kuulluksi sekä ymmärretyksi. Parhaimmillaan sovittelu koettiin asiakkaan kannalta voimaannuttavana

kokemuksena etenkin silloin, jos osapuolet pystyvät vapaaehtoissovittelijoiden avulla löytämään ratkaisun sekä pääsemään asian suhteen sopimukseen heidän asiassaan. Toisaalta merkityksellistä oli myös tutkimusmielessä huomata, että asian sopimista pidettiin vähemmän tärkeänä, kuin konfliktin osapuolten kohtaamista, jota esimerkiksi oikeuden käsittelyssä ei välttämättä tapahdu ilman sovittelua.

Sovittelu on erittäin tärkeä yhteiskunnallisesti. Yhteiskunnallinen apu, verrattuna että juttuja ei käsitellä ollenkaan tai, että ne menevät aina oikeuteen. Ja se, että osapuolet pääsevät kohtaamaan toisensa ja keskustelemaan, niin se on oikeastaan tosi tärkeää. Se on oikeastaan se tärkein, että me mahdollistetaan tällöinen turvallinen tapaaminen heille, missä he voivat käydä asiaa läpi ja löytää sitten sovittelijoiden avulla ratkaisun siihen tai olla löytämättä, mutta että he kumminkin pääsevät siitä keskustelemaan. H1

He voivat keskenään sopia ja hyvittää sen aiheuttamansa teon. Ainahan sopuun ei päästä, mutta se kohtaaminen on jo yks periaate / tavoite tässä työssä, että ihmiset oikeasti näkyvät siellä toisen ja annetaan se mahdollisuus heille kertoa niistä tunteista ja mitä se on aiheuttanut heille. H2

Sovittelutoiminnan tarkoitus on antaa ihmisille, joilla on ollut joku rikos tai riita heidän välillensä, niin antaa heille mahdollisuus, että he voisi sopia heidän asian. H6

Sovittelu kulkee rikosprosessin rinnalla ja mahdollistaa kohtaamisen ja sen hyvityksen, mitä taas siinä rikosprosessissa, otetaan vain kantaa siihen syyllisyyteen. H2

Kuten yllä olevista haastateltavien puheenvuoroista käy ilmi, haastateltavat ymmärtävät sovittelun vahvasti vaihtoehtoisena tapana käsitellä rikosasiaa ja syyllisyyden tai seuraamusten sijaan asiakkaiden keskustelemaan kohtaamiseen ja ymmärtämiseen painottuvana tapana toteuttaa rikosasian käsittelyä. Toisin sanoen haastateltavien puheesta käy hyvin ilmi se, miten restoratiivisen oikeuden teorian käsitteet elävät aidoissa työtilanteissa. Sovittelu kulkee rikosprosessin rinnalla, jossa asiakkaille mahdollistetaan kohtaaminen sekä teon hyvittäminen.

Toisaalta restoratiivisen oikeuden voidaan katsoa pitävän sisällään sekä retributiivisen että rehabilitatiivisen teorian elementtejä, jotka näkyvät sovittelussa muun muassa uhrin ja tekijän kohtaamisena, tekijän vastuun painottamisena sekä osapuolten avuntarpeen kartoittamisena.

Sovittelu voidaankin nähdä molempia osapuolia hyödyttävänä, sillä toisin kuin perinteisessä rikosprosessissa ei sovittelussa keskitytä pelkästään syyllisyyteen. Sovittelua voidaan pitää

asiakkaan näkökulmasta vaihtoehtoisena tapana käsitellä asiaa, jossa pyritään keskustelemalla saamaan tilanne mahdollisimman lähelle sitä, mikä se on ollut ennen konfliktin syntymistä.

Yhtenä keskeisenä havaintona aineiston analyysissä voidaankin mielestäni pitää sitä, että haastateltavien puheessa asiakas ja hänen roolinsa nähdään aidosti restoratiivisen teorian lähtökohtia kunnioittaen, eli laajemmin kuin normaalissa rikosasian käsittelyssä.

Toisena lähtökohtana asiakaskäsityksen muodostumiselle sovitteluedellytysten arvioinnissa aineiston perusteella ovat myös lain asettamat lähtökohdat, joita arkityössä sovelletaan. Rikos- ja riita-asioiden sovitteluun saapuvat asiakkaat muodostuvatkin eri ikäryhmien edustajista. Käytännössä sovitteluun voidaan ottaa henkilöitä aina pienistä lapsista vanhuksiin asti. Laissa sovittelulle ei ole määritetty varsinaista alaikärajaa, mutta sovitteluun osallistuvan henkilön on ymmärrettävä sovittelun ja siinä tehtävien ratkaisujen merkitys. Soviteltavaksi ei kuitenkaan saa ottaa alaikäiseen kohdistunutta rikosasiaa, jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojantarve (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta §2, §3).

Asiakkaita on ketä tahansa ja et, no tämä on mun mielipide, mutta ikäryhmien 10 ja 100 väliltä. Käytännössä sovitteluun voi osallistua kuka tahansa, kuka ymmärtää sovittelussa sovittujen asioiden, sovittelussa puhuttujen asioiden merkityksen itselleen sekä toiselle. Ja se on se lähtökohta. Mun mielestä kymmenenvuotiaat ei vielä välttämättä ymmärrä sitä. Mä näkisin, että sovittelun alaikäraja, voisi olla se 12 ja tavallaan siitä ylöspäin. H2

Ihan normaaleita ihmisiä, jolle nyt vaan on sattunut tällöinen tilanne, mitä pitää sovittelun kautta ratkoa. H5

Jos on todella pieniä lapsia, niin sitten aina tapauskohtaisesti harkitaan. H4

Haastateltavien vastauksien perusteella myös nuorten henkilöiden sovittelu on kuitenkin tärkeässä roolissa rikollisen käyttäytymisen ennalta estämiseksi, sillä sovittelu tarjoaa osapuolille niin tukea kuin mahdollisuuden oppia tapahtuneesta. Vastausten perusteella avoimeksi kysymykseksi osin jäi vielä se, tulisiko lasten sovittelu sittenkin olla vaihtoehtona aina konfliktin syntyessä, jotta lapsella olisi mahdollisuus oppia seuraus tapahtuneesta, ja milloin rikos- ja riita-asioiden sovittelu on oikea paikka asian sovitteluun? Haastateltavien mukaan iän merkitykseen suhtaudutaan kuitenkin hieman eri tavoin riippuen sovitteluohjaajasta, asiakkaasta ja tapauksesta, vaikka nuorten henkilöiden sovittelu nähdään kuitenkin yhtä lailla tärkeänä.

Yhtäältä asiakkaan roolin edellä kuvatusti nähdään aineiston perusteella nojaavan vahvasti restoratiivisen oikeuden teorian mukaiseen asiakaskäsitykseen; vaikka haastateltavat eivät tätä teoreettista rajapintaan välttämättä tiedostaen tunnista, he toimivat ja ajattelevat prosessista

ja sovitteluedellytysten arvioinnista teorian mukaisesti. Asiakkaat ovat keskeisessä roolissa sovittelussa, ja heihin suhtaudutaan mahdollistavasti:

Meillä on kaikkia osapuolia kohtaan semmoinen kunnioittava lähestyminen, että sitä me kerrotaankin ihan meidän sovittelijoillekin, että ei olla kenenkään puolella. H7

Asiakkaan ja sovitteluohjaajan yhteinen matka sovitteluprosessissa on myös usein varsin lyhyt. Jo ensimmäisen kerran asiakkaaseen tehdyssä yhteydenotossa tulisi pystyä luomaan asiakkaan ja työntekijän välille luottamuksellinen side. Sovittelutoiminnan haasteena on, että asiakassuhde ei pääsääntöisesti kestä kauaa, joten luottamuksen saaminen on voi olla haasteellista. Myös Särkelän (2001, 27-28) mukaan sovittelussa työntekijän tulisi pystyä luomaan asiakkaan ja työntekijän välille luottamuksellinen suhde jo ensikontaktin aikana, mutta pystyäksemme auttamaan ongelmista kärsivää henkilöä on meidän onnistuttava luomaan sellainen suhde asiakkaan välille, jossa asiakas haluaa työskennellä ja työntekijä puolestaan haluaa aidosti auttaa asiakastaan. Vaikka siis työntekijällä on taustalla ymmärrys ja parhaimmillaan myös teoria, kuten aineistostakin käy analyysin perusteella ilmi, tulisi hänen tällöinkin muistaa ottaa asiakas mukaan pohtimaan eri näkökulmista sitä, miten asiakas voisi hänen omassa elämäntilanteessaan toimia mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti. Työntekijän kuvitellessa olevansa aina oikeassa ei hän tätä tilaa asiakkaalle, jolloin molempia kehittävältä dialogilta putoaa pohja. Kuten Särkeläkin (2001, 27-28) toteaa, parhaimmillaan asiakkaan, työntekijän sekä vapaaehtoissovittelijan välinen yhteistyösuhde on yhteinen kehittymisprosessi, jossa osapuolet ovat sekä antajina että saajina, tällaista voidaan pitää hyvänä vastavuoroisena työskentelysuhteena. Mielestäni nämä Särkelän näkemykset on syytä nostaa esiin tässä vaiheessa opinnäytetyötä, sillä ne kuvaavat vahvasti myös haastateltavien näkemyksiä siitä, millainen asiakassuhde työntekijän ja asiakkaan välille syntyy.

Myös haastateltavien mielestä työntekijän ja asiakkaan välinen suhde on tärkeä. Sovitteluohjaajan rooli asiakassuhteessa on tärkeä, jotta pystytään luomaan luottamus asiakkaan välille. Luottamuksen saamisen tärkeyttä pidettiin merkittävän isossa roolissa jo ensimmäisen kontaktin aikana. Mikäli kontaktia ei onnistuta luomaan voi sovittelun käynnistyminen tai onnistuminen myös jäädä saavuttamatta. Avaimet asiakkaan luottamuksen saamiseksi haastateltavien mielestä ovat kiireettömyyden tunne, asiakkaan kuuntelu sekä asiakkaasta välittäminen. Toisaalta haasteena asiakkaan ja työntekijän välisessä suhteessa voidaan nähdä se, ettei asiakkaat välttämättä näe sovitteluohjaajaa vaan he asioivat kasvotusten vapaaehtoissovittelijoiden kanssa.

Pitää myös muistaa, että puhuttaessa luottamuksesta asiakkaan ja työntekijän välillä, otetaan usein esille vaitiolovelvollisuus, joka on vain yksi luottamuksellisen suhteen elementti. Luottamusta on myös se, että pyritään olemaan asiakkaan parhaaksi eikä tehdä mitään

osapuolia loukkaavaa. Särkelän mukaan sosiaalisen auttamistyönasiakkailla on usein takanaan rikkinäisiä ihmissuhteita ja monet ovat kokeneet luottamuksensa petetyksi useamman kerran, myös viranomaisten taholta. He ovat myös usein oppineet itse pettämään muita. Tämän vuoksi lähtökohtana ei voida pitää sitä, että asiakas luottaisi työntekijään. Usein asiakkaan ja työntekijän välinen luottamussuhteen saavuttaminen kestää pitkään, eikä asiakas halua luottaa henkilöön, joka ei ole osoittanut olevansa hänen luottamuksensa arvoinen. (Särkelä 2001, 34-36). Haastatteluiden perusteella niin työntekijöitä, kuin vapaaehtoissovittelijoita sitoo vaitiolovelvollisuus, joka saattaa osaltaan helpottaa sovitteluohjaajan työtä luottamuksen saamiseksi asiakkaan välille.

Asiakkaan kanssa mennään hetki, että he ovat hetkenaikaa meidän prosessissa. Se on hyvin lyhyt tai sitten se voi olla vähän pitempi, jos siinä on enemmän selvitystyötä ja odotellaan, että kaikki paperit saadaan, mitä siihen tarvitaan niin kuntoon ja tarvittaessa voi olla toinen tapaaminenkin. H2

Se on tärkeä rooli, että sä saat sen luottamuksen asiakkaaseen luotua heti siinä ensimmäisessä kontaktissa, ensimmäisessä puhelussa, koska jos sen ryssii, niin voi sanoa että peli voi olla menetetty. Ja sitten semmoinen kiireettömyyden saaminen siihen, että sulla ei ole missään tapauksessa kiire, kun he soittaa, kun hetä kuunnellaan ja he ovat tärkeitä tässä ja joku on kiinnostunut heidän asiastaan. H1

Tottakai se meidän rooli on tärkeä. Ja että me voidaan saada sellainen luottamus asiakkaaseen. Me aina painotetaankin, että tää on luottamuksellista ja meitä sekä sovittelijoita sitoo vaitiolovelvollisuus. H7

Me ollaan niin kuin se ensikontakti, mutta sitten siinä on se mielenkiintoinen aspekti, että meitähän ei koskaan näe ne asiakkaat vaan ne näkevät meidän sovittelijat. Mä väitän, että sovittelijoilla on ainakin se henkilökohtainen merkitys suurempi, kuin meillä työntekijöillä niille niin kun sovittelun osapuolille. Sen takia, kun he näkevät siellä, he tapaavat heidät siellä ja he ovat takaamassa osapuolille sen turvallisen sovittelun. H4

Mehän ei tehdä tutkintaa, mitä aina painotetaankin osapuolille, että poliisi aina tutkii. Meidän tarkoitus on, että ne ketkä siihen asiaan liittyy ja tietää mitä on tapahtunut, niin kertovat sen siinä sovittelussa. Me ollaan enemmän tällainen mahdollistaja siinä, että he tulevat ja kertovat mitä sillä tapahtui ja kuka teki mitään. H7

Sovittelun keskeisiin piirteisiin, kuten yllä olevistakin analyysin tuloksista käy ilmi, kuuluu paitsi asiakkaan keskeinen rooli, teon hyvittäminen myös ensisijaisesti turvallisen keskustelun mahdollistaminen siten, että konflikti on ratkaistavissa.

Toisaalta asiakkaan rooliin nähtiin aineiston perusteella kuuluvan myös jouheva asian käsittely ja sen edistäminen vapaaehtoisesti. Käytännön tasolla sovittelun keskeisenä hyötynä pidettiin osapuolten kohtaamisen lisäksi, asian nopeaa käsittelyä sekä mahdollisten vahingonkorvausten saamista todennäköisesti nopeammin sovittelun kautta verrattuna siihen, että asiankäsittely odottaisi useamman vuoden eikä välttämättä asiaa silti tutkittaisi sen enempää. Erityisesti esiin haastateltavien vastauksista nousi esiin asiasta keskustelemisen mahdollistaminen osapuolille.

Tietylainen vaihtoehto rikosprosessille. Se on myöskin tällainen lempeämpi tapa ratkoa ihmisten välisiä konflikteja turvallisessa ilmapiirissä ja ympäristössä ja saattaa tilanne ennalleen tai lähelle sitä vastaavaa tilannetta, mikä on ollut ennen sitä tapahtunutta. Tarkoituksena on ainakin se, että ihmiset saa kohdata ja keskustella asiasta. H8

Jos on tullut mahdollisia vahingonkorvauksia niin korvaukset saa nopeammin, kuin että se odottaisi 2-3 vuotta tuolla käsittelyssä, että se menee eteenpäin, jos edes menisi eteenpäin. H1

Ei välttämättä ole pystytty kauheasti keskustelemaan siitä asiasta. Eli on jäänyt vähän sellaiseksi puhumattomaksi asiaksi heille, niin sovittelun kautta tarjotaan sitä mahdollisuutta heille. Heitä kuunnellaan ja he voi kertoa omista tunteistaan siihen tapaukseen liittyen. H5

Sovittelun haasteena kuitenkin koettiin, ettei sovittelussa tarvita vahvoja todisteita tapahtuneesta vaan niin arviointia tekevät sovittelijaohjaajat kuin sovittelussa läsnä olevat vapaaehtoissovittelijat uskovat siihen, mitä asiakkaat tapahtuneesta kertoo. Myös yhtenä haasteena nousi esiin se, ettei poliisi välttämättä ole tehnyt tutkintaa asiaan liittyen ennen sovittelualoitteen saapumista sovittelutoimistoon.

Jotta pystytään ratkaisemaan riita, tulee yleensä ensin selvittää se, mitä on tapahtunut. Tapahtuneen selvittäminen eli faktojen saaminen vie usein paljon aikaa, sillä riidan osapuolet sekoittavat tiedot ja omat näkemyksensä toisiinsa. Kuten Hellekin (2018, 128-130) on todennut, tässä vaiheessa eniten aikaa viekin se, kun yritetään saada selvyys, mitä on oikeasti tapahtunut ja mikä on osapuolen oma tukinta asiasta, sillä monesti asiakkaat pitävät omia näkemyksiään ensivaiheessa totuuksina ja toisen näkemyksiä väärinä. Luontaisesti ihmiset huomaavat ja kokevat eri asioita eri tavalla, riippuen siitä miten he arvottavat mitäkin asiaa, minkä vuoksi samasta tilanteesta saattaa syntyä eri ihmisille täysin erilainen kuva ja samalla asiat, jotka saattavat näyttäytyä omassa mielessä faktuina, eivät välttämättä ole sitä jonkun toisen

mielestä. Haastateltavien puheessa sovellutusedellytysten arvioinnissa korostuu myös asiakkaan näkemysten ymmärtäminen ja siten asian ratkaisun edistäminen prosessissa taustaselvityksen kautta, mikä kuitenkin toisinaan voi olla myös käytännön työssä haastavaa:

Siinä on tavallaan se haaste, että me ei käytännössä tarvita todisteita. Me mennään siltä pohjalta sovittelutapaamisilla sama kuin sovitteluedellytysten selvittämisen päätyttyä, että me uskotaan siihen mitä asiakkaat meille kertoo.
H4

Aloitteen saapuessa meille, ei välttämättä edes ole kuulut kumpaakaan osapuolta, sillä joskus se on hyvinkin alkutekijöissä se prosessi siellä poliisissa. Joten silloin on tärkeää korostaa asiakkaille, että täällä sovittelussa, kun ei tehdä tutkintaa vaan tarjotaan mahdollisuutta siihen asian selvittämiseen ja mahdollisesti sitten sopimiseen. H6

Restoratiivisen oikeuden ymmärrys heijastui haastateltavien puheesta vahvasti myös restoratiivisen oikeuden teoriaan, jossa ensisijaisesti seuraamuksen tulee olla uhrin hyvittäminen. Sovittelussa osapuolet pääsevät keskustelemaan tapahtuneesta, jonka myötä mahdollisesti tekijä ottaa vastuuta teoistaan ja pyrkii korvaamaan aiheuttaneensa vahingot.

Kuten aikaisemmista haastateltavien vastauksistakin käy ilmi, on konfliktin osapuolten keskusteleminen yksi tärkeimmistä asioista sovittelussa. Keskustelemalla tapahtuneesta osapuolet pystyvät ymmärtämään toisiaan ja tätä kautta ymmärtämään myös mitä haittaa toiminta on aiheuttanut toiselle osapuolelle. Mikäli osapuolet pääsevät sovintoon asiassa on tekijällä mahdollisuus myös vaikuttaa siihen, miten hän hyvittää tapahtuneen toiselle osapuolelle. Lisäksi haastateltavien vastauksissa nostettiin esiin sovittelun puolueettomuutta sekä vapaaehtoisuutta, joilla turvataan konfliktin osapuolten oikeusturvaa. Vapaaehtoisuus korostuu asiakkaille etenkin silloin, kun pohditaan, onko sovittelusta hänen tilanteessaan mahdollisesti enemmän haittaa kuin hyötyä. Tärkeimpänä sovittelun antina voidaan todeta ymmärryksen saaminen sekä jakaminen ja sitä kautta yhteisymmärrykseen pääseminen turvallisessa ja puolueettomassa ympäristössä.

Osapuolet saavat mahdollisuuden kohdata toisensa tasavertaisessa asemassa ja käydä keskustelua siitä, mitä on tapahtunut ja mikä on johtanut siihen mihin se on johtanut sekä, kuinka aiheutunut vahinko voidaan korvata. Vahinko ei kuitenkaan välttämättä ole pelkästään aineellista vaan se voi myös olla aineetonta. H2

Sovittelutilaisuudessa vaikka kaksi osapuolta kohtaa, keskustelee, saa ymmärrystä ja jakaa ymmärrystä ja ehkä saa jopa sitten korjaavan oikeuden käsittelyn siellä sovittelussa, eli on vaikka tullut kohdelluksi väärin jossain

tilanteessa. Saa tietää, miksi on tullut kohdeltua väärin. Ymmärtää vaikka, että seuraus on voinut olla täysin impulsiivinen toisen henkilön osalta ja se korjaava oikeus toteutuu siinä kohtaa juuri niin, että se henkilö ehkä voi tai ne molemmat henkilöt pystyvät jättämään ehkä sen asian sen sovittelutapaamisen jälkeen taakseen. H4

Ne osapuolet kertoo, miksi näin on tapahtunut. Se on ehkä parhaimmillaan sitä sovittelua, että sieltä löytää ehkä asianomistajalle jonkinlainen selitys myöskin, miksi tämä toinen on toiminut näin, kuin se on toiminut. H5

Tämä on vapaaehtoista. Heidän ei ole pakko suostua, mutta mitä etuja siinä on, jos he suostuvat ja mitä haittoja siinä on jos he eivät suostu. H2

Kuten haastateltavien puheenvuoroista käy ilmi keskeistä sovitellulle on tilanteen ja asianosaisten ymmärtäminen; uhrin hyvittäminen sekä vastuullisuus omista teoista, mikä näkyy turvallisena konfliktia ratkaisemaan pyrkivänä vuorovaikutuksena sovittelussa. Toisaalta yksi haastateltavista hieman myös kyseenalaisti tilannetta, jossa osapuolet haluavat sovittaa asiaa edellytysten selvitystä tehtäessä, mutta asiakkaiden puheesta käy ilmi työntekijälle, ettei asiaa välttämättä olisi syytä sovittaa.

Sovittelutoimiston työntekijällä, kun ei ole valtaa sanoa, että ei kannata, vaikka mun mielestä piräis voida sanoa, että tässä kohtaa ei kannata. Mut jos asiakas haluaa sovittaa, niin ei me voida tavallaan kieltää heitä sovittelemasta, koska tää on vapaaehtoinen palvelu. H3

Toisaalta tässäkin esille tuodussa näkemyksessä korostuu toiminnan tasolla restoratiivisen oikeuden periaate, jonka mukaan uhrin hyvittämiseen on asiakkaalla oikeus ja toisaalta se myös on yksi tavoite, jonka yli ei myöskään juurikaan haluta astua edes tilanteessa, jossa sovittelulle ei nähtäisi välttämättä tosiasiallisia menestymisen mahdollisuuksia, kuten haastateltavakin kuvaa.

Restoratiivisen oikeuden ja etenkin tekijän asema otetaan lisäksi huomioon muun muassa silloin, kun käydään keskustelua korvausvaatimuksista tai rangaistuksista. Joskus lähtökohdat ovat jo yksinkertaisesti sellaiset, että se voi vaikuttaa sovittelun onnistumiseen. Tällaisia tilanteita voi syntyä esimerkiksi silloin, kun toinen osapuoli haluaa mahdollisimman paljon rangaistusta toiselle osapuolelle tai korvausvaatimukset ovat kohtuuttoman suuret. Sovitteluohjaajan työ vaatii vahvoja ihmissuhdetaitoja sekä kykyä havaita ja kuulla asiakkaan puheesta olennaisia asioita, jotka voisi vaikuttaa sovittelu edellytysten arviointiin tai palvella asiakasta saamaan lisää apua ongelmiinsa.

Jos ne tarpeet on ne, että saa sille toiselle mahdollisimman paljon rangaistusta, niin silloin mun mielestä ei ole edellytyksiä sovittelulle. H2

Tarpeet vaikuttaa ainakin sillä tavalla, ettei voi lähteä mitään tähtitieteellisiä korvauksia vaatimaan, että se ainakin rajoittaa sitä. Periaatteessa se jo rajoittaa, että se sopimus pitää olla molemmin puolinen, että kukaan ei voi itsenäisesti sanoa mitään sopimusta. H5

Jos siellä olisi vaikka, joku, jolla olisi tarve saada aivan kohtuuttoman suuria korvauksia niin silloinhan se voi vaikuttaa. Tai jos jollakin olis tarve vahingoittaa toista, niin sekin voi vaikuttaa. H6

Mun mielestä jokainen puhelinkeskustelu, mikä käydään niin pitää käydä aika tarkalla korvalla kuunnelle. Kuulla sen asiakkaan tilanne, se mikä on vaikka johtanut johonkin tapahtumaan, mutta myös se kokonaistilanne sen asian ympärillä. Siinä meillä on mahdollisuus tavallaan sitten jatkaa tukipalveluun ohjausta. H4

Haastateltavien puheista kävi vahvasti ilmi, restoratiivisen eli kuntouttavan ajattelun keskeinen ajattelutapa, jossa kriminalisointia pyritään lähestymään korjaavasta, yksilön yhteiskunnallisen roolin ja vastuun näkökulmasta. Myös haastateltavien puheiden kautta voidaan tulkita myös sovittelussa käytettävän restoratiivisen ajattelutavan lisäksi rehabilitiivistä ajattelutapaa, sillä osapuolille pyritään tarjoamaan apua ohjaamalla heidät oikeiden palveluiden piiriin esimerkiksi päihde ongelmaiset ja peliriippuvaiset näiden palveluiden piiriin sovittelun lisäksi.

Seuraavassa luvussa pyrin saamaan vastauksen toiseen tutkimuskysymykseeni, miten restoratiivisen oikeuden periaatteet näkyvät sovittelutoimiston työmenetelmissä. Haastateltavien näkemykset restoratiivisesta oikeudesta vastasivat saadun aineiston perusteella sen teoriaa. Yhtäältä restoratiivinen oikeus nousee vahvasti kaikkien haastateltavien puheessa esiin muun muassa konfliktin ratkaisemisen, osapuolten itsenäisen päätöksen sekä lain asettamien säädösten kautta. Saadun aineiston perusteella Vantaan sovittelutoimiston sovitteluohjaajat ovat omaksuneet sovitteluedellytykset lain sille asettamalla tavalla, ja osaavat myös soveltaa näitä hyvin arkityössään, kuitenkin eroja löytyy haastatteluaineiston perusteella siitä, miten eri sovitteluohjaajat toteuttavat arviointia käytännössä ja osittaisia painotuseroja voi siten esiintyä eri asiakastilanteissa eri sovitteluohjaajien välillä. Kuten aineiston analyysi kuitenkin osoittaa, sovitteluohjaajat toimivat Vantaalla lähtökohtaisesti varsin hyvin sekä sovittelulain, mutta myös restoratiivisen oikeuden periaatteiden mukaisesti, osin tätä teoreettista viitekehystä arkityössään toki tiedostamatta tai aktiivisesti näin aina edes ajatellen.

5.3 Teema 2: Sovitteluedellytysten arviointi: miten käytännön työmenetelmät kohtaavat tarpeet sekä arvioinnin toteutuminen käytännössä

Tässä kappaleessa tuodaan esille sovitteluedellytysten arviointia käytännön työssä. Sitä, miten haastateltavat kuvaavat työmenetelmiä ja toisaalta, miten ne vastaavat tarpeita ja sovellutusedellytysten arvioinnin toteutumista. Tutkimus hypoteesina oli, että sovittelutoiminnan edellytysten arviointi tehdään tapauskohtaisesti, mutta ammattihenkilöstö toteuttaa prosessin käytännössä kukin omalla tavallaan.

Saadun tutkimusaineiston perusteella haastateltavat tekevät sovitteluedellytysten arviointia pitkälti samalla tavalla, mutta myös eroja työtavoissa ja työvaiheiden järjestyksessä on. Sillä, kuten aineistosta käy ilmi, jokainen tekee työtään omalla persoonallaan ja työtavallaan.

Jokaisen työntekijän persoona ja persoonalliset mieltymykset ja taipumukset vaikuttaa paljon sen edellytysten selvittämisen lopputulokseen. Joku menee tosi syvälle esimerkiksi osapuolten, vaikka osapuolten väliseen dynamiikkaan ja jotkut puhuva vain ja ainoastaan siitä tapahtuneesta konfliktista. H4

En koe, että työvaiheilla olisi kovinkaan suurta merkitystä, missä vaiheessa ne tekee tai missä järjestyksessä. On meillä tavallaan tietyt säännöt minkä mukaan tai missä järjestyksessä tehdään asiat, mutta onko mitään kirjattua niin en ainakaan ite muista. H5

Tämä voidaan nähdä yhtäältä siten, että osa kaikki eivät tee edellytysten selvittämistä samalla tavalla, jolloin on myös mahdollista, että toiset tekevät arvioinnin syvällisemmin paneutuen tai huolellisemmin kuin toiset. Toisaalta on myös mahdollista, että työntekijät kokevat arvioinnin myös hyvin eri tavalla ja mahdollisesti myös kuormittuvat eri tavalla käsitellessään osapuolten välistä konfliktia oman työtapansa mukaisesti. Mikäli sovittelutoimistossa olisi käytössä yhteinen työkalu sovitteluedellytysten selvittämiseen, pystyttäisiin paitsi takaamaan asiakkaille aina samanlaista palvelua myös edistämään yhdenmukaista toimintamallia organisaation näkökulmasta.

Haastatteluiden perusteella kävi ilmi, ettei itse työvaiheiden järjestyksellä välttämättä ole kuitenkaan haastateltavien mielestä suurta merkitystä kokonaisvaltaisesti ajatellen sovitteluedellytysten prosessia. Toisaalta taas haastateltavat kertoivat, Vantaan sovittelutoimistossa olevan käytössä heidän oma laatimansa ohje, jota muun muassa työharjoittelijat ja uudet työntekijät voivat käyttää apunaan perehdytyksessä, mutta jonka soveltaminen oli haastateltavien mukaan kuitenkin myös eri henkilöillä jokseenkin erilaista.

Toki on niitä sisäisiä ohjeitakin. Meillä on toimistolla tollainen ohjaajan käsikirja, missä on yksityiskohtaisempia tai myöskin ehkä toimistokohtaisiakin ohjeita. H6

Mä en kyllä nyt muista, että olisi sellaista valtakunnallista ohjeistusta, missä olisi ohjeistus, miten sovitteluedellytykset selvitetään. Näkisin kuitenkin, että jokainen tekee vähän sen omalla luomallaan työkalulla. Periaatteessa meillä on tommoinen sovitteluohjaajan käsikirja, mihin me ollaan kirjoitettu auki tätä prosessia ja näistä asioista, että siltä toki saa niitä asioita. H7

Meillä on itsellämme käytössä tällöinen ohjaajan käsikirja, jonne on kirjattu se koko sovittelu prosessi. Ja jos tulee uusi työntekijä niin hänen pitäisi sieltä löytää aika pitkälti vastaukset. H3

Kuten aineistosta käy ilmi, Vantaa toimistossa on luotu oma sisäinen prosessiopas niin kutsuttu ohjaajan käsikirja, joka on luotu ohjaajien oppaaksi prosessin vaiheista. Kuten haastateltavat toteavat prosessin vaiheita noudatetaan pääosin sen mukaisesti, mutta jokainen tekee varsinaisen sovitteluedellytysten arvioinnin omalla tavallaan, eikä valtakunnallista ohjeistusta edellytysten arvioinnille ole olemassa - tai kuten eräs haastateltavista asian ilmaisi:

”näkisin kuitenkin, että jokainen tekee vähän sen omalla luomallaan työkalulla”.

Toisaalta vaikka työntekijä sisäistäisi ohjaajan oppaassa kerrottavat asiat ja noudattaisi prosessiohjetta, ei voida olla varmoja, onko myös sovitteluedellytysten arviointi yhtä laadukasta ja tasavertaista kaikille asiakkaille, mikäli jokainen tekee työtään omana persoonanaan ja jokainen saattaa painottaa tärkeäksi eri asioita. Vaikka ohjaajan oma persoona on osa vuorovaikutusta, sovitteluedellytysten yhtenäiselle arviointitavalle ja jopa valtakunnalliselle ohjeelle voisi myös olla tarvetta.

En mä ole tullut ajatelleeksi, että haluaisinko, että mulla olisi joku tarkempi ohje niihin edellytysten selvittämiseen. Toki jos ajattelee valtakunnallisesti palvelun tasalaatuisuutta, niin semmoinen voisi olla aivan hyödyksi. H6

Laadun sekä asiakkaan tasavertaisen kohtelun takaamiseksi olisi erittäin tärkeää pystyä luomaan yhteinen apukysymyslista, jota voidaan hyödyntää Vantaan sovittelutoimistossa tai jopa suomen kaikissa sovittelutoimistoissa. Näin taataan asiakkaalle aina samanlaista palvelua oli asiakas missä päin suomea tahansa ja minkä sovittelutoimiston asiakas tahansa.

Lisäksi mielenkiintoinen havainto käytännön työn toteuttamisen näkökulmasta oli, että haastateltavat toivat myös muita kehittämistarpeita nykyisten sovitteluedellytysten arviointimenetelmien rinnalle tai tueksi, jotka helpottavat sovitteluohjaajan tekemää työtä. Osa saapuvista aloitteista saattaa tulla sovittelutoimistoon ilman asiakkaiden yhteystietoa, joka

osaltaan hidastaa sovitteluohjaajien työtä. Kehitystarpeeksi haastateltavat nostivat esiin yhteistä tietokantaa muun muassa poliisin kanssa. Tietokanta puolestaan nopeuttaisi aloitteiden sekä muun kommunikaation välittämistä viranomaisten ja sovittelutoimiston välillä.

Tietenkin se sieltä alkulähteistä tuleva tieto olisi mahdollisimman täydellistä. Että asiakkaiden yhteystiedot, kun olisi aina, niin se olisi sellainen mitä ainakin pystyisi kehittämään. H8

Mä toivoisin, että toi yhteistyö just ton poliisin kanssa olisi niin saumatonta, että ne jutut olisi jo niin täydellisiä, että siellä olisi just ne kaikki tiedot mitä me tarvitaan, ettei tarvitsisi lähteä enää etsimään niitä. H1

Mä mietin sitä, että meidän pitäisi saada nopeammalla syklillä ne jutut tuolta viranomaisilta, koska ne saattaa joskus olla useamman vuoden siellä jossain jemmassa ennen kuin ne tulee. H7

Haluisin jonkun yhteisen tietojärjestelmän meidän ja muiden viranomaisten välille. Se olisi ihan meidän keskinäisen tiedonvälityksen kannalta helpompaa ja aloitteiden tulemisen ja tällaisen kannalta. H3

Sovitteluohjaajan työ sisältää monia eri työvaiheita, jotka vaikuttavat sovitteluedellytysten arvioimiseen. Vaikka sovitteluohjaajan työtä tehdään THL:n ja lain asettamien ehtojen mukaisesti on haastatteluista saadun aineiston perusteella työtavoissa pieniä eroja työntekijöiden kesken. Saadun haastatteluaineiston perusteella työntekijät toimivat pääpiirtein samalla tavalla, kun aloite saapuu Vantaan sovittelutoimistoon, sen sisältöön tutustutaan, aloite kirjataan tietokantaa, asiakkaisiin ollaan yhteydessä, mikäli kaikki tarvittavat yhteystiedot ovat tiedossa. Jos tietoja puuttuu, pyritään ne etsimään erilaisten järjestelmien kautta tai pyydetään aloitteen lähettäjältä lisätietoja.

Kun osapuolet on tavoitettu ja heidän kanssaan on käyty läpi mitä sovittelu on, keskustelut tapahtuneesta sekä mahdollisista korvausvaatimuksista. Heille on tarjottu mahdollisia jako-, ja tukipalveluita sekä tiedetään suostuvatko he sovitteluun asiaa vai eivät. Aloite voidaan joko palauttaa suoraan aloitteen lähettäneelle taholle, jos kaikkia osapuolia ei tavoiteta tai kaikki osapuolet eivät suostu sovitteluun asiaa. Tai aloite voidaan jakaa vapaaehtoissovittelijoille, jotka ovat yhteydessä asiakkaisiin sopiakseen sovittelun ajankohdan, joka sopii kaikille osapuolille. Tässä vaiheessa myös lähetetään asiakkaille tieto kirjeitse, onko sovittelu käynnistynyt vai ei.

Haastatteluaineiston perusteella eroja henkilökunnan työtavoissa ilmenee heti työvaiheiden alussa, sillä osa haastateltavista tarkistaa asiakkaiden yhteystiedot samalla, kun kirjaa niitä tietokantaan ja osa tekee tämän vaiheen vasta, kun aloittaa uusien aloitteiden kanssa

työskentelemisen. Osa vastaajista puolestaan ei tuonut vastauksissaan esille, millä tavalla toimivat. Toinen merkittävä ero työtavoissa oli kulukorvausten maksaminen sovittelijoille. Osa vastaajista maksaa kulukorvauksen heti sovittelun jälkeen sovittelijoille ja osa maksaa kulukorvauksen vasta käytyään keskustelun sovittelun tapahtumista yhdessä sovittelijan kanssa. Lisäksi puutteellisten yhteystietojen kohdalla nousi esiin, ettei kaikki ole yhteydessä aloitteen lähettäneeseen viranomaiseen aina, jos esimerkiksi osapuolilta löytyvät vähintään puhelinnumero tai osoitetiedot.

Ensin tutustun siihen paperiin tai siihen juttuun, jonka jälkeen kirjaan sen tietokantaan, olen yhteydessä asiakkaisiin joko kirjeitse tai puhelimitse, teen joko päätöksen jutun ottamisesta sovitteluun tai jään odottamaan asiakkaan yhteydenottoa. Sovittelutapaamisen jälkeen [...] laitan sovittelijoille korvaukset maksuun ja palautan jutun tuloksen viranomaiselle. H8

Mulla on oma toimintatapa, että mä siinä vaiheessa, kun kirjaan niin katon jo löytykö kaikille puhelinnumerot ja osoitetiedot, [...] laitan itselleni muistiin, että tässä jutussa pitää lähettää kirje. Laitan yleensä nuorten jutut etusijalle [...] ja sitten lähden soittelemaan. Ja aloitan asianomistajasta. Periaatteessa sillä ei ehkä ole väliä kummasta aloittaa, koska haluan kuulla molempia ilman mitään ennakkoajatuksia tai oletuksia, mutta sitten varsinkin tapauksissa, jossa ehkä voisi olla korvausvaatimuksia, niin haluan mielelläni tietää ne jo siinä vaiheessa, kun soitan sitten tälle, keltä korvauksia oltaisiin hakemassa. Sen takia yleensä aloitan itse asianomistajasta. H6

Mä aloitan sen siitä, että mä tutustun niihin papereihin, ja sitten mä kirjaan sen meidän tietokantaamme. [...] sitten yleensä kysyn myös mitä tällä hetkellä kuuluu ja käyn vähän läpi vähän sitä juttua, mutta se riippuu niin asiakkaasta myös. Yleensä mä myös kysyn, onko turvallista olla, että pelkääkö, et se tilanne uusiintuu. Käydään läpi, myös onko hän pystynyt puhumaan siitä asiasta jonkun kanssa. Mutta lähinnä selvitän mikä se yleistilanne on ja näkeekö hän, että tästä sovittelusta voisi olla apua tässä hänen tilanteessaan. [...] sitten soitan tälle toiselle osapuolelle ja käyn läpi samat asiat suurin piirtein ja käyn läpi, mikä on tämä korvausvaatimus ja mitä hän on mieltä siitä. Lähinnä se on sitä, että mä kuuntelen ja ohjailen vähän sitä keskustelua sitten joillain apukysymyksillä. Jos toinen osapuoli kieltäytyy, niin sitten mä soitan ja ilmoitan toiselle osapuolelle, että nyt tämä sovittelu ei käynnisty. H2

Sovitteluedellytysten selvittäminen on lakisääteistä ja tapahtuu puhelimitse yhdessä asiakkaan kanssa keskustellen. Haastatteluaineiston perusteella sovitteluohjaaja määrittelee yhdessä asiakkaan kanssa, onko asiassa edellytykset sovitteluun, mutta sovitteluohjaaja ei kuitenkaan voi sanoa asiakkaalle, kannattaako asiaa sovittaa vai ei. Sovitteluedellytysten selvittämisessä pohditaan, onko sovittelu oikea paikka käsitellä tapahtunutta asiaa vai olisiko jokin muu taho

oikeampi ratkaisemaan tai käsittelemään asiaa. Keskusteltaessa pohditaan muun muassa asiakkaan voimavaroja kohdata toinen osapuoli ja käydä keskustelua aiheesta. Koska sovittelu on osapuolille vapaaehtoista ja molempien osapuolten tulee suostua sovitteluun, jotta se voidaan käynnistää, on asiakkaan mielipiteellä suuri vaikutus siihen, käynnistyykö sovittelu vai ei ja onko sovittelulle edellytyksiä. Sovitteluedellytyksiin vaikuttaa myös se, muistaako osapuoli tapahtunutta vai ei ja kiistääkö osapuoli olleensa osallisena asiassa.

Toisaalta esiin nousi myös huomio, ettei voida konkreettisesti edes mitata, miten sovittelulain 2 § sovittelun yleisistä edellytyksistä huomioidaan tapauksien arvioinnissa. Jos edellytykset eivät kuitenkaan täyty voidaan tehdä kielteinen päätös asian sovitteluun ottamisesta, vedoten sovittelulain pykälään 2. Esiin nousi myös asiakkaan ymmärrys sovittelusta, mitä sillä tarkoitetaan ja mihin sovittelulla pyritään, mikäli asiakas ei ymmärrä on pohdittava, onko asiakkaan järkevää suostua sovitteluun. Esiin nousseessa vastauksessa ilmeni kuitenkin ristiriita aiemmin todettuun, ettei sovitteluohjaaja voi ottaa kantaa siihen, onko asiaa järkevää sovitella vai ei, mikä aiheuttaa haasteen sovitteluohjaajalle edellytysten arviointia sekä mahdollisen sovittelupäätöksen tekemistä tehtäessä.

Kyllä se [sovitteluedellytykset] huomioidaan, siinä on ainakin se, että myöntää ne tapahtumat oleellisilta osin vai miten se olikaan siinä. Mut sehän aina välillä aiheuttaa sellaista päänvaivaa, että miten paljon pitää myöntää, että se täytyy. Ja tietysti justiin se vapaaehtoisuus on tärkeä arvo siinä. H6

[...] käydään tavallaan se sisältö mahdollisimman yksityiskohtaisesti läpi niiden osapuolten kanssa. Mutta onhan siinä se riski, mitä puhuttiin jo aikaisemmin, et jos ihminen ei ymmärrä mitä se tarkoittaa, niin siinä tulee tavallaan se edellytysten selvittäminen, et jos työntekijälle jää se mielikuva, että osapuoli ei ymmärrä sitä, mihin on suostumassa tai miksi on suostumassa siihen, niin siinä kohtaa tulee kysyä, että kannattaako siihen heidän suostua. Näitä kaikkia asioita on hyvin vaikea mun mielestä todentaa, koska jokainen ihminen on erilainen siis niistä asiakkaista ja jokainen käsittelee asiat eri tavalla niin tota se on tosi vaikeata. Mä väitän, ettei sitä voi mitenkään edes mitata, miten se toteutuu, konkreettisesti siis mitata. Mutta käytännössä ideaalitalanne olisi se, että itse sovittelee ne tapaukset, jotka on itse selvittänyt, se olisi ideaalitalanne. Mutta sitten taas se, että ei ole resursseja mitenkään tehdä sitä. [...] se olis mun mielestä se ainut keino nähdä se alusta loppuun, että se osapuoli ja asiakas on ymmärtänyt sen merkityksen. Ja, että kaikki pykälät mitä siinä selvitetään, että ne tavallaan toteutuvat siinä. H4

No ne [sovitteluedellytykset] huomioidaan just silleen, että soveltuuko se asia sovitteluun. Eli, jos se ei käynnisty, niin silloin käytetään tota pykälää kaksi. Eli joku

osapuolista ei halua sovittelua tai jotain osapuolista ei tavoitettu. Että se on aina siellä perusteena, kielteisen päätöksen perusteena. H1

Käytännössä se sitten tarkoittaa, että keskustellaan asiakkaiden kanssa siitä mitä on tapahtunut ja onko heillä jotain vaatimuksia sen asian suhteen. Ja mikä on se osapuolten välinen suhde ja sitten vähän se asiakkaan ymmärrys siitä asiasta ja sovittelusta ja viranomaisten puolella, miten se asia etenee siellä puolella. Et esimerkiksi, jos asiakas haluaa viedä jutun oikeuteen ja sitä kautta viedä niin silloinhan se sovittelu ei siihen häntä auta, jos hän ei sitä halua. H1

Yhtäältä sovitteluohjaajan rooli sovitteluvedellytyksien arviointia tehtäessä voidaan siis kokea enemmän luottamukselliseksi ja puolueettomaksi henkilöksi, joka auttaa osapuolia kohtaamaan uudelleen selvittääkseen heidän välilleen sattuneen konfliktin. Toisaalta taas tämä rooli voidaan kyseenalaistaa, sillä sovitteluohjaaja ei kuitenkaan voi sanoa asiakkaille onko konfliktin ratkaiseminen järkevää suorittaa sovittelun kautta vai ei, joka osaltaan saattaa myös pahentaa osapuolten välistä tilannetta sekä tunteita. Lopulta asiakkaan halu ja voimavarat osallistua sovitteluun voidaan tulkita määrittävän sen, voidaanko sovittelua järjestää vai ei.

Kuten aikaisemmista haastateltavien vastauksista on käynyt ilmi, on laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta mukana läpi sovitteluvedellytysten selvittämiprosessia. Lain sisällä pitämä §2 eli sovittelun yleiset edellytykset huomioidaan tapausten arvioinnissa ja lain asettamista ehdoista ja sovittelu edellytysten täyttymisestä voidaan myös tarvittaessa tehdä vielä kollektiivista arviointia, esimerkiksi esimiehen kanssa. Haastattelu aineiston perusteella kävi myös ilmi, ettei laki kuitenkaan ole päällimmäisenä mielessä, kun sovittelu edellytyksiä selvitetään asiakkailta. Tärkeimpänä huomiona nousi esille, että osapuolet myöntävät tapahtumat, ymmärtävät sovittelun merkityksen:

Mä jotenkin näkisin sen jollain tapaa sen asiakkaan tilanteen statusta, et onko sillä asiakkaalla voimavaroja siihen sovitteluun ja sitten vähän sellaista rivien välistä kuuntelua, että millaisia tunteita se asiasta keskusteleminen herättää ja onko se asiana semmoinen ja sen luontoinen, että se sovitteluun soveltuu. Ja sitten vähän haistella sitä onko hän oikeasti vapaaehtoisesti suostuvainen, ettei ole sellaista painostusta taustalla. Mutta sitä harvemmin on tällaisissa niin sanotuissa normitapauksissa. Tärkeimmät on, että onko asiakas halukas sovitteluun ja ymmärtääkö hän sen mitä se sovittelu tarkoittaa, sitten lisäksi se et hänen pitää pystyä keskustelemaan siitä asiasta. H5

Tosiaan se, että sovittelu on aina osapuolille vapaaehtoista, eli jos joku kieltäytyy, niin se on jo selkeä, et osapuolilla on oikeus kieltäytyä ja silloin asiaa ei oteta sovitteluun, vaikka toinen osapuoli kuinka lujaa haluaisi. Eli tota se on se asia mikä mun pitää selvittää ja se on helpoin selvittää, se on selkein selvittää. Ja sitten tosiaan sen perusteella, mitä kuulee niin just tämä, että ymmärtää sovittelun ja siinä tehtävien

ratkaisujen merkityksen niin se on sitä arviointia. Ja sitten sen tosiaan sen asian luonteen ja kokonaistilanteen perusteella se arviointi, että onko tämä asia sovitteluun soveltuva. Että saa semmoisen kokonaiskuvan asiasta, että tota voiko tätä käsitellä sovittelussa vai olisiko joku muu taho oikeampi taho sitten ratkaisemaan sen asian, että pystytäänkö tätä. Onko sovittelulla osaamista ja onko osapuolten edunmukaista, että asia käsitellään sovittelussa. H3

Toi on mun mielestä ehkä se kompastuskivi meidän työssä, jos näin voisi sanoa. Eli se edellytysten selvittäminen, kun on tavallaan sen asiakkaan kanssa mun mielestä yhteisesti keskustelua siitä, onko se sovittelu heille hyödyksi vaiko eikö. Ja sovittelutoimistontyöntekijällä, kun ei käytännössä ole valtaa sanoa, että ei kannata, vaikka joskus mun mielestä pitäisi voida sanoa, että tässä kohtaa ei kannata. [...] Tosin edellytysten täyttyminen on hyvin vaikea määritellä. Tietenkin sitten se on myös helppo määritelmä, koska sovittelun edellytykset ei täyty, jos osapuolia ei ole tavoitettu tai jos ei ole halukkuutta tai jotain muita syitä, niin kun lakiin perustuvia syitä, ettei sovittelua voida järjestää. Niin sitten me tehdään aina automaattisesti kielteiset päätökset, että sitten se on myös hyvin helppoa siinä kohtaa myöskin. H4

Toisaalta tapahtumien ymmärtämisen lisäksi haastateltavat nostivat asiakkaat myös muutoin selkeästi esille, kun mietittiin, mitkä tekijät edellytysten selvityksen tekemiseen vaikuttavat:

Isoimpana tekijänä se asiakas, jonka kanssa keskustele. Hän voi tehdä edellytysten selvittämisestä todella helppoa ja, jos hän ei halua keskustella hän voi tehdä siitä erittäin haastavaakin. Sitten on ulkoisia tekijöitä esim. Puhelinlinjat on heikkoja tai ei vaikka tavoita sitä toista. Joutuu lähettämään kirjettä ja sitten välillä voi olla sellaisia yksittäisiä henkilöitä, jotka vastaavat tekstarilla tai sähköpostilla, mutta sitten kun sä olet soittanut heti kun se tekstiviesti on saapunut, niin ei vastaa sitten kuitenkaan puhelimeen. Että tietysti haasteita tuo se, ettei kaikki halua hoitaa niitä asioita puhelimitse. H5

No ehkä isoin asia, mikä vaikuttaa niin on se asiakas itse. Toiset kertovat koko elämän tarinansa, kun sä vaan kerrot kuka sä olet ja mistä sä soitat ja sä saat kysymättä kaiken tiedon ja toiset taas ei halua antaa sulle yhtään mitään, vaikka sä kysyt kuinka avoimia kysymyksiä ja kuinka täsmentäviä kysymyksiä niin sä et silti saa ihan hirveästi irti. Että sitten enemmänkin niissä pitää, että sun on kysyttävä täysin oikea kysymys, jotta sä saat sitten ehkä jonkin oleellisen ilmi, mikä ei muuten tule ilmi, ellet sä osu siihen oikeaan kysymykseen. Niin se on ehkä se mikä eniten vaikuttaa, miten se asiakas itse suhtautuu ja miten hän haluaa sulle kertoa ja vastata. H3

No siihen on yhtä monta tekijää, kun on myös minuutteja päivässä. Siihen vaikuttaa sen työntekijän sen hetkinen tilanne [...]. Sama asia asiakkaalle, missä se asiakas on ollut ja missä paikassa se saa sen puhelin soiton, vaikka meiltä, kun häneltä aletaan kysymään, vaikka traumaattista asiaa. Työntekijöiden pitäisi pystyä siihen, että kun se puhelin soitto tulee, niin aina on aikaa, koskaan ei ole kiire ja pystyy kuuntelemaan, mutta sekin on käytännössä mahdotonta [...]. H4

Sovittelun hyötynä pidetäänkin aineiston perusteella varsin yksimielisesti osapuolten kohtaamista ja konfliktin ratkaisua. Varsinaisesti edellytysten selvittämiseen vaikuttavat tekijät voidaan aineiston perusteella jakaa kahteen ryhmään, ulkoisiin ja sisäisiin tekijöihin. Sisäisiä tekijöitä voivat olla muun muassa työntekijän asenne ja kiireettömyys puhelun aikana. Ulkoisia tekijöitä puolestaan voivat olla vastaavasti asiakkaan asenne, puhelinyhteyden kuuluvuus tai esimerkiksi asiakkaan tavoittamattomuus.

Haastatteluaineiston perusteella sovitteluedellytysten selvittämiseen on toimistolla myös olemassa erilaisia työvälineitä. Haastateltavat mieltävät nämä työvälineet aineiston perusteella pääosin teknisiksi välineiksi, jotka edesauttavat asiakkaisiin yhteydenpitämistä. Tällaisia työvälineitä ovat muun muassa puhelin, sähköposti, henkilökohtaiset tapaamiset, väestötietojärjestelmä, erilaiset puhelinnumero tiedustelupalvelut sekä poliisiin sekä syyttäjän tiedot asiakkaista. Lisäksi kuitenkin yksi haastateltavista kertoi käyttävänsä itse luomaansa listaa, jossa on kysymyksiä tukemaan häntä, kun hän tekee edellytysten selvittämistä.

Kyllähän meillä on käytännössä paljonkin erilaisia työvälineitä, jos miettii vaikka jotain sovittelualoitetta, josta puuttuu, vaikka henkilöitä, mutta ei henkilötietoja, niin onhan meillä mahdollisuus käyttää esimerkiksi väestötietojärjestelmää. Se on aika iso palvelu siinä mielessä, että siltä me saadaan kaikki tiedot ja nämä, mutta tota mun mielestä meidän ei tarvis käyttää sitä. Mun mielestä poliisin ja syyttäjän esimerkiksi pitäisi niin vahvasti olla sen asian tiimoilta selkeät kuviot ennen kuin se tulee edes sovitteluun. Ettei sovittelutoimistossa tarvitse käyttää sitten työaikaa siihen, että selvitetään, vaikka osapuolten osoitteita. Eri juttu on sitten taas näissä riita-asioissa, esimerkiksi koulukiusaamisasioissa [...]. Ei koululla ole lupaa antaa puhelinnumeroita, osoitetietoja [...]. Mutta yhteistyö on [myös] meidän tärkeä työväline. Me laitetaan sähköpostia poliisin kanssa me soitellaan poliisin tai syyttäjän kanssa ja tota käytetään muita mahdollisia palveluita, mitä on. Ja sitten just esimerkiksi, jos on lapsia näissä tilanteissa, niin itse soitan ainakin lastensuojeluun ja pyydän sieltä tietoja [...]. H4

Itse olen kerryttänyt itselleni tukikysymyslistauksia, missä on näitä tärkeimpiä asioita, sovittelulle, mutta ei meillä sellaista yhtä yhtenäistä ole, mikä olisi yhteinen meidän toimistolla tai valtakunnallisesti. H5

Keskusteltaessa haastateltavien kanssa heidän käytössä olevista työvälineistä edellytysten selvittämiseen, nousi lain merkitys ja keskustelut asiakkaiden kanssa uudelleen esille. Suurin osa vastanneista ei kokenut tarvitsevänsä muita keinoja edellytysten selvittämiseen. Kuitenkin yhtenä kehitettävänä ideana esiin nousi lista keskusteltavista asioista, jotka tulisi käydä läpi asiakkaan kanssa edellytysten selvittämistä tehtäessä. Myös kasvotusten tehtävä sovitteluedellytysten selvittäminen oli yhtenä kehitysideoana, mutta tässä ilmeni heti tietynlaisia haasteita kuten esimerkiksi vapaaehtoisuus sovittelulle, joka voisi johtaa siihen, ettei palvelua pystytä tarjoamaan yhtä matalalla kynnyksellä, kuin sitä tarjotaan tällä hetkellä asiakkaille.

En ole tullut ajatelleeksi, että haluaisinko mä, että mulla olisi joku tarkempi ohje siihen. Toki jos ajattelee valtakunnallisesti palvelun tasalaatuisuutta niin semmoinen, vois olla aivan hyödyksi. Se mitä se vois olla niin joku tällainen listauksen tyyppinen, missä olisi vaikka vähän eri aihealueittain näitä tota kysymyksiä tai asioita, jotka pitää olla mielessä tai joista pitää varmistua sen edellytysten selvittämisen aikana. H5

Tämä on mun mielestä vaikea kysymys, koska mä haluaisin vastaa, että ei ole riittävät. Mutta sitten, mitä tarvittaisiin lisää, niin siihen mä en osaa vastata siihen, joten mä en sano et ei ole riittävät. Ne ovat riittävät siinä mielessä, että tota asioita päästään onneksi sovittelemaan, mutta sitä kokonaisuutta voitaisiin jotenkin virtaviivaistaa jotenkin, mutta mä en tiedä miten. Siihen voi olla parempia työkaluja tai keinoja, mutta mulla ei oo antaa siihen vastauksia, että mitä ne olisivat. H4

Lakihan on mietitty ja ohjeistukset, mitä ollaan laadittu niin hyvin pitkälle kertoo sen mitä. Mä luulen, että me tehdään hyvin paljon enemmän mitä meidän edes tarvis tehdä. Me voitaisi jättää siihen ihmisten kohtaamiseenkin paljon asiaa, mutta jotenkin me halutaan turvata se, että ne ihmiset aidosti tietää mihin ne tulee ja mitä ne sitten käsittelevät sovittelussa. H2

Mä koen itse, että nämä on ihan riittävät. Toisinaan mä olen miettinyt sitä, että pitäisikö edellytysten selvittämiäkin tapahtua niin, että me tavattaisi asiakkaita, mutta sitten siinäkin on tota, se olisi tietyissä tapauksissa varmaan ihan hyvä, että se voi olla joku sellainen harkinnanvarainen. Varsinkin jos ajattelee niin, että tapaaminen tulisi pakolliseksi siinä edellytysten selvittely vaiheessa niin voi olla, että monessa tapauksessa saataisi paljon lisätietoa. Mutta sitten kun yleisesti sovittelu on vapaaehtoista niin jos tällainen tapaaminen olisikin sitten pakollinen, jotta sä pääset siihen sovittelutapaamiseen, niin lisäisikö se sitten sitä kielteisyyttä. Mun mielestä pitää ajatella asiakaslähtöisesti ja ettei tehdä asioista liian monimutkaisia ja vaikeita, jos ne ovat yksin kertaisia ja selkeitä. H3

Ei varmasti ihan tyhjentävästi varmasti voi tehdä mitään työkalua sitä varten. Se on paljon tota niin haastatteluista kiinni ja tietenkin niitä asioita käydään läpi kollegoiden ja esimiehen kanssa tarvittaessa. Et mun mielestä ne on ihan riittävät. H8

Kuten aineistosta käy ilmi käytännön työssä sovitteluedellytysten arviointi ja restoratiivisen oikeuden perisaatteiden toteutuminen käytännön työn tasolla osoittautui haastatteluaineiston perusteella tulleen omaksutuksi Vantaan sovittelutoimistossa hyvin, ja sovitteluedellytysten työlle nähdään selkeänä lain soveltamisen näkökulmasta ja käytössä olevien teknisten työvälineiden osalta. Sovitteluedellytysten arvioinnin yhtenäistämisen tarve käytännön työssä osoittautui kuitenkin yhdeksi kehittämiskohteeksi, jolla voisi olla merkitystä sovitteluedellytysten arvioinnin yhdenmukaisemman toteutumisen ja työprosessin kehittämisen kannalta myös laajemmin. Yhtenäinen työkalu, kuten esimerkiksi listaus siitä, miten arviointi olisi hyvä tehdä, millaisin kysymyksiin edetä asiakkaan kanssa, niin tekijän kuin uhrin kanssa, voisi olla myös valtakunnallisesti merkityksellinen ja luoda tasapuolisempaa asiakaskohtaamista, sekä siten samalla lisätä laatua asiakaskohtaamisen prosessissa paitsi Vantaalla myös valtakunnallisesti kyseisessä arviointiprosessissa.

Tulosten perusteella voidaan todeta, että sovitteluohjaajien hieman toisistaan eroavat työvaiheiden suorittaminen sekä työtavat eivät vaikuta merkittävästi sovitteluedellytysten arviointiin. Toisaalta esiin nousivat selkeästi myös jokaisen työntekijän persoonalliset mieltymykset ja taipumukset, jotka voivat vaikuttaa paljon sovitteluedellytysten selvittämisen lopputulokseen. Tässä taas voidaan nähdä osittaisena haasteena edelle kuvatusti se, ettei sovitteluedellytysten arviointia toteuteta asiakkaan näkökulmasta ajatellen tasavertaisesti jokaisessa arviointitapauksessa. Vaikka jokainen tapaus on yksilöllinen piirteiltään, tulisi prosessin olla laadullisesti ideaalitalanteessa mahdollisimman yhdenmukainen.

6 Johtopäätökset

Haastatteluaineistoihin perustuvassa laadullisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä on aineiston analyysissä esiin nousevien merkitysten tulkinta ja selkeyttäminen. Tässä luvussa käyn läpi aineiston analyysin tueksi vielä työn keskeiset havainnot ja tulkinnat aineistosta, joiden avulla samalla kuvataan olennaiset vastaukset tutkimuksen ongelmiin ja kysymyksiin. (Vrt. Hirsjärvi ym. 2009, 224-225; Hirsjärvi ja Hurme 2009, 151.) Lisäksi yhtenä tulkintoja tukevana havaintona tuodaan esiin käytännön kehitysehdotus, jota voidaan mahdollisesti hyödyntää sellaisenaan tai vielä laajemmin kehitettynä esimerkiksi uusille työntekijöille sekä muissa sovittelutoimistoissa yhtenäiseksi käytännöksi. Luvussa on siten kiinnitetty huomiota myös sovittelua konkreettisesti kehittävään ja kehitystä kaipaaviin kohteisiin. Luvun lopussa käyn vielä läpi haastatteluista esiin nousseiden teemojen perusteella jatkotutkimuskohteen sekä vertaan teorian ja aineiston keskinäistä vuorovaikutusta.

Opinnäytetyössä tavoitteena oli selvittää, kuinka Vantaan sovittelutoimistossa ammattihenkilökunta tekee sovitteluedellytysten selvittämisen rikos- ja riita-asioissa. Tarkoituksena oli löytää niin yhdistäviä, kuin toisistaan eriäviä tekijöitä edellytysten arviointia tehdessä sekä ymmärtää paremmin sitä, miten restoratiivisen oikeuden teoria heijastuu käytännön työn tasolle, ja siten tukea sovittelutoiminnan edellytysten arvioinnin toimintamallin kehittämistä erityisesti toimeksiantajan, Vantaan sovittelutoimiston ammattihenkilöstön tarpeisiin.

Haasteita sovittelun edellytysten arvioinnissa on muun muassa siinä, ettei sovitteluohjaaja voi ottaa kantaa siihen, onko asiaa järkevää sovittaa vai ei. Myös henkilökunnan persoonalliset mieltymykset voivat asettaa eriarvoisuutta asiakkaiden saamaa palvelua kohtaan. Yhtenä haasteena ajatellen sovitteluedellytysten arviointia voidaan nähdä se, ettei viranomaisilta saapuvat tiedot ole aina ajan tasalla tai niissä on puutteita. Johtopäätöksenä voimme todeta, jos haluamme kehittää sovitteluedellytysten arviointia asiakkaan näkökulmasta tasavertaiseksi, tulee sovitteluedellytysten arvioinnin tapahtua samanlaisin ehdoin jokaisen asiakkaan kohdalla. Tämän vuoksi olen laatinut luonnoksen siitä, miten sovitteluedellytysten arviointia voidaan yhdenvertaistaa.

Opinnäytetyöstä saatujen tulosten perusteella voidaan todeta, että sovittelun hyvänä puolena on se, että kaikkia osapuolia kuunnellaan ja heidän sanomisellaan on väliä. Sovittelija ei kerro osapuolille valmiita ratkaisuita, joiden ehdoilla osapuolten tulisi edetä, vaan konfliktin ratkaisu löytyy aina osapuolilta itseltään, sovittelija vain auttaa osapuolia löytämään toisensa. Käytännössä konfliktin osapuolet siis pystyvät itse vaikuttamaan omaan asiaansa sovittelun kautta. Tällaista mahdollisuutta ei välttämättä pystytä osapuolille takaamaan muutoin, kuin sovittelussa. Osapuolten osallistaminen heidän oman konfliktin ratkaisemiseksi on restoratiivista oikeutta parhaimmillaan. Sovittelun avulla pystytään konfliktin osapuolille

mahdollistaa ymmärrys juuri toisen osapuolen näkemyksistä, jota kautta niin sanotut faktat saattavat muuttua myös toisen osapuolen silmissä. Laajempi käsitys sekä tarkastelukulma saattaakin auttaa osapuolia niin ymmärtämään kuin löytämään ratkaisun konfliktiin. Tällainen asiakaslähtöinen konfliktin ratkaisu on koko sovittelun sekä restoratiivisen oikeuden periaatteen takana. Restoratiivisen oikeuden ymmärrys kävi ilmi haastateltavien vastauksista lähes koko haastattelun ajan. Haastateltavien käsitys restoratiivisen oikeudesta vastasi tämän työn teoriassa kerrottua asiaa, jossa ensisijaisesti seuraamuksen tulee olla uhrin hyvittäminen eli konfliktin saattaminen mahdollisimman lähelle sitä tilannetta, kuin se oli ennen tapahtunutta, kuten tätä asiaa aiemmin tässä opinnäytetyössä käsiteltiin teoreettisessa viitekehyksessä.

Haastatteluaineiston tulosten perusteella kaikki haastateltavat kertoivat heidän työnkuvansa ja prosessin peruspiirteet hyvin samanlaisiksi. Perustehtäväksi kerrottiin yhtäältä mahdollistaa osapuolille turvallinen keskustelumahdollisuus, vapaaehtoisuuteen perustuva rikoksen uhrin hyvittäminen sekä selvittää aloitteen saapuessa osapuolilta erityisesti, onko sovittelulle edellytyksiä ja mitkä ovat ne syyt, jos edellytyksiä ei ole. Aineiston analyysin perusteella sovitteluedellytysten arviointi etenee pääosin seuraavan prosessin mukaisesti Vantaa sovittelutoimistossa: Sovitteluohjaajat, tekevät tapauskohtaisesti sovitteluedellytysten arvioinnin. Asia tulee yleensä vireille riita-asian osapuolen, poliisin, syyttäjän tai muun viranomaisen kautta, jonka jälkeen sovittelutoimiston henkilöstö suorittaa sovitteluedellytysten arvioinnin. Varsinainen rikos- ja riita-asioiden sovittelu perustuu kuitenkin vapaaehtoistyöntekijöihin. Sovitteluohjaajat ovat asiakkaisiin ensimmäisenä yhteydessä ja keskustellevat sovittelusta sekä varmistetaan, että osapuolet ovat tietoisia tapahtumista. Tarvittaessa sovittelutoimiston henkilökunta tai asiakkaat voivat olla yhteydessä vielä poliisiin tai muihin viranomaisiin, jos asia niin edellyttää. Jos osapuolet suostuvat sovitteluun ja lain sille asettamat ehdot täyttyvät, voidaan sovitteluprosessi käynnistää sovittelutoimistossa. Sovittelun lopputulos ilmoitetaan aina aloitteen lähettäneelle taholle. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että sopimuksen syntyessä sekä siinä tapauksessa, jos sovittelusopimusta ei saada aikaan tai sovittelua ei käynnistetä, ilmoitetaan siitä aloitteen lähettäneelle viranomaiselle, jos kyseessä on rikosasia ja aloite on saapunut viranomaistaholta. Haastatteluaineiston ja työn alussa esitetyn teorian perusteella myös haastateltavien näkemys tukee edellä esitettyä prosessin kulkua.

Vaikka sovitteluedellytysten arviointi ja restoratiivisen oikeuden periaatteiden toteutuminen käytännön työn tasolla osoittautui haastatteluaineiston perusteella tulleen omaksutuksi Vantaan sovittelutoimistossa hyvin, sovitteluedellytysten arvioinnin yhtenäistämisen tarve käytännön työssä osoittautui kuitenkin yhdeksi kehittämiskohteeksi, jolla voisi olla myös valtakunnallisesti merkitystä.

Vaikka sovittelulla on jo pitkät perinteet suomalaisessa rikosprosessissa, on tämän opinnäytetyön haastatteluiden perusteella myös yhtiä kehitettävää. Haasteena muun muassa tuloksissa kävi ilmi, ettei sovittelussa tarvita vahvoja todisteita tapahtuneesta, jota osaltaan myös hankaloittaa se, että aloitteet saapuvat Vantaan sovittelutoimistoon aloitteen lähettäneeltä viranomaiselta usein jopa ilman, että asiassa on tehty tarkempaa tutkintaa ennen aloitteen ohjaamista sovitteluun. Tämä puolestaan saattaa asiakkaan näkökulmasta olla haasteellista, sillä vastuu sovittelusta siirtyy hänelle ja päätöksen teko siitä, onko sovittelusta enemmän hyötyä kuin haittaa saattaa myös vaikuttaa siihen, miten asian käsittely jatkuu viranomaistaholla. Sovittelun hyötynä puolestaan pidettiin osapuolten kohtaamisen lisäksi asian nopeaa käsittelyä mahdollistaen myös korvausvaatimuksen saamisen sovittelun kautta. Lisäksi esiin nousi kuntouttava näkökulma, jossa osapuolille pyritään tarjoamaan apua ohjaamalla heidät oikeiden palveluiden piiriin, kuten esimerkiksi päihderiippuvuudesta kärsivät henkilöt heille tarkoitettuihin palveluihin.

Yhtäältä analyysin perusteella sovitteluohjaajien hieman toisistaan eroavat työvaiheiden suorittaminen sekä työtavat eivät vaikuta merkittävästi sovitteluedellytysten arviointiin. Toisaalta esiin nousi jokaisen työntekijän persoonalliset mieltymykset ja taipumukset, jotka voivat vaikuttaa paljon sovitteluedellytysten selvittämisen lopputulokseen. Tässä voidaan nähdä ongelmana se, ettei sovitteluedellytysten arviointia toteuteta asiakkaan näkökulmasta ajatellen tasavertaisesti. Myös haasteena saattaa olla se, etteivät kaikki työntekijät käytä yhtiä paljon voimavarojaan edellytysten selvittämiseen, jos tämän voi tehdä vähemmälläkin vaivalla. Jotta työtapojen sekä tehtyjen työvaiheiden eroja pystyttäisiin tarkemmin havainnoimaan sekä vertailemaan, olisi opinnäytetyön kannalta merkittävää ollut pystyä toteuttamaan suunniteltu työvaiheiden seuranta. Tärkeäksi nykyisten tutkimustulosten valossa kuitenkin koettiin etenkin rikos- ja riita-asioiden sovittelun edellytysten arviointia tehdessä työntekijän asenne sekä kiireettömyyden tunne silloin, kun asiakkaan kanssa keskustellaan. Tämä voi merkittävästi vaikuttaa myös sovittelun lopputulokseen.

Aineiston analyysissä mielenkiintoista olikin tähän liittyen myös se havainto, että haastattelujen perusteella yhdenvertaista sovittelupalvelun tuottamista edesauttaisi myös selkeä kysymyslista keskusteltavista asioista, jotka tulisi käydä läpi asiakkaan kanssa siinä vaiheessa, kun sovitteluedellytysten arviointia tehdään. Yhtäältä tällainen toimintamalli auttaisi laadukkaassa sekä yhdenvertaisessa sovitteluedellytysten arvioinnissa niin Vantaan sovittelutoimistossa kuin valtakunnallisesti kaikissa sovittelutoimistoissa. Yhtenä haastatteluaineiston analyysin johtopäätöksenä olenkin laatinut haastateltavien kuvaamien arviointiedellytysten yhtenäistämistarpeiden perusteella luonnoksen kysymyslomakkeesta ns. Keskustelusabluunan, jota on mahdollista jatkossa hyödyntää sovitteluohjaajan työkaluna tukemaan sovitteluedellytysten arviointia. Lomakkeen taustana on käytetty analyysin tuloksia sekä niitä reunaehtoja, joiden mukaan laki sovelletusedellytysten arvioinnissa ohjaa toimimaan, joita käsiteltiin muun muassa luvussa 2.3. Lisäksi kysymyslomakkeen taustalla on

restoratiivisen oikeuden periaatteiden soveltaminen käytännön työn tasolle. Tämän opinnäytteen liitteessä 4 esittelen luonnoksen siitä, mitä asioita tulisi ottaa huomioon, jotta asiakkaille voidaan luvata yhdenvertainen sovittelupalvelu.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella myös sovitteluedellytysten arviointia voisi siis yhtenäistää niin vielä Vantaan sovittelutoimiston sisällä kuin valtakunnallisestikin eri sovittelutoimistoissa siten, että käyttöön luotaisiin yhtenäinen arviointisabluuna ja samalla toimintamalli. Yhtenäistämällä palvelua, jota kuitenkin tarjotaan koko Suomessa, taataan myös kaikille sovitteluun osallistuville henkilöille yhdenvertaista palvelua. Toisaalta tämä opinnäytetyö osoitti, että vastaavaa tutkimusta ja selvitystyötä olisi tarve tehdä myös Suomessa laajemmin siitä, miten edellytysten arviointia tehdään muualla, kuin Vantaan sovittelutoimistossa.

Kehitysideoina sovitteluedellytysten arviointia ajatellen saadusta aineistosta nousi esiin yhteinen tietokanta eri viranomaisten kanssa, joka sekä nopeuttaisi että helpottaisi kommunikointia sovitteluun liittyvissä asioissa. Toisaalta tällaisessa yhtenäisessä sabluunassa tai kysymyslistassa ilmenee haaste siinä, että valmiit kysymykset tulisi olla laadittu niin täydelliseen muotoon, että kysymykset edesauttavat myös hyviä vuorovaikutustaitoja. Listamaisessa kysymysluettelossa ongelmana voi olla, ettei keskustelu myöskään välttämättä enää ole yhtä luontevaa. Kuten Minna Hellekin kirjassaan *Järki ja tunteet* kuvailee vuorovaikutustaitojen tärkeyttä etenkin yhteiskunnallisen kehityksen myötä, on tärkeää, että asiakasta aidosti pystytään kuutelemaan ja häntä halutaan ymmärtää. Hyvät vuorovaikutustaidot edesauttavat konfliktin ratkaisemisessa (Helle 2018, 190-191).

Yhtäältä yhtenä jatkotutkimuskohteena voisi olla myös alaikäisten sovittelun edellytykset ja toteutustavat. Tutkimustulosten ja teoreettisen taustan perusteella on selvää, että sovittelu tarjoaa konfliktin osapuolille tukea, mahdollisuuden oppia tapahtuneesta sekä konfliktin ratkaisun avaimet. Kun kuitenkin otetaan huomioon alaikäisten nuorten sovittelu jää pohdittavaksi, tulisiko toimintaa kehittää siten, että lasten ja nuorten sovitteluille asetetaan tarkemmat määritteet, milloin on syytä järjestää sovittelu ja onko sovittelu oikea paikka käsitellä konfliktia tällaisissa tapauksissa. Vai olisiko syytä myös miettiä conferencing-tyyppistä sovittelua aina nuorten kohdalla? Särkelän (2001, 25-27) mukaan ettemme myöskään synny valmiiksi tietyn tyylisten sosiaalisten käyttäytymistapojen kantajiksi vaan omalla toiminnalla saamme aikaan muutoksia ympärillämme. Tämä näkemys etenkin nuorten tapauksissa tulisi huomioida, myös sovitteluissa koska varhaisessa vaiheessa osapuolten auttaminen on varmasti hyödyksi esimerkiksi, jos halutaan katkaista rikollinen kierre. Toisaalta sovittelu myös tarjoaa nuorille mahdollisuuden oppia teoilla olevan seuraus sekä nuorille voidaan tarjota mahdollisesti jatko- ja tukipalveluita. Kuten Flinck (2010, 119) toteaa tapahtumiin ja tekoihin puuttuminen on tehokkaampaa silloin, kun ne eivät ole vielä päässeet pitkittymään (Flinck & Elonheimo 2010, 119).

Saadun aineiston perusteella Vantaan sovittelutoimiston sovitteluohjaajat ovat omaksuneet sovitteluedellytykset lain sille asettamalla tavalla, ja osaavat myös soveltaa näitä pääosin hyvin arkityössään, kuitenkin eroja löytyy haastatteluaineiston perusteella siitä, miten eri sovitteluohjaajat toteuttavat arviointia käytännössä ja osittaisia painotuseroja voi siten esiintyä eri asiakastilanteissa eri sovitteluohjaajien välillä. Kuten aineiston analyysi kuitenkin osoittaa, sovitteluohjaajat toimivat Vantaalla lähtökohtaisesti varsin hyvin sekä sovittelulain, mutta myös restoratiivisen oikeuden periaatteiden mukaisesti, osin tätä teoreettista viitekehystä arkityössään toki tiedostamatta tai aktiivisesti näin aina edes ajatellen. Sovitteluedellytysten arvioinnille Vantaa sovittelutoimistossa on siten aineiston perusteella vahvat lähtökohdat. Kuitenkin aineiston perusteella voidaan todeta, että myös Vantaalla voidaan hyötyä yhteisen sabluuna laatimisesta sille, miten edellytysten arviointia toteutetaan kussakin asiakasprosessissa, jolloin hyvin tehty edellytysten arviointi on myös yhteismitallista eri työntekijöiden osalta ja myös asiakkaat kohdataan aiempaa selkeämmin yhdenmukaisen toimintamallin mukaisesti. Prosessin avaaminen ja vakiinnuttaminen aiempaa vahvemmin myös helpottaa sovitteluohjaajien omaa työtä ja työhyvinvointia, kun käytössä on osittain standardoitu malli sille, miten prosessissa, mutta myös sovitteluedellytysten arvioinnissa edetään. Tällöin sovitteluohjaaja ei myöskään jää prosessissa yksin tai oman arvionsa varaan, mikä osaltaan voi myös helpottaa työtä ja esimerkiksi arvioinnin kuormittavuutta. Yhteinen toimintamalli myös vakioi asiakasprosessia sekä kehittää toimintaa silloin, mikäli lähtötilanne ei ole yhtä vahva kuin Vantaa sovitteluohjaajien osalta voidaan haastatteluaineiston perusteella todeta olevan.

7 Pohdinta

Opinnäyteyössä tarkoituksena oli hyödyntää kahta eri tutkimusmenetelmää, haastattelua sekä työtapojen havainnointia. Havainnoinnin jäätyä pois koronaviruksesta johtuneista syistä ei voida täysin varmaksi sanoa, toteutuuko sovitteluedellytysten arviointi aidossa asiakaskohtaamisessa, kuten haastateltavat ovat kertoneet. Toisaalta haastateltavien puheesta nousi esiin hyviä huomioita ja mielestäni haastateltavat myös osoittivat pohtineensa kysymyksiä ja sovitteluedellytysten arviointia kriittisesti. Kriittisten pohdintojen perusteella myös syntyi paljon hyviä näkemyksiä siitä, miten toimintaa voitaisiin kehittää.

Tämä opinnäytetyöprosessi on tuottanut tekijälleen uudenlaisia näkemyksiä rikos- ja riita-asioiden sovittelusta. Työ vahvisti ymmärrystä restoratiivisen oikeuden teoriasta sekä siihen rinnastettavien teorioiden, kuten rehabilitiivinen ja retributiivinen oikeusteorian käsitteistä. Tietoisuuteni sovittelusta maailmanlaajuisesti vahvistui ja opin uutena asiana conferencing-tyyppisen sovittelun käytännön merkityksen ja tavan, miten sitä toteutetaan. Opinnäytetyö avasi uusia näkökulmia myös sovitteluedellytysten arvioinnin kriteereihin ja työtapoihin sekä siihen, onko sovitteluedellytysten arviointi yhdenvertaista asiakasnäkökulmasta ajatellen.

Lisäksi yhdenvertaisen sovitteluedellytysten arvioimisen tuloksena loin Vantaan sovittelutoimiston käyttöön kysymyslistan, joka tarjoaa asiakkaille yhdenvertaisen palvelun saamisen ja henkilökunnalle samanlaiset lähtökohdat edellytysten selvittämiseksi.

Opinnäytetyöni pohjalta löytyi myös lisää tutkittavaa sekä kehitettävää. Mielestäni vastaava tutkimus voisi olla hyödyllistä tehdä laajemmin koko Suomessa rikos- ja riita-asioiden sovittelun kentälle, jotta voidaan syvällisemmin arvioida ja samalla vakiinnuttaa myös tässä opinnäytetyössä esiinnoitettuja tarpeita; toisin sanoen vahvistaa sovitteluedellytysten arvioinnin yhdenmukaista toteutumista arjen työtilanteissa ja ottaa käyttöön käytännön työkalu, kuten kysymyslomake, joka olisi yhdenmukaisesti käytössä eri puolilla Suomea asiakastyössä, kun tehdään sovitteluedellytysten arviointia.

Lähteet

Painetut

- Braithwaite, J. 1999. Restorative justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts. Teoksessa Tonry Michail (toim.) Crime And Justice: A review of Research. Volume 25. Chicago: The University of Chicago Press.
- Brunila, T. 2010. Sovittelu. Riitojen kohtaamisesta konfliktien ratkaisuun. Teoksessa Poikela, E. (toim.) Jyväskylä: PS-kustannus, 23.
- Clarkeburn, H. & Mustajoki, A. 2007. Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Vastapaino
- Flinck, A. 2013. Rakennamme sovintoa. Opas rikosten ja riitojen sovitteluun. Tampere: Suomen yliopistopaino Oy.
- Flinck, A- & Elonheimo, H. 2010. Sovittelu. Riitojen kohtaamisesta konfliktien ratkaisuun. Teoksessa Poikela, E. (toim.) Jyväskylä: PS-kustannus, 117-119.
- Enqvist, K., Hetemäki, I. & Tiilikainen, T. 2017. Kaikki vapaudesta. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Ervasti, K. & Nylund, A. 2014. Konfliktinratkaisu ja sovittelu. Helsinki: Edita
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. 2007. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltoja, J. & Valli, R. (toim.) Jyväskylä: PS-kustannus, 162-163.
- Helle, M. 2018. Järki ja tunteet. Oivalluksia riidoista, neuvotteluista ja sopimisesta. Helsinki: Otava.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu. Teema haastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Iivari, J. 2007. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Johnstone, G. 2001. Restorative Justice: Ideas, Values, Debates. Portland, Oregon, USA: Willian Publishing. 88-109
- Laine, M. 2014. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Lappi-Seppälä, T. 2013. Downsizing the Use of Imprisonment in Finland. Teoksessa Cornwell, D., Blad, J. & Wright, M. (toim.) An International Restorative Agenda for Penal Reform. Hook Hampshire: Waterside press, 501-524.

McCold, P. & Wachtel, T. 2002. Restorative Justice Theory Validation. Cornwall: Willan Publishing. 110-142.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimuseetiikan ABC. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Pohjonen, S. 2001. Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto Oy.

Rytterbo, L-S. 2002. Medling - möten med möjligheter. En analys av en nygammal reaktion på brott. Kriminologiska institutionen. Teoksessa Ervasti, K. & Nylund, A. (toim.) Helsinki: Edita, 489.

Särkelä, A. 2001. Välittäminen ammattina: näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.

Tuomi, T. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Valli, R. (toim.) 2018. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. 5. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Weitekamp, E. & Kerner, H-J. 2002. Restorative Justice: Theoretical foundations. New York: Willan Publishing.

Sähköiset

Ahtisaari, M. 2020. Crisis Management Initiativen, CMI. Viitattu 22.11.2020
<http://cmi.fi/fi/martti-ahtisaari/>

Aluehallintovirasto. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2016. Viitattu 2.2.2020.
<https://www.avi.fi/web/avi/riita-ja-rikosasioiden-sovittelu>

Aseman lapset ry. Puheenvuoro: Rikos ja ratkaisu. 2020. Viitattu 13.11.2020.
<https://www.asemanlapset.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/puheenvuoro-rikos-ja-ratkaisu>

Christie, N. 1977. Conflicts as Property. The British Journal of Criminology 17 (1), 1-14.
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjjs4758K_tAhXjk4sKHfd8AE4QFjABegQIBBAC&url=https%3A%2F%2Facademic.oup.com

[%2Fbjc%2Farticle-pdf%2F17%2F1%2F1%2F1145570%2F17-1-1.pdf&usg=AOvVaw0vgA8WgeQcGa9iZ7hXxHhR](#)

Clerc, L. 2017. Kleio ja anarkia. Näkökulmia kansainvälisten suhteiden ja ulkopoliitiikan historiantutkimukseen. Viitattu 21.10.2020.

https://blogit.utu.fi/poliittinenhistoria/2017/09/28/kleio-ja-anarkia-nakokulmia-kansainvalisten-suhteiden-ja-ulkopolitiikan-historiantutkimukseen/#_ednref9

Elonheimo, H. & Flinck, A. 2010. Sovittelu osaksi lähisuhdeväkivallan kontrollia. Viitattu 10.5.2020.

<https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste22010/sovitteluosaksilahisuhdevakival-lankontrollia.html>

Elonheimo, H. 2010. Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu. Väitöskirja. Turun yliopisto. Turku. Viitattu 15.11.2020.

<https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/59505/AnnalesC299Elonheimo.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Elonheimo, H. 2004. Restoratiivinen oikeus ja suomalainen sovittelu. Oikeus 2/2004. Viitattu 18.11.2020. <https://www.edilex.fi/oikeus/3690.pdf>

Ervasti, K. Konfliktit ja konfliktinratkaisu 6: Rikosasioiden sovittelu. Viitattu 10.5.2020. <http://iwwwwww.ulapland.fi/includes/loader.aspx?id=fce95b24-2ecb-4fb7-b3ee-4a4c53373be2>

European Justice (e-justice) 2020a. Oikeudellinen huomautus. Viitattu 16.4.2020. https://e-justice.europa.eu/content_legal_notice-365-fi.do

European Justice (e-justice) 2020b. Sovittelu jäsenvaltioissa. Viitattu 16.4.2020 https://e-justice.europa.eu/content_mediation_in_member_states-64-fi.do

Finck, A., Kuoppala, T. & Säkkinen, S. THL 2011. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2011. Viitattu 29.1.2020. https://thl.fi/tilastoliite/tilastoraportit/2012/Tr15_12.pdf

Gellin, M. 2019. Restoratiivinen lähestymistapa ja sovittelu peruskolukontekstissa. Kohti eheyttävän kohtaamisen toimintakulttuuria. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto. Rovaniemi. Viitattu 2.12.2012. <https://core.ac.uk/download/pdf/232146388.pdf>

Haaste 1/2007. Uudessa Suomen rikossovittelulaissa periaatteellisia ongelmia. 2007. Viitattu 10.2.2020.

<https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12007/uudessasuomenrikossovittelulai-ssaperiaatteellisiaongelmia..html>

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelusta 93/2005. Viitattu 3.2.2020.
<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2005/20050093#idp446036560>

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2019. Viitattu 29.1.2020.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_123+2018.pdf

livari, J. 2007. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Viitattu 4.2.2020.
<https://thl.fi/documents/10531/162021/Rikos-%20ja%20riita-asioiden%20sovittelijan%20opas.pdf>

livari, J. 2000. Rikos- ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallinen organisointi. Selvitysraportti. Helsinki. Viitattu 29.11.2020.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73381/TRM200027.pdf?sequence=2>

Juujärvi, S. 2019. Perehdytysopas sovitteluun Poliisiammattikorkeakoulun työharjoittelijalle. Opinnäytetyö. Poliisiammattikorkeakoulu. Viitattu 22.10.2020
<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/172315/ON-Juuja%cc%88rvi.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Koskinen I. 2016. Objektivisuus humanistisissa tieteissä. Viitattu 21.10.2020.
<https://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn164-08.pdf>

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1015/2005. Viitattu 24.1.2020.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20051015>

Nissinen, M. 2020. Historiallinen raamaatuntutkimus ja kriittinen historiantutkimus. Viitattu 21.11.2020. <http://www.helsinki.fi/teol/pro/uusiprojekti/tutkimuksen/miksi3.html>

McCold, P. 2000. Overview of Mediation, Conferencing and Circles. International Institute for Restorative Practices. Viitattu 10.2.2020. <http://restorativejustice.org/10fulltext/mccold.pdf>

Miettinen, T. 2019. Historianfilosofia. Viitattu 21.10.2020. <https://filosofia.fi/node/7334>

Näpärä, L. 2017. Haastattelun lajityypit. Viitattu 5.2.2020. <https://www.spoken.fi/2180/>

Oikeusministeriö. Perus- ja ihmisoikeudet. 2020. Viitattu 2.4.2020
<https://oikeusministerio.fi/perus-ja-ihmisoikeudet>

Oikeus- ja sisäministereiden kokous 9.-10.6.2016. OM2016-00160. Viitattu 16.4.2020.
<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2016-AK-63691.pdf>

- Ojanne, J. 2017. Katsaus suomalaiseen rikos- ja riita-asioiden historiaan. Viitattu 2.3.2020. https://thl.fi/documents/10531/2388936/Katsaus+suomalaisey+rikos-+ja+riita-asioiden+sovittelun+historiaan_FINAL_2.5.2017.pdf/bdcde310-6e99-453f-ba47-08075df0786c
- Pehrman, T. 2011. Paremmin puhumalla - Restoratiivinen sovittelu työyhteisössä. Lapin yliopisto Kasvatustieteiden tiedekunta. Viitattu 15.11.2020. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61666/Pehrman_Timo.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Poliisiasiat 2020. Viitattu 4.2.2020. <https://intermin.fi/poliisiasiat>
- Poliisihallitus. Rikoksen uhrin ohjaaminen ja rikosasioiden sovittelu 2019 - 2023. Viitattu 29.1.2020. https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/76792_Rikoksen_uhrin_ohjaaminen_ja_rikosasioiden_sovittelu_ohje_kopio.pdf
- Poliisitoiminnan ohjaus ja seuranta. Viitattu 4.2.2020. https://www.poliisi.fi/tietoa_poliisista/poliisitoiminnan_ohjaus_ja_seuranta
- Prisille, H. 2018. Restoratiivinen sovittelu rikos- ja riita-asioissa sovittelijan näkökulmasta. Opinnäytetyö. Laurea ammattikorkeakoulu. Viitattu 22.10.2020 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/145447/Hallama_Priscille.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Riita- ja rikosasioiden sovittelu 2020. Viitattu 29.1.2020. https://www.vantaa.fi/terveys-ja_sosiaalipalvelut/sosiaalinen_tuki_ja_toimeentulo/riita-ja_rikosasioiden_sovittelu
- Rikosten esitutkinta 2020. Viitattu 23.9.2020. https://www.poliisi.fi/rikokset/virallisen_syytteen_alaiset_rikokset_ja_asianomistajarikokset
- Salminen, E. 2014. Sovittelun monet kasvot - lähisuhdeväkivallan sovittelun arviointia. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Viitattu 22.10.2020 <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/43931/Salminen%20Elina%20kes%c3%a4kuu%202014.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Simelius Samuli, 2020. Tutkijan puolueellisuus ja puoluepolitiikka. Viitattu 21.10.2020. <https://politiikasta.fi/tutkijan-puolueellisuus-ja-puoluepolitiikka/>
- Sovittelualoite 2020. Viitattu 4.2.2020. <https://thl.fi/attachments/sovittelu/Sovittelualoitelomake.pdf>

- Tampereen teknillinen yliopisto. Tiedon analysointi. Viitattu 8.6.2020
<https://www.tut.fi/verne/tutkimusmenetelmat/tiedon-analysointi/>
- Terveys- ja sosiaalipalveluiden yhteystietoja 2020. Viitattu 3.2.2020.
https://www.vantaa.fi/hallinto_ja_talous/tietoa_vantaasta/yhteystiedot/terveys-_ja_sosiaalipalveluiden_yhteystietoja
- Tietoa sovittelusta. 2020. Viitattu 29.1.2020. https://www.vantaa.fi/terveys-_ja_sosiaalipalvelut/sosiaalinen_tuki_ja_toimeentulo/riita-_ja_rikosasioiden_sovittelu/tietoa_sovittelusta
- Tietosuoja laki 1050/2018. Viitattu 7.2.2020.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20181050>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) 2012a. Viitattu 10.3.2020
<https://www.tenk.fi/fi/tehtavat>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) 2012b. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 10.3.2020.
https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) 2019c. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Viitattu 10.3.2020.
https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf
- Valtion talousarvioesitykset 2019. Viitattu 3.2.2020
<https://budjetti.vm.fi/indox/sisalto.jsp?year=2019&lang=fi&maindoc=/2019/tae/valtiovarainministerionKanta/valtiovarainministerionKanta.xml&opennode=0:1:243:1121:1239>

Kuviot

Kuvio 1 Prosessikaaviot Juntusta mukailten (Finck, Kuoppala & Säkkinen 2011, 15).	13
Kuvio 2 Teoriasidonnaisen analyysin muodostuminen.....	32
Kuvio 3 Aineisto- ja teorialähtöisen aineiston yhdistäminen.....	39

Taulukot

Taulukko 1 Rikosasioiden sovittelun eroja pohjoismaissa	10
Taulukko 2 Konfliktit ja konfliktinratkaisu 6: Rikosasioiden sovittelu. Lähestymistapoja eri oikeusteorioihin (Ervasti, 3).	19
Taulukko 3: Esimerkki haastateltavien sanonnoista	40

Liitteet

Liite 1: Tutkimuslupa	72
Liite 2: Haastattelurunko	75
Liite 3: Kirjallinen suostumus osallistumisesta.....	79
Liite 1: Sovitteluohjaajan apukysymyslista sovitteluedellytysten selvittämiseksi.....	80

Liite 1: Tutkimuslupa

Vantaa

Viranhaltijapäätös

§ 23/2020

sivu 1 (3)

27.03.2020

VD/1811/13.00.00/2020

Sosiaali- ja terveystoimi / perhepalvelut
Perhepalvelujen johtaja

Tutkimuslupa / Rikos- ja riita-asioiden sovitteluedellytysten arviointi ja toteutus Vantaan sovittelutoimistossa/ Tapio Rahkonen / Laurea ammattikorkeakoulu

Opinnäytetyössä selvitetään, miten henkilökunta tekee sovitteluedellytysten arvioinnin Vantaan sovittelutoimistossa. Työstä on rajattu pois lähisuhdeväkivallan tapaukset. Työ tehdään yhteistyössä Vantaan rikos- ja riita-asioiden sovittelutoimiston kanssa. Opinnäytetyön kohderyhmänä on Vantaan sovittelutoimiston ammattihenkilökunta. Tutkimuksessa haastatellaan kahdeksaa Vantaan sovittelutoimiston sovitteluohjaajaa. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, lopullisen päätöksen osallistumisesta tekee Vantaan sovittelutoimiston sovitteluohjaaja.

Tutkimussuunnitelma on toimitettu erillisenä liitteenä.

Haastattelut ajoittuvat 2.3. – 18.4.2020 väliselle ajalle. Tutkimus valmistuu 31.9.2020. Mikäli tutkimuksen valmistuminen viivästyy, tulee siitä ilmoittaa sähköpostitse kirjaamo@vantaa.fi ja lähettää tarvittaessa tutkimusluvan jatkohakemus kirjaamoon.

Tutkimusta puoltaa aikuisten ja perheiden sosiaalipalvelujen päällikkö

Tehdyn arvion mukaan tutkimussuunnitelmassa ja sen liiteasiakirjoissa käy riittävästi ilmi hyvä tutkimuskäytäntö.

Tutkimuslupa on viety tiedoksi tutkimuksen koordinaatioryhmälle.

Tutkimuksen toteuttamisessa edellytetään hyvää tutkimuskäytäntöä. Tutkija on sitoutunut siihen, ettei käytä saamiaan tietoja tutkittavan tai hänen läheistensä vahingoksi tai halventamiseksi tai sellaisten etujen loukkaamiseksi, joiden suojaksi on säädetty salassapitovelvollisuus ja tietosuojasäännöksiä eikä luovuta kerättyjä tietoja muuhun tarkoitukseen kuin mihin tutkimuslupa on myönnetty. Tutkija sitoutuu myös noudattamaan tutkimuseettisiä periaatteita sekä Vantaan sosiaali- ja terveystoimessa määriteltyjä tutkimuksen toteutusehtoja.

Tutkimuksen valmistuttua tutkimusraportti tulee toimittaa Vantaan sosiaali- ja terveystoimen käyttöön sähköpostitse pdf-versiona kirjaamoon, kirjaamo@vantaa.fi. Tutkija ilmoittaa samalla rekisteriaineiston hävittämisestä. Tutkimuksen tulosten mahdollisesta esittelystä on sovittava erikseen yhteyshenkilön kanssa.

Tutkimuksen yhteyshenkilö on rikos- ja riita-asioiden sovittelutoimiston esimies
Lisätietoja antaa @vantaa.fi

Vantaa

Viranhaltijapäätös

5 23/2020

sivu 2 (3)

27.03.2020

VD/1811/13.00.00/2020

Sosiaali- ja terveystoimi / perhepalvelut
Perhepalvelujen johtaja

Viranhaltijapäätöksen peruste

Vantaan kaupungin hallintosäännön 2 luvun 8 § mukaan tulosaluejohtaja päättää tulosaluetta koskevista tutkimusluvista.

Päätös:

Päätän myöntää tutkimusluvan tutkimukselle.

Päiväys Vantaa 27.03.2020

Allekirjoitus

Nimen selvennys

Virka-asema Perhepalvelujen johtaja

Allekirjoitettu sähköisesti asianhallintajärjestelmässä

Täytäntöönpano: Tapio Rahkonen

Tutkimustoiminnan koordinaatioryhmän puheenjohtaja ja sihteeri

Tämä päätöspöytäkirja on yleisesti nähtävänä

Aika: 1.4.2020

Paikka: Vantaan kaupungin internetsivuilla paatokset.vantaa.fi

Oikaisuvaatimusohjeet

Tähän päätökseen tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen.

Oikaisuvaatimuksen saa tehdä se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa (asianosainen) sekä kunnan jäsen.

Oikaisuvaatimus tehdään Vantaan sosiaali- ja terveyslautakunnalle, postiosoite: Vantaan kaupunki, Kirjaamo, PL 1100, 01030 Vantaan kaupunki tai sähköpostitse osoitteella: kirjaamo@vantaa.fi

ALLEKIRJOITETTU SÄHKÖISESTI / UNDERTECKNAT ELEKTRONISKT 27.03.2020 13:50
Perhepalvelujenjohtaja

Oikaisuvaatimus on tehtävä 14 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Kunnan jäsenen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon 7 päivän kuluttua siitä, kun pöytäkirja on nähtävänä yleisessä tietoverkossa. Asianosaisen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon, jollei muuta näytetä, 7 päivän kuluttua kirjeen lähettämisestä, saantitodistuksen osoittamana aikana tai erilliseen tiedoksiantotodistukseen merkittynä aikana taikka kolmantena päivänä sähköisen viestin lähettämisestä.

Oikaisuvaatimuksesta on käytävä ilmi vaatimus perusteineen ja se on oikaisuvaatimuksen tekijän allekirjoitettava.

Sähköistä asiakirjaa ei tarvitse täydentää allekirjoituksella, jos asiakirjassa on tiedot lähettäjistä eikä asiakirjan alkuperäisyyttä tai eheyttä ole syytä epäillä.

Sähköinen viesti katsotaan saapuneeksi viranomaiselle silloin, kun se on viranomaisen käytettävissä vastaanottolaitteessa tai tietojärjestelmässä siten, että viestiä voidaan käsitellä.

Oikaisuvaatimus on toimitettava oikaisuvaatimusviranomaiselle ennen oikaisuvaatimusajan päättymistä.

Oikaisuvaatimus toimitetaan aina omalla vastuulla.

Liite 2: Haastattelurunko

Teema 1: Korjaavan oikeudet merkitys käytännön työssä

Haastateltavan suhde korjaavan oikeuden käsitteen ymmärrykseen omassa työssään

Kysymykset:

1. Mikä on työtehtäväsi sovittelutoimistossa?
2. Kertoisitko lyhyesti, kuka teidän toimintaanne ohjaa ja johtaa? Miten se näkyy työssäsi?
 - Kuka hallinnoi tietokantaanne?
 - Vaikuttaako tietokanta mielestäsi edellytysten arviointiin, esimerkiksi aikarajat?
 - Kuinka tietojärjestelmän hallitsija valvoo tekemääsi työtä?
3. Mitä sovittelutoiminta mielestäsi on?
 - Miten määrittelisit sen, mistä toiminnassa on kyse?
 - Mikä on sovittelutoiminnan tarkoitus?
4. Millainen rooli sovittelutoiminnalla on rikosprosessien selvittämisessä?
 - Mitä toimijoita tähän työhösi liittyy ja miten muut viranomaiset näkevät sovittelutoiminnan?
5. Millainen hyöty sovittelutoiminnalla mielestäsi on?
6. Mitä ymmärrät korjaavalla oikeudella tarkoitettavan ja miten se näkyy sovittelutoiminnassa?
7. Miten korjaava oikeus mielestäsi toteutuu käytännössä?
 - Miten restoratiivisen oikeuden periaatteet näkyvät mielestäsi sovittelutoimiston työmenetelmissä?

Teema 2: Edellytysten arviointi, asiakasnäkökulma

- Miten haastateltava ymmärtää asiakaskunnan tarpeet ja miten tarpeet vaikuttavat edellytysten arviointiin

1. Kenestä sovittelutoimiston asiakaskunta koostuu?
2. Millaisia asiakkaita teillä on?
 - Millaisia asiakkaita ovat riita-aloitteen osapuolet?
 - Millaisia ovat rikosasioiden asiakkaat?
3. Kuinka määrittelisit asiakassuhteenne?
 - Millainen rooli työntekijällä on mielestäsi asiakassuhteessa?
4. Miten hyvin asiakkaat ymmärtävät, mistä sovittelutoiminnassa on kyse ja asian, johon ovat sitoutumassa?
 - Miten tarvittaessa selvennät asiakkaille, mitä sovittelutoiminnalla tarkoitetaan?
5. Miten nopeasti yhteydenotosta asiakkaan tulee tietää, suostuuko sovitteluun?
6. Kuinka usein asiakas voi tulla sovitteluun?
7. Miten/millaisena näet sovittelun mahdollisuudet asiakkaan näkökulmasta?
 - Millaisia uhkia/hyötyä koet sovittelusta olevan asiakkaalle?
8. Miten asiakastarpeet mielestäsi vaikuttavat sovittelun edellytysten arviointiin?

Teema 3: Edellytysten arviointi, työmenetelmät ja tarpeet

Millaisia menetelmiä/työvaiheita haastateltava työssään käyttää edellytysten arviointia tehdessään ja mitä kehittämistarpeita on havainnut arvioinnin tekemisen tueksi.

1. Kertoisitko, mitä sinä normaalissa sovittelutilanteessa teet, miten työtehtävä alkaa ja etenee?
2. Miten määrittelisit edellytysten selvittämisen työssäsi (lakisäätteistä yms.), mitä sillä tarkoitetaan?

3. Miten teet edellytysten arvioinnin?
4. Kertoisitko hieman siitä, mistä teidän aloitteet saapuvat ja millaisia työvälineitä teillä on käytössä sovittelun edellytysten selvittämiseen?
 - Miten selvitys tehdään ja miten se raportoidaan?
 - Onko edellytysten selvittämiseen ohjeita, millaisia?
 - Ovatko työkalut edellytysten selvittämiseen mielestäsi riittävät? Mitä tarvittaisiin?
 - Miten laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (§2) huomioidaan tapauksien arvioinnissa?
5. Mitkä tekijät mielestäsi vaikuttavat edellytysten selvityksen tekemiseen?
 - Kuinka asianomistajarikos vaikuttaa edellytysten selvittämiseen?
 - Kuinka virallisen syytteen alainen rikos vaikuttaa edellytysten selvittämiseen?
 - Millaisena koet kulttuurierojen vaikutuksen sovittelulle?
 - Tulisiko mielestäsi edellytykset aina selvittää osapuolen äidinkielellä, vaikka hän puhuisi myös toista vierasta kieltä?
 - Kuinka salassapitovelvollisuus näkyy työssänne?
 - Vaikuttaako salassapitovelvollisuus edellytysten arvioinnin tekemiseen?
6. Kertoisitko hieman teidän kanssanne yhteistyötä tekevästä tahoista?
 - Vaikuttaako yhteydenpito esimerkiksi lastensuojelun kanssa teidän päätökseenne ottaa asia sovitteluun?
 - Miten yhteydenpito eri viranomaisten välillä esimerkiksi lastensuojelun kanssa kirjataan teidän tietoihin?
 - Mikäli asiassa ilmenee, jotain uutta, mikä vaikuttaa edellytysten arviointiin, kuinka toimitaan?

- Ymmärtävätkö eri viranomaiset mielestäsi sovittelutoiminnan edellytykset ja tarkoituksen samalla tavalla, jos ei miten eroavat/miksi?
 - Millaisia ongelmia edellytysten arvioinnin prosessissa tai asiakassuhteissa on?
7. Mitä kehittäisit, jos saisit kehittää työtäsi edistäen sovitteluedellytysten arviointia?
- Miten laajasti edellytysten arviointi vaikuttaa työhösi?
 - Miten ja millaisia keinoja voitaisiin järjestää avuksi edellytysten selvittämiseen?
 - Miten mielestäsi sovittelutoimiston käytössä olevat menetelmät edistävät tällä hetkellä tuloksellista sovittelua?
9. Miten toimitaan, jos edellytysten ei arvioida täyttyvän?
- Milloin sovitteluedellytykset eivät täyty?
 - Jatkaako poliisi mielestäsi asian käsittelyä, jos sovittelun edellytykset eivät täyty?
 - Millaisia jatko- ja tukipalveluita asiakkaille on sovittelun jälkeen tarjolla, ajatellen normi tapauksia?
 - Ja tarjotaanko asiakkaille jatko- ja tukipalveluita?

Liite 3: Kirjallinen suostumus osallistumisesta

Olen Laurean ammattikorkeakoulun opiskelija ja teen opinnäytetyötä rikos- ja riita-asioiden edellytyksistä. Jokaiselta haastateltavalta kerätään kirjallinen suostumus osallistua haastateltavaksi. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Haastattelussa käsiteltävät asiat on tarkoitettu opinnäyteyötä varten. Kaikki henkilötietoja sisältävä aineisto tuhoetaan asianmukaisesti tutkimuksen tultua hyväksytyksi ja vastaajien sekä haastatteluissa saatuja tietoja käsitellään koko tutkimuksen ajan luottamuksellisesti sekä tietosuojalainsäädäntö huomioiden.

Allekirjoittamalla tämän paperin annat kirjallisen suostumuksen osallistua haastatteluun.

Haastateltava täyttää:

Suostun haastateltavaksi Tapio Rahkosen opinnäytetyöhön liittyen.

Haastateltavan nimi: _____

Haastateltavan allekirjoitus: _____

Aika ja paikka: _____

Opinnäytetyön tekijä täyttää ennen haastattelua:

Sitoudun noudattamaan tieteelliselle tutkimukselle asetettuja hyvän käytännön periaatteita koko opinnäytetyöprosessin ajan.

Haastattelijan nimi: _____

Haastattelijan allekirjoitus: _____

Aika ja paikka: _____

Liite 4: Sovitteluohtajan apukysymyslista sovitteluedellytysten selvittämiseksi

1. Selvitä asiakkaalle, mitä sovittelulla tarkoitetaan

- Luottamuksellisuus
- Vapaaehtoisuus
- Maksuttomuus
- Ei tutkintaa
- Mahdollisuus saada korvaukset
- Korvausten tulee olla perusteltuja ja kohtuullisia
- Sovitteluprosessilla, kuten että sovittelijana toimii vapaaehtoissovittelija, joka on saanut koulutuksen tehtävään

2. Keskustele asiakkaan kanssa

- Mistä tilanne sai alkunsa?
- Mitä tapahtui?
- Onko taustalla päihteitä? Onko tapaus ensimmäinen?
- Tuntevatko osapuolet toisiaan?
- Mitä asiakas on mieltä tapahtuneesta?
- Onko asiakas käsitellyt asiaa jotenkin jo? Esim. Keskustellut perheen jäsenten kanssa tapahtuneesta.
- Mitä seurauksia tapahtuneella on ollut?
- Onko asiakkaalla jotain korvausvaatimuksia?
- Mikä on asiakkaan motiivi sovittelulle? Esim. Haluaa välttää mahdollisen oikeuskäsittelyn?

3. Mikäli asiassa on yhä edellytykset käynnistää sovitteluprosessi, selvitä vielä:

- Mikä on tämän hetkinen tilanne - esim. Kuntoutuksen tilanne, käytetyn vakuutuksen tilanne yms.
- Haluaako tukea tilanteeseensa - Jatko- ja tukipalveluihin ohjaaminen
- Pelkotila / Voimavarat sovitteluun - henkilön tukeminen ja rohkaisu
- Mikä on asiakkaan näkemys siitä, miten tapahtunut voitaisiin hyvittää?

Lopuksi:

Kerro asiakkaalle, miten sovitteluprosessi etenee tämän perusteella. Selvitä asiakkaalle myös onko kyseessä asianomistajarikos vai virallisen syytteen alainen rikos sekä näiden merkitys rikosprosessissa.